

תשרי תשנ"ט - ספטמבר 1998

ספרות ילדים ונוער

שנת העשרים וחמש

חוברת א' (97)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
משה לימור, עדה קרן, דליה שטיין
מזכירת המערכת: חיה מטבייב

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-5603801/2

ISSN 0334 - 276 X

דפוס "חורב" רח' עדני 3 ירושלים טל. 5814690 5829688 - 02

הכנס החצי שנתי - יולי 1998

דברי פתיחה

בראשון לילולי התקיים במרכז תרבות העמים לנוער בירושלים הכנס החצי שנתי לספרות ילדים.

הכנס הוקדש לשני נושאים:

1. עיתונים לילדים ונוער.

2. הזכות לכבוד והחובה לכבד (הנושא השנתי)

אוהבי ספרות ילדים מכל רחבי הארץ מילאו את האולם: גננות, מורים וספרניות בצד חוקרי ספרות ילדים ואוהבי ספר בכלל.

את הנושא **עיתונות לילדים ולנוער** פתחה הגב' ירדנה הדס בסקירה רחבה ומרגשת על תמורות בעיתונות, מנקודת מבטה של קוראת "דבר לילדים" מתחילת הופעתו.

את הנושא השני **הזכות לכבוד והחובה לכבד** פתח מר גרשון ברגסון בסקירה ממצה ומלומדת על משנתו של ינוש קורצ'אק - הסופר ואוהב הילדים הידוע.

עורכי עיתוני ילדים וסופרים העלו את דבריהם בכנס זה, וכתמיד ריתקו את השומעים.

אנו מביאים בחוברת זו את דברי הנואמים.

ציבור המשתתפים בכנס

איפיונים לעיתונות הילדים בראשיתה

מאת: ירדנה הדס

דברי הקדמה

בראשית דרכה אין בעיתונות הילדים שלנו דיפרנציאציה "מבנית" או "עריכתית" בין היצירות לילדים בגיל הרך לבין אלה שנועדו לילדים בוגרים יותר. הקורא ב"דבר לילדים" התרגל מעצמו לחלוקה בין "הפריטים המנוקדים" גדולי האות לבין "הלא מנוקדים", שהאות שלהם קטנה יותר.

הדבר נבע, בין היתר, מקוצר היריעה: גיליון אחד בשבוע לילדי המשפחה כולה. אם רציתי, למשל, כילדה קטנה, לדעת מיהו "ידידו של החייל תומי", בסיפורו של אליעזר שמאלי, הנושא שם זה, היה עלי, בת השש וחצי, לעשות אחד משני דברים: או לבקש מאמא שתקרא באוזניי או (במקרה שהיתה עסוקה) לבקש מהמורה פנינה שתקרא לפני כולנו בכיתה. ואכן, ביקשתי, משום שהכותר, שם ה"סיפור", היה מודפס באות גדולה ומנוקדת, מזמינה ומסבירת פנים. ואות זו, המנוקדת, "הבטיחה" לי סיפור מושך: מי החייל תומי? מיהו ידידו? ומדוע יש שלוש נקודות לאחר הכותרת? והמורה פנינה, כטוב לבה בהתנהגותנו היפה, עיינה בסיפור בעת ההפסקה הגדולה, וסיפרה אותו לכבוד שבת בסופו של יום-השישי - שלא היה "קצר" כל-כך. מפני שכל כך חכינו לסיפור שיבוא במסגרת "ענג-שבת".

הגוזל, שבידי החייל הבריטי עדיין קרוי "אפרוח" בסיפור זה (שכן עדיין לא הונהגה ההבחנה אז בין שני המונחים ואפרוח וגוזל ציינו שניהם כל בן עוף, ולד עוף, משעת היבקעו מן הביצה ועד שהוא עוטה נוצות, או שעדיין לא העלה אבר (כנף).

הסיפור הוא סיפור פגישה בין הדובר, ילד שגילו אינו נקוב, לבין חייל בריטי, הנוהג במשאית צבאית, בודד בתאו רחוק מביתו, צמא לחברה ולשייכות. המסר אנושי מאוד. הבולבול הקטן משמח מאד את מאמצו. הדובר בסיפור רואה בו הרבה יותר: הוא רואה ציפור שבויה, אפרוח. הבלבל "היה זה זמירה של ארץ ישראל כי כיפה שחורה כיסתה את ראשו הקטן", מעין התינוק שנשבה בין הגויים, כמעט.

הסיפור, לפי מיטב זכרוני, העלה בנו רגשות סותרים: מחד גיסא החייל הבריטי, שנפתס עדיין כידידותי למדי, היטיב עם הציפור, הוא דואג לה ושומר עליה. הוא

בודד וזקוק לחברתה. ומאיך גיסא, מקומו של האפרוח כאן, והוא זכאי לחיות ומאושר בארצו, עם בני מינו. כיוון שהשיעור הסתיים והמורה פנינה נחפזה לביתה, לא נערך דיון בכיתה. כל ילד נשא עמו הביתה את הרשמים שהתעוררו בו. כשהסיפור עצמו מסתיים בדברי החייל, והבחירה ניתנת לידידות וליחד של השניים, החייל הגלמוד והגוזל המאומץ, ידידו. ידידות היתה אחד הערכים **שדבר לילדים** עודד ביותר. ידידות, קירוב, הבנה. בצידו של ערך זה, גידל העיתון את קוראיו על ערך נוסף, שהשתלב בו וקיבל, מעמד ראשון במעלה: אהבת ישראל, ארץ ישראל ועם ישראל על כל גווניה ובני גווניה.

עיתונים ראשונים

הרבה אהבה, חגיגות כבושה, יראת-כבוד בפני המעשה הגדול, העדר מוחלט של תחושת "עד שקמתי" תחושת חגיגות: הנה אנו ממסדים נסיונות, שרבים וטובים עסקו בהם לפנינו. הדבר נחוץ!

כידוע, קדם **לדבר לילדים** ניסיון עשיר ואחראי בדמותו של **דבר**, מוסף לילדים. המדפדף בכרכיו יגלה עד מהרה כי קיים תואם "משולש" בין דרך הפנייה אל הקורא (הילד) לבין התכנים המוגשים לו - והשפה התקנית, החפה מהתייחדות מחד-גיסא ומזולות מאיך גיסא.

הרשימה "אבן פנה לבית הספר המקצועי" (**דבר**, מוסף לילדים, כרך א', 1930), נכתבה לרגל הנחת אבן-היסוד ל"מקס פיין". מתוארות בו תולדות בית-הספר, החשיבות שמייחסים לו מוסדות היישוב והממשלה, הבשורה שעונת הלימודים בצריפים עומדת לחלוף. עם זאת, מתוארת תקופת הראשית, כיצד הקימו התלמידים עצמם את צריפיהם - כיתותיהם: "הם - הם שיצקו את הבטון, אף כסף אספו... וכד בכד עם זאת - המשיכו בלימודים בשעות היום. מעתה ילמדו בצד לימודי השפות, ההנדסה והאלגברה - גם תיקון מכוונות ו"כיצד לעשות חלון-ברזל וגדר-ברזל, ומסגרות טובה" וכו' וכו'.

בולט מאוד ברשימה זו, כמו בכל הכרכים שיבואו בעקבות העיתון הראשוני, הרצון לשתף את הילדים ולעשותם עמיתים לאחריות ולעשייה. "תלמידי בית הספר מסרו לנציב העליון (אורחם בטקס) תזכיר, שבו ביקשווהו שיחוק חוקים שיחייבו את נותני-העבודה לתת חופשה לנערים העובדים, וכן שיטיל חובה של השתלמות מקצועית".

פתחתי דווקא בג'אנר הרשימה העיתונאית, אם כי **דבר לילדים** היה מאסך שחברו בו כל הז'אנרים היוצרים יחד עיתון-ילדים ראוי לשמו. יש בו חדשות הערות, ובצדם - סיפור ושיר, חידה ובדיחה, מחזה ומכתב - וכולם מעוטרים

ומאויירים בידי ציירים טובים, שבראשם **נחום גוטמן ואריה נבון**. הסיפורת בכרכי **דבר לילדים** לכל אורך דרכו פונה אל הילדים הקטנים, בני הארבע ומעלה ואל בני הנוער - במינון השואף אל השיוויון. על כן נמצא בהם את **"בארץ לובנגולו מלך זולו - אבי עם המטבולו אשר בהרי הבולויה"** של נחום גוטמן מחד גיסא - ואת סיפוריה של ימימה אבידר-טשרנוביץ מאידך גיסא. המוטיבים השולטים בסיפורים לקוחים מחיי הילד - במעגלות חייו (בחברה, בגן ובבית-הספר, ברחוב ובחיק-הטבע וכו') והעולם הגדול על רזיו, חידושיו, חדשותיו ו...סכנותיו.

העוקב אחר הסיפורת שבכרכי **דבר לילדים** ואחיו הצעירים ממנו לימים (**הארץ שלנו לילדים, משמר לילדים, הבוקר לילדים**) יפגוש לא אחת סיפורונים קטנים, המשקפים חיי ילדים בעולם. סיפורונים אלה מלווים לא אחת בתצלומים, התורמים נופך אותנטי לנאמר בהם. מגמה זו הולכת ומתחזקת עם השנים, והיא בבחינת ג'אנר ביניימי בין הסיפורת הטהורה לבין הכתבה, שתתפתח עם השנים לסוגה ספרותית בפני עצמה. לדוגמה: **במשמר לילדים ב' חשון תש"מ (1979)**, אנו פוגשים בתצלום של נער הנאבק בתנין. הקטע המלווה את התמונה הוא: "לקים סוג מבנגוק מקצוע מוזר ומשונה: הוא נאבק מדי יום ביומו בעשרות תנינים, השורצים בחופי תאילנד, להנאתם של התיירים. קים נושא על גופו הקטן לפחות אלף צלקות משיניהם החדות של יריביו. אכן, פרנסה קשה..." הפתיחות אל ילדי העולם על סבלם והנאותיהם מרחיבה דעתם ולבם של הקוראים הצעירים.

בצד הסיפור הקצר מטפח העיתון מראשית הופעתו את הסיפור הארוך בהמשכים (לעיתים זהו רומן של ממש, המשתרע על פני גליונות רבים. בין אם הוא רומן היסטורי, כגון: **בחשכת ימי הביניים**, ובין אם הוא ספר לעתיד, כגון **נסים ונפלאות** מאת לאה גולדברג. התועלת בדרך זו ברורה לנו: הילד הקורא למד לצפות לשבוע הבא, למועד הופעת העיתון, כדי לדעת מה יהיה. סדרות-המתח של ילדותנו היו קריאות, משובחות, מרחיבות דעת ומעוררות געגועים. השוואתן לסדרות הדרמה הטלוויזיונית הזרות הכובשות כיום את מסכי הטלוויזיה שלנו אינה בהכרח "לטובת" האחרונות.

כבוד לילד, כבוד לטקסט

ככלל, הכתוב אינו "מתחנף" אל הילד, אינו מתחנחן ואינו "יורד אליו". הוא גם אינו מדבר גבוהה-גבוהה. הוא מדבר אליו נכוחה, בגובה העיניים. איכות זו מצויה לא רק בסיפורת ובשירה, אלא אף ב'רשימות-השירות', כגון סקירות ספר חדש. ברשימה, שנכתבה על ידי רבקה זיו, מתואר ספרו החדש של יורם קניוק **הבית**

שבו מתים הג'וקים בשיבה טובה (חוברת 6, שנה ל"ה, עמ' 111) : "הכי מסכן בכל הסיפור הוא אביה של חמוטל, שלא מסתדר כל-כך עם החיות ("הג'וקים, החתולה... וגם חמור בשם טמפו וסוסה בשם אנדרומדה"), אבל שום דבר לא עוזר לו, לא צעקות, לא איזמים ואפילו לא בריחות מהבית". ההומור הטוב ברשימות חובר אל ההומור המשובח שבסיפורת ובשירה. ההומור כזה משדר אל הילד: אתה נבון, אתה חברי לחיך... והוא מאפשר, לאחר הצחוק המשותף, דיון בעניין זכויותיו של הזולת והחובה להתחשב ברצונותיו, כשם שעליו לחשוב גם על נטיותיך שלך.

אין בכל הכרכים הללו אלימות (והאמינו, שחיפשת...) - לא מילולית ולא פיסית. אף הסיפורים הקשים של השואה (וקודם לה - של מאורעות הדמים בארץ) הם מאופקים, כאובים, שומרים על כבודם של הקרבנות ואינם מכסים או מחביאים את האמת. יתכן להגדיר את תכונתם העיקרית של העיתונים ההם במילה אחת: נימוס, נימוס במונח העמוק, דהיינו: התחשבות בזולת. והזולת, בענייננו, הריהו הילד, הילד בכבודו ובעצמו, על עצמיותו ועל רגישותו. הכתוב לא פינק אותנו כילדים, ולא הסתיר מאתנו את הנוראות שבחדשות. אך הוא חס הן על כבודם של הנופלים ועל פרטיהם והן על כבודנו אנו, כקוראים צעירים.

איכותו של ההומור

ההומור מצוי הרבה הן בסיפורת (**מעשה בסלט, בשוטר ובזנב - פרה** מאת גוטמן) הן בשירה ("מי ראה את דודה לאה / מתחפשת לצפרדעי?" - לאה גולדברג. מובן, שהוא עמוד התווך של הסיפורת המחורזת והמצויירת, שחתמה כל אחת מהחבורות של **דבר לילדים**. "אורי מורי", "אורי כדורי" ודומיהם שעשעו אותנו בשגיאותיהם הקטנות, שלא הצליחו מעולם להזיק לאיש, גם לא להם. הם העניקו לנו תחושת עליונות על שידענו מראש, מה עלול לקרות להם, אם - למשל - יקראו בהליכה. אך הנפילות שלהם לא הסתיימו מעולם בתחבושות גבס...

עשהו על השירה

ניתן לומר בביטחון, שעתוני הילדים היוו אכסניה מסבירת פנים למרבית המשוררים לילדים בראשית דרכם, את אחת מהם נייצג כאן בשיר ישן ונשכח מעט מפרי עטה: "הסכה", הטוב גם לימי תשרי, הבאים אלינו לטובה לאחר חופשת הקיץ - וגם לסוגיית השלום הנכסף*: סוכת-שלום ("סוכה ממש", בניין הדור" "נחמדה", "כל-כך קטנה", והרי "כבר בנינו אותה...") והנה, הילדים אביתר

---

*"הסוכה", מאת לאה גולדברג (דבר לילדים כרך ב', 30 בספטמבר, 1936, חוברת 3, עמ' 9).

ומרגלית מוצאים עצה, פשרה, ו"שתרר בה השלום"... נקשיב לשיר, לתבונה שבו ולתבונה שהוא מנחיל לילד. מותר האדם מן החיה הוא שבכוחו להביא שלום. אף פניה ברגשטיין מופיעה כבר בכרך זה. לפניכם שיר משלה, שיש בו יותר משמץ פרחות (שם, חוברת 21, עמ' 12): לא, זה לא שיר "חינוכי", אך זה שיר! אולי הוא "סבו" של "שיר השכונה" הפרחתי שבו "לא בכוונה לחצנו על הפעמון"... שירת הילדים החדשה (שהיא כבר "סבתא" לנכדים - שירים רבים), היתה גם היא שובבה לפרקים. נעים להיזכר ברגעים אלה.

כיום, בהביטנו בשפע החוברות הצבעוניות לילדים, אנו מתפעלים מן הצבעים, הטכניקה, העושר הצורני, אסתטי. עפ"י המידע שבידיי 17 עיתונים לילדים ולנוער יוצאים לאור בארץ. הדיפרנציאציה הגילית: 7 - עיתונים לגיל הרך, גן, א'ב' 5 - לג'ו' 5 - לבני נוער - 12 ומעלה.

קיימת גם פנייה ספציפית לציבורים שונים - **סוכריות ואותיות** - לילדים ובני נוער מן המגזר הדתי. **חלונות** - לציבור יהודי-ערבי. **פני טבע הדברים וטבע הדברים** - לאוהבי טבע.

הנוסטלגיה עדיין מושכת לכיוון המשולש: **דבר לילדים, משמר לילדים והארץ שלנו.**

הטבע בעיתוני ילדים

פאת: עמוס בר

אתחיל את דברי באירוע מרגש שאירע לי לפני ימים אחדים.

כהרגלי, ישבתי ערב אחד ליד המחשב והקלדתי סיפור.

קצת מוזר לומר "להקליד סיפור" במקום "לכתוב סיפור". אך, מה לעשות, אני אוהב את המחשב שלי, וכשאוהבים - מקלידים.

עוד אני מרחף בעולמם של גיבורי סיפורי, וקול זעקה עלה מחצר ביתי. אחד מבני הבית זועק בחרדה:

"פנו מיד את הבית! פתיל של מטען חבלה דולק קרוב לדלת! צאו מהבית - מיד!"

עליכם לדעת, כי בני המשפחה שלי יודעים שאין להפריע לי בשעת הכתיבה, ודבר נוסף - המזעיק הוא קצין בחיל המודיעין, שמתמצא בענייני חבלה. ואם הוא זועק ומזעיק - יש דברים בגו'...

זינקתי ממקומי (בלי להקליק על עכבר המחשב "שמור!"), פרצתי החוצה מבוהל ו... קפאתי במקומי נרגש ונפעם - בין אבני הגדר נצנץ והבהב באור יקרות בוחק, בהיר ועז... לא, לא פתיל ולא מטען חבלה... "גחלילית!" פרצה זעקת התפעלות נרגשת מפי.

הזעקה התגלגלה בין בתי השכונה. ילדי השכנים ניתקו ממכשירי הטלוויזיה באמצע שידור משחק כדורגל מונדיאלי, אצו ובאו נרגשים לחצרי. מנסיונם יודעים הילדים והוריהם שאצל עמוס אפשר לפגוש חיות מעניינות.

ואכן, למראה הגחלילית המהבהבת נדמו הילדים והוריהם, וניצבו נוכח המראה הנפלא.

ישבנו על הדשא ושכניי הנפעמים הקשיבו לסיפורי: "למה הגחלילית מאירה?" ותוך כדי שטף הסיפור, יכולתי לחוש ואפילו לראות את החוט הסמוי העובר ומקשר את הילדים אל הגחלילית, המאותתת לבן-זוגה ועונה באיתות שלו, ומהגחלילית זורם החוט וקושר את הילדים אל אבני הגדר ואל האדמה עליה ישבנו, ובלי מרכאות - אל אדמת ישראל, למולדת.

עתה ידעתי - יש דבר אחד המצליח לנתק את הילדים מהטלוויזיה - גחלילית פעוטה ומאירה.

עכשיו נותר לי רק דבר אחד - איך אני מצליח להעביר את התחושה, את החוויה המרתקת לעיתון, **לפשוט**. איך אני מגיש לקוראים הצעירים את החוויה הנפלאה, שתלשה את הילדים ממכשיר הטלוויזיה, והותירה אותם עם נדבך חויתי מרגש ומרתק בנפשם פנימה.

וכך, במשך כעשרים שנה, עם מאתיים וארבעים חוברות, בכל עיתון ועיתון - השקעתי מאמצים עצומים: כיצד לתכנן ולבנות כל גיליון של **פשוט**, כיצד להציג את תופעות הטבע בצורה חויתית ומרתקת, בדרך בה ימשכו סיפורי הטבע את הילדים, ינתקו אותם אפילו מהטלוויזיה, ויעוררו בליבם רצון עז לצאת ולפגוש בטבע את שראו וקראו בעיתון הטבע שלהם.

דבר דומה אירע לי, ויעידו על כך הספרניות ממתנ"ס רמת-אליהו בראשון-לציון, כשיצאתי עם ילדי הסדנה לכתיבה יוצרת שלי ל"תרגיל לילה בחולות ניצנים". גם הורי הילדים הצטרפו.

אני נוהג לשלב סיורים ופעילויות עם בעלי-חיים, צמחייה ונוף כחלק בלתי נפרד לעיסוק בכתיבה יוצרת - כי אין כמותם המעוררים בלב הילדים את יצר הכתיבה היצירתית.

לא אלאה אתכם בתיאור ההתלהבות של הילדים והוריהם מכל עקבה של בעל-חיים שגילו בחול, מכל מחילת מכרסם או מצריחת הכרונית, ציפור הלילה, המזעיקה את בן-זוגה הכרוון להחליף אותה בדגירה.

אביא רק שיחה קצרצרה, שהתנהלה בין שתי בנות הסדנה המסיימות את כיתה ד': "ראית את השמש השוקעת ונעלמת מאחורי גבעות החול? אף פעם לא ראית מחזה כל-כך יפה. באמת, איזה יופי!"

"זה באמת מראה נפלא, ענתה השנייה בטון חמצמץ, "אבל, את יודעת שאנחנו מפסידות עכשיו את הפרק האחרון של רמת אביב ג'..."

"בכלל לא הפסדנו!" סיכמה הראשונה, "מה שאנחנו רואות כאן, בחולות, זה הרבה יותר יפה מרמת אביב ג'!"

הצצתי לעבר הילדה השנייה ושמחתי לראותה מניעה ראשה בהסכמה.

ושוב - אם יש משהו שיגרום לילדים להינתק מדי פעם מהטלוויזיה, זה המפגש עם מראות ותופעות הטבע החי שלנו.

ומכיוון, שאיני יכול להוציא אל הטבע, אל יפי הנוף שלנו, את כל ילדי ישראל, הרי מה שנותר לי הוא להגיש את הטבע על דפי העיתון - בסיפור, בשיר, בכתבה, בתמונה מרהיבה, ואפילו בסיפור מצוייר (קומיקס), בחידונים בשעשועונים ועוד.

אני חוזר בפעם המאה ואחת, ולא אפסיק לחזור ולומר זאת שוב ושוב:

"כל שאנו, המבוגרים אומרים, כותבים ועושים בנוכחות ילדינו - זה נקרא חינוך. אנו מחנכים אותם בדרך ישירה או עקיפה.

כל הורה, אם או אב, כל מורה ומחנך חייבים לזכור זאת ולהקפיד בכל מילה היוצאת מפיו, בכל הבעה של כעס או חיוך, בתנועת ידיו, בדרך הליכתו ובכל מעשיו נוכח ילדיו או חניכיו."

על אחת כמה וכמה על עורך לילדים, כשהוא מתכנן ושוקל - מה לפרסם, מתי לפרסם, איזו תמונה להדפיס - עליו לזכור שהילדים הקוראים, קולטים ומפנימים כל פסיק, כל נקודה, כל סימן קריאה, סימן שאלה, וכמובן - את הערכים והמסר. תמיד לקחתי זאת בחשבון, ואני מקווה שכך פועלים כל עורכי עיתוני הילדים, ולכן - שברתי את ראשי - על מה לשים את הדגש:

על השאלה למי קרצה מיכל ינאי ואיזו חצאית לבשה בהופעה האחרונה שלה. או - על זה שהיא מצאה כלבה עזובה, חולה ומסכנה, אימצה אותה ומגדלת אותה. או, למשל, לאיזו תופעה לתת מקום מרכזי בעיתון - להופעה האחרונה של להקת הפופ "לא משנה איזה"... או - כיצד להקת חסידות מוצאית דרכה במעוף נדידה מאירופה לאפריקה, דרך ישראל, ו... כיצד מונעים התנגשות מטוס בחסידה...

כמובן, אני בטוח שאת לב הילד ודמיונו תכבוש להקת החסידות, בתנאי שגשביך אותה במקום מרכזי בעיתון, עם תמונות מרהיבות. תמיד עשיתי זאת, ותמיד זכרתי את הפסוק התנ"כי: "גם חסידה ידעה מועדיה..."

ואני גם יודע כי הילד של היום חש את אותה החוויה, שחוו דוד המלך, או שלמה המלך, בהיותם ילדים בני גילו.

וכן, כתבה על חסידה, בשילוב אגדה - תיצור בלב הילד ובנפשו קשר לארץ ולמורשתה - וכל זה, בתנאי שיהיה מנוי על עיתון טבע לילדים או על עיתון ילדים אחר השם דגש על הטבע.

לא אכביר ולא אלאה אתכם בדוגמאות נוספות. כל זאת תוכלו למצוא בעיתוני **פשוט**. אך אני רואה חובה לעצמי לומר עוד משפטים ספורים על נושא כאוב, שנחשף לעיניי בחדר-המורות באחד ממאות בתי-ספר, שאני מוזמן אליהם למפגשי סופר-עורך עם הילדים.

אחד הדברים האהובים עלי בעת ההמתנה בחדר-המורות, הוא - לקרוא כל-מיני פירסומים המגיעים לבתי-הספר.

ולפני מספר שבועות התגלה לי מסמך - חוזר מנכ"ל משרד החינוך, ובו איסור חמור ומוחלט על כניסת מפיצים של עיתוני ילדים לכיתות בית-הספר.

הכוונה אולי טובה - יש למנוע מסוכנים תאבי בצע לפתות את הילדים בפרסים ומתנות תמורת חתימה על עיתון ילדים.

אך המשתמע מכך, וכך מבינות המורות וגם ועדי-ההורים - אל תחתמו על עיתון הילדים.

לדעתי יש למצוא דרך מכובדת כדי להציע לילדים לחתום על עיתון המאושר על-ידי משרד החינוך, ואני כמובן ממליץ על עיתון טבע המעשיר את נפש הילדים, עוזר להם בהבנת הנקרא, מקרב אותם לקריאת ספרים ובעיקר - קושר אותם אל הארץ ומורשתה.

כיום - עם סיום עבודתי כעורך, כל שאמרתי הן מילות הפרידה שלי **מפשוט** וקוראיו - הילדים, ההורים והמחנכות.

אך ארמוז רמז דק, שעוביו כאצבע, איני נח על עשרים כרכי עיתון הטבע שלי - ברבות הימים אני מבטיח להפתיע שוב - ובגדול...

אותיות על גשר צר

מאת: חיותה דויטש

לא קלים הם חייו של עורך עיתון ילדים דתי מודרני. בבואו לערוך עיתון שיפנה ישירות לקוראיו הצעירים הוא נתקל בקשיים רבים. חלקם של הקשיים הללו

הוא מנת חלקו של כל עורך עיתון ילדים באשר הוא, החי בעידן הטלוויזיה הווידאו והאינטרנט, מתחריו הגדולים. אבל יש סוג מסויים של קושי ייחודי דווקא לו. לו ולא לעורך החילוני, לו ולא לעורך החרדי. ברצותו לכתוב ולהקיף את עולמם של קוראיו בני העשר והשתים עשרה הוא ימעל בתפקידו אם לא יתייחס ליחסי בנים ובנות, אם לא יספר ויסקור תוכניות טלוויזיה ויעסוק בדיוק בדברים שמעניינים אותם.

אבהיר את דבריי: עיתון **זרקור** החרדי לא יעסוק לעולם בדברים הללו. הוא יטפל ביחסי הורים-ילדים, מורה-כיתה, בעיות חברה ועוד. בתחומים ה"מסוכנים", הקשורים, מבחינתו, בחוסר צניעות, הוא לא יהין לגעת. באופן אחר, גם עיתון כמו "פשוט" מתחמק מהבעיה מפני שהוא מיקד את עצמו מלכתחילה בתחום ספציפי, שככל שיהיה חינוכי, הוא אינו ממלא את הנפש.

אחת הבעיות הקשות הקיימות בתחום עיתונות הילדים והנוער היום היא, שהתחרות הקשה על משאבי הפנאי מזמינה מצבים שונים של חנופה והורדת רמה אל מכנה משותף נמוך ושטחי. יעידו על כך שלל הכוכבניות והכוכבנים, דוגמניות ודוגמנים, מגישות ומגישים שמאכלסים את השערים, הפוסטרים וגם את יתר עמודי העיתונים. לא אסתיר שגם בקרב קוראים דתיים ישנם קולות בעד הכיוון הזה.

מבחינתי, ההבדל בין עיסוק ענייני בסרט קולנוע יפה או בתוכנית טלוויזיה פופולרית לבין עיסוק יתר בכוכבים המאכלסים אותם, הוא הבדל חשוב ועקרוני. את הראשון אני מחייבת ביותר. אי אפשר לו לעיתון ילדים היום בלעדיהם. את השני אני שוללת מכל וכל. בעיניי הוא לא חינוכי ולא ראוי. העיתון שלי **אותיות** משלם מחיר כלכלי לא פשוט על עמידתו בעקרונות הללו, אבל זהו מחיר שאני גאה לשלם.

אחת המטרות החשובות של העיתון היא להעניק פנים חדשות ומודרניות לתכנים ייחודיים. בעיתון שלנו איננו מוותרים על מדור פרשת השבוע. המדור

משתדל לעסוק בענייני הפרשה דרך זוית אקטואלית או דרך משקפיים של חיי הילד. כך גם ביחס לחגים. בחג חנוכה האחרון הקדשנו את העיתון כולו ל"ניסים". ראינו בו ילדים ששמם ניסים, הזכרנו את נס ציונה, הייתה בו כתבה על ניסים בקולנוע, כמו מרי פופינס ופנטזיות נוספות כמוה, ועסקנו הרבה בניסים שונים, מהם יומימיים ומהם חריגים.

לפעמים יוצא לנו להיכנס למחלוקות בתוך הציבור הדתי עצמו. בחג השבועות האחרון פירסמנו סיפור שגיבורתו ילדה ושמה רות, הרוצה לדרוש את דרשת בת המצוה שלה בבית הכנסת. לכל הסובבים אותה נראית הבקשה מוזרה עד מאד. סיפור יפה זה נגע בשאלה הפמינסטית, שהיא שאלה רגישה למדי בקרב הציבור שקורא את **אותיות**. חיכיתי למכתבי מחאה בעקבות פרסומו של הסיפור הזה, מצד הורים בעיקר, שלא אהבו את הפתרון שמצא הרב החכם לבעייתה של הילדה. הייתי מוכנה לספוג את הביקורת מצד חלק (קטן, יש לומר) של הקוראים למען אותן קוראות צעירות שמתחבטות בשאלות זהותן הדתית ונשיותן.

זה, לסיכום, הוא כוחו הגדול של עיתון הילדים. הילד מרגיש שעיתונו קשוב לו. שידו האוהבת מונחת על דופק חייו, ולא נרתעת גם כשהדופק סוער מעט.

כילדה קטנה הייתי קוראת מושבעת של עיתונים וספרים רבים מאד. אהבתי והזדהיתי מאד עם הדמויות והסיפורים הרבים אבל מעולם לא מצאתי שם את עצמי באופן הפשוט והיומיומי.

גיבורתי האוהבות חיו בקיבוץ ורקדו עם בנים, חיו בעיר ונסעו לטיולים בשבת עם בני משפחתן, וחייהם היו מלאים פרטים שלא יכולתי לקשר אותם עם חיי שלי. זה לא הפריע לי לאהוב אותן במובן הראשוני הכלל אנושי, הישראלי, אבל איכשהו, בגללן, הרגשתי תמיד גיבורת - שוליים. **אותיות** נוצר, בין השאר, כדי שילדות וילדים כמוני לא ירגישו כך עוד. הוא נוצר כך שילדים מסוגים שונים ירגישו איתו בנוח, למרות שהוא מייעד את עצמו כרגע לקהל יעד מובהק מבחינה דתית.

אותיות קיים כבר למעלה מאחת עשרה שנה. נדמה לי, שבנותי, שכבר גדלו איתו, מרגישות אחרת.

הזכות לכבוד והחובה לכבוד
ע"פ קורצ'אק (קטעים מההרצאה)
מאת: גרשון ברגסון

המרצה מתעכב על המונחים זכות וחובה, ומביא מבואות מהמקורות שלנו המתייחסים לנושא שלפנינו **הזכות לכבוד והחובה לכבוד**. הוא מתבל את דבריו גם במבואות מהספרות העברית החדשה (מנדלי, אחה"ע) ומגיע ליצירותיו המרובות של קורצ'אק הדן בנושא זה.

קורצ'אק חסיד ההשקפה הפיידוצנטרית. הוא מפתח ומנמק תפיסת עולם זו, (ודאי אינו הראשון) ומסתמך על ספרו של רוסו (1712-1778) **אמיל**, שבו מביע את דעותיו השונות לגבי חינוכו של הילד.

רוסו מניח את היסודות לחינוך הפיידוצנטרי, המעמיד את הילד במרכז. הילד והילדות קיימים בזכות עצמם, ולא כהכנה לחיים של בוגר לעתיד לבוא. כיוון שבכנסים שלנו נוכחים מורים וספרנים, אני רוצה להזכיר שבספר **אמיל**, דחה רוסו את קריאת הספרים או הקראתם לילדים, למעט את רובינסון קרוזו שיש בו ערכים מוסריים חשובים.

זה לא מענייננו להתעכב על תורתו של רוסו. אומר (מהזיכרון) רק משפט אחד משלו: האדם טוב מלידה, הכל טוב כשיוצא מידי יוצר הדברים, והכל מושחת בידי אדם. רוסו הטיף לחינוך הנשען על המוסר הטבעי. החינוך לדת הטבעית הוא שכלתני, שנועד למועטים.

הכנסייה הקתולית יצאה נגדו. ספרו הוחרם ונידון לשריפה, ולכן רוסו ברח מפאריס להלבציה.

נחזור למשנתו של קורצ'אק כחסיד ההשקפה הפיידוצנטריזם.

העיקר בזרם זה הוא שהילד עומד במרכז ההוויה. יש הכרה בזכות הילד לכבוד וזכות להיות כפי שהוא. יש לשמור על כבודו ועל חירותו. יש להבינו ואף לתמוך במשובת נפשו.

חובתו של המחנך להיות עם הילד ולכוון את חינוכו ולעצבו לפי עקרונות צדק ומשפט, ולמעשה להתערב בחייו.

לפי השקפתו של ד"ר שלום לוי זהו נוסח יהודי. כיוון שכולם יודעים מהי אהבת ההורים לילדיהם ודאגתם להם.

כשאנחנו מעיינים בתורתו של קורצ'אק אנו רואים שיש דחייה של מושג הדיכוטומיה ילד-אדם. על פי משנתו - הילד הוא האדם. הוא הטיל חובות על ילדיו והשווה אותם בכל למבוגרים. דין צדק אחד ומשפט אחד לכולם: למורה למחנך, לילד ולעובד.

קורצ'אק האמין שיש כוח והשפעה במלה הנאמרת.

קורצ'אק מלין על הזלזול בילד -

מקדמת ילדותנו אנו גדלים מתוך הרגשה כי הגדול חשוב מן הקטן. הרגשה זאת מלווה את הקטן כשהוא עומד על השולחן והוא מתגאה: אני גדול. אני גבוה ממך - בהתמודדו עם בן-גילו.

מנסה להגיע לידיית הדלת, מנסה להציץ דרך החלון, מנסה להגיע למשהו גבוה ממנו, ומתאכזב.

הילד קטן, קל, פחות, אנו מנמיכים את עצמנו אליו, ורע מזה - חלש. אנו יכולים להרימו - והוא לא יכול לעשות כמונו.

אנו יכולים לזרקו באוויר ולתפסו - הוא לא יכול לעשות כמונו.

כל פעם שאינו נשמע לי - שמור עמי הכוח, והצווי: אל תלך, אל תגע, אסור, השב/י. הוא מנסה - ונכנע.

אנו משתמשים במונח "גדול" לגבי הרבה עצמים, כדי להעצים את הגדול:

עיר גדולה, הרים גבוהים-גדולים, עצים רמים, בתים גדולים, מפעל גדול. כך גם לגבי שחקנים, זמרים, בתוספת "נורא": נורא גדול, וגם לאדם - אדם גדול, וגם לגבי הילד: כשתהיה גדול, יש זכות לזולת כי הוא גדול. הוא גם הרבה, מליון... וכך גם לגדלות: גדולי הדור, גדולי העיר, שם גדול. וגם בפעולות: הגדיל לעשות, ואף בדת: תקיעה גדולה, גם בתפילה: יתגדל ויתקדש.

יש הרבה הוכחות בספרות המאשרות את הזלזול בילד, קטנותו וחוסר אונים שלו.

אביא רק אחת: מנדלי מוכר ספרים בספרו **האישון הקטן** (דאס קליינע ממנטשלע):

"לא נשקו לי, לא ליטפו אותי, לא חיבקו אותי, כאשר בכיתי לא ביקשו לפייסני בסוכריות או בצעצועים, אלא נהגו להשתיק אותי בסטירות ובמכות.

את המלה "רחמנות" לא שמעתי מעודי... שמישהו יגיד רחמנות, הילד יחף, הוא סובל

מקור, רחמנות עצמותיו רועדות.
שמעתי רק אומרים: הביטו אל פרצופו הנפוח, אל רגליו האדומות כסלק. ראו נא את
הזללן הוא כבר מתחיל בתחבולות שלו.
גידלו אותי באמצעות חבטות וצליפות, סטירות לחי ומכות אגרוף, מי שרק לבו חפץ -
הרביץ. הייתי פשוט מעוך, המום ומטולטל.

במקום הזלזול נדרש כבוד לילד. לכבד את הצורך של הילד בעזרה.
הילד הולך לאט. דרושה סבלנות. המבוגר יכול לעזור לילד בעלייה במדרגות,
בפתיחה וסגירה של ידית הדלת. להרים אותו אל החלון כדי להסתכל.
הילד נכנע ויקשיב לצווים ולאיסורים: 'אל' - הרבה 'אל'! אנו מצווים ודורשים ציות.
אנו אחראים אחריות מוסרית, משפטית. אנו דיינים יחידים לפעולותיו, תנועותיו
מחשבותיו וכוונותיו. הכל לפי רצוננו. הילדים שלנו רכוש שלנו. אסור לקרוע,
לשבור, ללכלך, לתת מתנה, אסור לקבל מאדם בלתי מוכר. היום אנו יודעים על
מבוגרים המפתים בממתקים, גם לאלה הילד נכנע.
זה היה בעבר, הכוח הוא דומיננטי. פני העולם נשתנו, לא כוח השרירים אלא
כבוד השכל.

פרק מיוחד ראוי לציון הוא היחסים בין הילד המבוגר לאחיו הקטנים. לעיתים
הילדים המבוגרים סובלים בשל עצמם ובשל הקטנים.

יש המבקרים את קורצ'אק משום שאינו מבדיל במלחמת המעמדות הגילית.

והרי כפיידוצנטריסט היה חייב בדיאלקטיקה של ההתהוות הגילית.

בנושא של היחס לקטן גם לאחות הקטנה כתב קורצ'אק:

כאשר יש לה משהו היא אולי מתחלקת עמי. פעמים אני לוקח, פעמים לא. כי אם
אתה לוקח מידי קטן ממך מיד אומרים כי הוצאת במרמה.

יש להביא בחשבון שלעיתים נעים לו לאדם שהוא נותן משלו, ואינו לוקח תמיד
מגדולים ממנו. לא נעים גם כשאתה, הילד, נותן למבוגר - והוא מסרב. גם ילד יש
לו הרגשה של נעלב.

מכאן לעיתים קרובות: היא קטנה - ותר לה.

אנו מזלזלים בילד, כי אינו יודע, אינו משער, אינו מנחש

אנו מזלזלים בילד, כי שעות חיים רבות עוד לפניו, אינו יודע את קשיי חיי
המבוגר ונפתוליהם, שיקוליו מוטעים...

גם המדינאים שוגים בהחלטותיהם, אך מחליטים על אמצעים ודרכי חינוך של הילד. אך מי שואל את הילד התם להסכמתו ומה בפיו להגיד? הפרח מבשר על בוא הפרי. האפרוח יהיה לתרנגולת ויטיל ביצים. העגל יתן חלב, ומה עם הילד? האם הילד יגדל ויכזיב? מה עתידו? אולי יהיה למשענת למישהו לעת זיקנה? אנו מבקשים לראות את העתיד מראשיתו. מטפחים אשליות לגבי כל ילד, ההורים מגוננים, מאכילים, משכילים. והילד מקבל בלי לדאוג. מה היה בלעדיו, אשר הכל בא לו מידינו? הכל רק אנחנו. אנחנו יודעים את הדרכים להצלחה, אנחנו המורים הוראות, משיאים עצות, מפתחים היתרונות, חוסמים המגרעות. אנו מכוונים מתקנים. הוא - אפס, הכל - אנחנו.

אומר קורצ'אק:

אנו מתעוררים על הילד, כשהוא שקט, רציני, מרוכז. אנו מזלזלים ברגעים הקדושים של שיחתו עם עצמו, עולמו, קונו. הילד אנוס להסתיר את הגעגועים והתנופה מפני הלגלוג וההערה החמורה, הוא מעלים את חפצו להבנה, אינו מודה על החלטתו לעלות על דרך התיקון.

הוא נשמע לנו ומסתיר את המבטים החודרים, את התמיהות, רוגזות-הנפש, התלונות - הכעס והמרד. - אנו רוצים, כי יקפץ וימחא כפיים; ובכן הוא מעמיד פני ליצן שוחקות. ברוב המולה מדברים מעשים רעים וילדים רעים, מחרישים את לחש הטוב, והטוב רב פי אלף מן הרע. הטוב הוא חזק והוא מתמיד ולא ימוט. לא אמת הדבר, כי קל הקלקול מן התיקון.

אנו מאמנים את כוח-הקשב וההמצאה, כדי לגלות את הרע, נמצאנו, נרחחנו ונתחקה עליו, כדי לתפוס את הילד בשעת קלקלה בעלילות דברים ובחשדנות מעוולים.

אחד נקש בדלת, מיטה אחת מוצעת שלא כהוגן, אחד הניח אדרתו ואין יודע מקומה, אחד רכב הוטל במחברתו. אם אין אומרים דברי גידופים, אנו אומרים לפחות דברי תוכחה, תחת אשר נשמח כי רק אחד ורק אחת.

אנו שומעים תלונות ומריבות; אך מה ירבו אצלם סליחה, ויתור, עזרה, חסות, שירות, הוראה, השפעות טובות, עמקות ויפות. אפילו הילדים הפוגענים והזדים לא רק מזילים דמעות אך גם זורעים חיוכים.

רוח-עצלתיים אשר בנו רוצה, כי שום אחד מהם לא יגרום לכך שרגע אחד מתוך 10,000 רגעי שעת הלימוד (צא ומנה) יהיה קשה מחברו.

על שום מה הילד, שלבו רע למחנך אחד, לבו טוב למחנך אחר?

ילדות של כבוד:

שנות הילדות הן הרים שמהם נוטל נהר חיים את מקורו, תנופתו וכיוונו. אל לנו להקל בהן ראש.

מיחסנו הכללי לילדים ולנוער נובעות בורות ושאלנות מרגיזות.

הגדולים סבורים כי אין הילדים יודעים אלא לומר דברים של מה בכך, וקורצ'אק חושב שהילדים יכולים לדמיין. למשל: אפשר ובני אדם יהיו להם כנפיים... אפשר לגחון מעבר לחלון, לישב על הגג, לעוף ולטייל ביער, לעוף בזוגות מאחורי העיר, כל אחד לעברו. אפשר להתהלך ביער, אבדה דרכך, אתה טס למעלה - ושוב לא תטעה. ולדמיון ערך רב.

ליד הבריאות יש חולשות; ליד התכונות והערכים - חסרונות ומומים. הייתי מבקש לעיין בדיאלוג של הסיפור אסתרל ולראות מה הם היתרונות, הסבלנות והתשובות הטובות לנכדו.

ליד הילדים **המעטים** - ילדי שמחות שהחיים להם כאגדות.

יש **כלל ילדים** אשר משחר ילדותם העולם מכריז באוזניהם קדרות, והם ממורמרים, חשדניים אך לא רעים.

החוקרים פסקו: את האדם המבוגר מכוון המניע, את הילד - הדחף.

המבוגר - איש ההגיון. הילד - שטוף דמיון מתעה. המבוגר - בעל אופי מוסרי קבוע ומסוים. הילד מסתבך בתוהו ובוהו של יצרים ורציות. רואים את הילד לא כאורגניזציה **פסיכית שונה**, אלא כאורגניזציה **פסיכית חלשה עלובה**, אין אנו שרלטנים, אנו מוותרים על ילדים שלמים בתכלית, אין שלמות מוחלטת.

אנו דורשים: הסירו רעב, צינה, טחב, עובש, צפיפות.

דבריו: - אתם המבוגרים מולידים חולים, בעלי-מום. אתם בוראים תנאים למרד ולמגיפה. קלות-דעת, חסרון בינה, העדר משטר.

יוסף ארנון, ניסח על סמך היכרותו של קורצ'אק ולרגל הקונגרס הבינלאומי "100 להולדת קורצ'אק": **את אמנת זכויות הילד לכבוד:**

(א) כבוד לאי ידיעתו של הילד.

(ב) כבוד לעבודת הילד האינדיבידואלי (אופיה, גבולותיה), להכרת החיים והלימוד.

(ג) כבוד לאי הצלחה ולדמעות של הילד.

ד) כבוד לרכושו הפרטי (ברוח ובחומר) של הילד. לדוגמא: ארון מציאות. בבית-היתומים אין דבר שנמצא ע"י מישהו שאינו שייך למישהו אחר. ה) כבוד לסודות. אי היציבות של גדילה והתפתחות של הילד היחיד ושל הילדים בכלל.

ו) כבוד לשעה החולפת - ולהווה של הילד. אם נעמוד בכל אלה - ודאי נגיע לעולם טוב יותר.

לאחוז בידו ולפסוע לאט

(קטעים מההרצאה)

מאת: רוני גבעתי.

ליד חלוני יש מדרכה. בבוקר אני שומעת משם קולות של ילדים בדרכם לפעוטון, לגן, לבית הספר. טפירות צעדים, שיחה בין ילד להורה, בכי של סירוב להיפרד מאמא, צחוק של ילד שפגש ילד חבר, אם שמזרזת את בנה שעצר לעקוב אחר זרעי תפוח סדום שמרחפים כמצנחים לבנים, גערה של ילד גדול בקטן שיפנה מקום לאופניים שלו, טרטור וספה של מבוגר שעוקף את הילדים ולעומתו וספה שדוחקת אותם הצדה. הכל קרוב, בריבוע של חלון. קשת של ציפיות ליום חדש וחששות ממנו, קורי חלום ושמחת התעוררות, זלזול של גדול בקטן, וכבוד של גדול אל קטן וקטן אל גדול.

וכבר התרגלתי לחכות לילד אחד, שאני שומעת תחילה את הגלגלים המרעישים של הרכב שלו. באמצע המדרכה, במבט מרוכז וגאה: נוסע לבדו לגנון. חופשי. לא פוחד. לא יורד מהמדרכה מפני אף אחד. הוא בן שנתיים, וכבר לא רוצה שאמא תלווה. נוסע על מכונית הפלסטיק שלו את הדרך, הנורא-ארוכה מבחינתו, מהבית ועד לפעוטון. ואם פוגשים בו, ומדברים אליו כשווה אל שווה, הוא עונה ברצינות, וממשיך בשלו, ומתקשר אצלי עם המלים של יאנוש קורצ'אק: "כבוד לעיניים בהירות, למצחים חלקים, להתאמצות ולבטחה הצעירה." וחשבתי עליו, ועל עוד שבעה הרהורים קצרים, שנקשרים לעניינינו ולספרות לילדים ועליהם, ולא לפי שום סדר, כמו הטיפות שקופצות לאוויר מהמים הרותחים.

הרהור ראשון: מבט של ילד

"כתרוני הפלאים", כותב ביאליק ב"ספיח". כי זהו מבט הילדות: הרשמים אופפים

מכל צד, גם הפלאים, גם הפחדים. כפר הולדתי היה בעינינו, הילדים, לב העולם לטוב ולרע. משום שהיינו קטנים בגיל ובגובה, וסקרנים, ונכונים לגמוע כל רחש וזיע, בראשוניות של קליטת הדברים, שהדהו על המצע הרך שבתוכנו.

פניני טל על קורי עכביש, חיפושית זבל שדוחפת כדור גדול ממנה, בור של ארינמל אורב, ניתור של קרפדה שנדמה שיפיל אותך, שיבולים נשאפות אל פה בולע של קומביין, היו לנו, הילדים, פלאים מרתקים ומסקרנים. זוטות היו אוצרות: השתקפות ענן בשלולית, כתם מרצד של שמש, מקלעת כפור על עשבים. ובאותה עוצמה ראשונית הדהו בנו גם הפחדים, מרחש בחושך, מרעמים וברקים, מקול נוזף, ממבט קר, מדיבור גבוה מעל הרעש, מדרישה לציית. אבל במידה לא פחותה, ובעיני באופן עמוק יותר, נספגו בתודעה הילדית שפתוחה לקלוט כמו פרח צמא, גילויים של הקשבה והבנה והושטת יד של מבוגר, והם שהשפיעו לטווח ארוך, יחס שאותו זוכרים שנים, לאחר ששוכחים את העוול והרוע. כזיכרון שמעודד ברגעי משבר, כאמירת הן לחיים, כשכנוע להאמין באדם. סופרים כתבו יצירות נפלאות מתוך מבטו של ילד, רוקמים את תודעתו באמפתיה ובכוח דמיונם היוצר, כמו, לדוגמה, השורות הבאות מספרו של תומאס וולף **הבט הביתה מלאך**: "בעודו שוכב אפל בעריסתו, מרוחץ, מפודר ומפוטם, חשב בשקט על הרבה דברים בטרם תבוא עליו שינה... מתייסר היה מפני שהיה דל ועני בסמלים: מוחו היה לכוד ברשת מפני שלא היו לו מלים לעבוד בהן... וכאשר נעזב לנפשו לישון בתוך חדר מוגף תריסים, בעוד אור השמש הסמיך מוטבע פסים-פסים על הרצפה, חלחלו בו כדירות ועצבות עמוקות מחקר". (...)

הרחור שני: הבקשה של אוליבר

כל השבוע היה בינינו מתח סמוי: מי יקבל את הספר החדש שהמורה יביא. בלעתי ספרים, לפעמים מבלי להבין ולזכור, חוץ מקטעים שנצנצו לי פה ושם: משוגע מנודה מציל ילדה מסלע של שחפים; נער בשם יורם עובר ביער מסוכן בזכות חוט זהב שאחז; זמיר שר כל הלילה כשבלבו ננעצים קוצי שושנה. אינני יודעת מדוע נגעו בי הקטעים האלה, או מדוע נחרטה בי דווקא תמונה אחת מספר שברגע שהגיע רצתי איתו לחדר השינה בבית הילדים והסתובבתי אל הקיר, כדי ליצור טיפת אינטימיות לקריאה.

סיפור מוזר ואפל על ילד יתום בשם אוליבר טוויסט, שמשום מה לא נחרטו בי ממנו קטעי ההתעללות וההשפלה שבחיי הפשע עם פייגין וחבורת מרעיו בחשכת רחובות לונדון. הרשע ההוא נבצר מבינתי. אבל היה שם קטע שטלטל אותי ונטבע בזכרוני. ומה היה בו בסך הכל? רגע בארוחה-לא ארוחה במוסר עלוב בנוסח ימי האופל שבהם לא היו לילד שום זכויות, כשכל ילד קיבל מנה זעומה

של מרק דלוח, וילד אחד נדחף לבקש מהמשיגיה תוספת מרק, בקשה שבגללה גירשו אותו מהמוסד. זה הכל. אז ממה נרעשתי?

אני מנסה להבין ולא יודעת בדיוק. אולי משום שהתמונה נראתה לי קרובה. בסיסית. ניתנת להזדהות; הבקשה שלו נראתה לי כהעזה עצומה. מפנה עבורי. עד אז, אף פעם לא קראתי דבר שכזה. דימיתי את עצמי באולם המלוכלך ההוא, רעבה, צמאה ונפחדת, קמה ומבקשת עוד מרק, חשה את הדממה שנופלת, את אימת העונש, את הבדידות שלו באותו רגע. הושפעתי אז מרוחו של דיקנס, שחשף את הרוע והכיעור בצד הטוב והחמלה, שטווה ספר שלם על ילד עני, שעודד אותו להיאבק ולשמור על צלם אנוש.

באחד ממקומות מגורי, טיילה מטפלת עם ילדי הפעוטון שלה, בני השנתיים-שלוש, לפינת החי. בדרך חזרה, הילדים לא נשמעו לה וכנראה הרגישו אותה. כשהגיעו לפעוטון, ביקשו הילדים לשתות מים, אבל המטפלת, כעונש, מנעה מהם לשתות במשך כשעה. כששמעתי, חשבתי: אלוהים אדירים. ילד קטן. שנשללה ממנו היכולת שיש לכל ציפור. תלוי בחסדי מבוגר, נואש, בגרון מתייבש. כל דקה נוספת של צמא היא נצח. מה עבר עליו. מה נחרץ בנפשו. ניסיתי לכתוב על זה סיפור קצר, אבל כל הנסיונות שלי נכשלו. לא הצלחתי לתת את הצמא את חוסר האונים. כעבור כמה שנים, הזדמן לידי ספרו של הנרי רות, **ואולי שינה**, שנכתב מנקודת מבטו של ילד בן שש עד תשע, והפרק הראשון שלו נפתח כך:

"בעמדו מול כיור המטבח ובהסתכלו בברזי הפליז הבהירים, שהבהיקו רחוקים כל כך, לכל אחד מהם אגל מים באפו, תופח לאטו, נופל, שוב חש דוד כי העולם הזה נברא בלי שניתנה לו, לילד, תשומת לב. צמא היה, אולם חיק הברזל של הכיור נשען על כרעיים שהיו גבוהים כמעט כמו גופו שלו, וככל שימתח את זרועו - לעולם לא יוכל להגיע אל הברז המרוחק." [...]

חרזור שלישי: דברים קטנים, דברים גדולים

ישנו ספר גדול וכבד: **כל כתבי ביאליק**. אפילו פתקאות ששירבט לחברים שלו נכללו בו. אבל אין בו את **שירים ופזמונות לילדים**, הנפלאים. מדוע? אולי משום שהם "לא נחשבו", כפי שכתב ס. יזהר ב"מקדמות" על הילד שיושב לו בין עשבי השדה: "כזה קטן הוא בעולם, עד שבלי שימת לב במיוחד פוסחים עליו ועל אין גודלו, ומתעלמים מכל תפיסת שום מקום שלו בעולם, ומצחיק לדבר עליו ועל העולם בנשימה אחת..."

מי שכותב לילדים משתדל לגחון אל הילד, מחשיב דווקא את הדברים שמכנים

"קטנים", באמפתיה ורגישות לדברים הנסתרים, המביישים, לגעגועים ולשמחות הקטנות. הוא זה שבשבילו העולם בנוי על ילד אחד, שאת פחדיו ואמונותיו הוא "פודה מן המחשכים" ו"טורח בבחירת המלים", כפי שכתב אהרן אפלפלד על האמן. [...]

בבית הילדים, שבו גדלתי, חונכנו לא לדרוך על שדה חרוש או זרוע ולא לדרוך על רצפה שטופה, צו של כבוד לעמל, שאצלי הפך לפחד: ברגע שמישהי נכנסה עם הדלי, מיד עזבתי כל עיסוק ויצאתי מהחדר. אחר צהרים אחד הלכתי לביתה של בת מהכיתה. התיישבנו על הרצפה עם דפים ועפרונות ושקענו בציור. מאחורינו, בשקט, באה אמה שלה עם דלי וסמרטוט, ולתדהמתי, שטפה בטבעיות סביבנו, שלא להפריע, משאירה אותנו לצייר על אי של רצפה מלוכלכת. המחווה הקטנה הזאת של האם, ההעדפה שבחורה בה בתבונה הפנימית שלה, היתה בשבילי גילוי. כמו אבן שמשליכים למים והיא יוצרת סביבה עיגולים-עיגולים שהולכים ומתרחבים, גם אחרי שהאבן צללה ונעלמה. [...]

חרהור רביעי: בין שבילי הגן

אנחנו כבר לא ילדים. אבל ברגעי משבר, חרדה, יאוש, וגם ברגע של שמחה מיוחדת, מתעורר הילד שבפנים, שתועה בשבילי החיים, שחרד על פרשת דרכים "בין שבילי הגן", שבו השתוקקה רחל ללכת עם ילד משלה, לקרוא לו אורי, "לאחוז בידו ולפסוע לאט בין שבילי הגן". וכשקורה לנו רגע חשוף שכזה, שבו מתמזג, עמוק בפנים, המבוגר עם הילד שהוא היה, גם אנחנו רוצים יד, או זוכרים את היד שאותה אחזנו מתישהו בין שבילי גן החיים שלנו, גן מפחיד ומופלא גם יחד. כל אחד והגן שלו, כל אחד והיד שאחז, כל אחד וזה שפסע איתו לאט, לא דחף ולא משך, שהלך בקצב של הצעדים הקטנים-יותר שלצדו. כמו היד שזכר קאמי, ועליה כתב בספרו על ילדותו, **אדם הראשון**, ובה אסיים, בקטע שמצאו בפנקס הרשימות לספר, מכתב למורה שלימד אותנו שנה אחת, מר ז'רמן, שקאמי כתב לו לאחר שקיבל פרס נובל:

... "כשקיבלתי את הבשורה, הראשון שחשכתי עליו, אחרי אמי, היית אתה. בלעדיך, בלי היד החמה הזאת שהושטת לילד הקטן העני שהייתי, בלי תלמודך, והדוגמה שנתת, לא היה קורה דבר מכל אלה. אינני עושה עניין גדול מסוג זה של כבוד. אבל זו הזדמנות, מכל מקום, לומר לך מה היית, ועורך בשבילי, ולהבטיח לך שמאמצין, עבודתך, והנדיבות שהשקעת בה, עודם חיים בלבו של אחד מתלמידיך הקטנים, שלמרות שנתונו לא חדל להיות תלמידך המכיר לך טובה. אני מחבק אותך בכל כוחי."

הזכות לכבוד והחובה לכבוד

פעמדו הפחות מכובד של המונח "כבוד".

מאת: דורית אורגד

המילון העברי אינו נדיב במילים נרדפות ל"כבוד". הוא מציע "יקר", "חשיבות", "הערכה רבה", ודומה שהחלופות האלו הן בדוחק, יותר כדי לצאת ידי חובת ביאור

מאשר לשמש תחליף. באנגלית, למשל, נמצא במילון מלים שוות משמעות למונח Honour, כמו Dignity ו- Respect. האם זאת משום שדוברי האנגלית מתייחסים ביתר כבוד לכבוד שלהם?

לא רק במערב, גם בארצות המזרח תופס הכבוד מקום חשוב בסולם הערכים, ואיני מתכוונת רק לערך המקודש של כבוד המשפחה.

ומה אצלנו? את מי ואת מה אנחנו מכבדים?

ודאי לא את מי שנמצא בשוליים. זוכים לכבוד אלה שמצויים במרכז העניינים, כוכבי התקשורת, גיבורי הרייטינג היפים שהיו לגיבורי תרבות, ואף לבעלי המאה יש במקומותינו דעה. אבל מה הסיכוי למי שבא זה מקרוב והוא חדש בארץ וחסר אמצעים, כרבים מגיבורי ספריי, לזכות בכבוד? ומה על מי שהוא יוצא דופן בשל נכות, או מכת גורל אחרת ואלה הנמצאים בשולי החברה - מה הכבוד שנופל בחלקם?

אך אתחיל דווקא מדמות השונה מן הדמויות הללו, מדמותו של ילד מתוק להפליא בספרי חבר עם קוץ.

הילד הזה כה מושך לב שהאנשים מעניקים לו נשיקות רטובות, חיבוקי דוב, צביטות לחי ו"גילויי חיבה" דומים. הילד הזה, מדיין, חסר אונים. אין לו דרך להתגונן עד שהוא פורץ בצעקות, אלא שהצעקות האלו מרחיקות ממנו גם את חבריו. כשהוא מטייל לבדו הוא מגלה עץ מיוחד במינו. עץ שמגזעו הארגמני, החלק, מזדקרים קוצים. 'אילו היו לי קוצים כאלה', חושב הילד, 'איש לא היה נוגע בי ולא הייתי נאלץ לצעוק. הלוואי והיו לי קוצים, או לפחות קוץ אחד'.

משאלתו מתגשמת. מצחו מצמיח קוץ המוסתר בתלתליו והוא חוזר להשתלב בחברה. אבל כשדקלה, הבת שהוא אוהב, נדקרת בקוץ הזה, מבקש מדיין שהקוץ ינשור. גם משאלתו זו נענית והוא מציע לדקלה חברות. היא נענית ואומרת: "ודאי שאני מוכנה להיות החברה שלך. תמיד רציתי חבר עם קוץ".

חרף הפן האגדתי של הסיפור לא יכולתי להשלות את קוראי הצעירים ולהמציא להם סוף שכולו טוב. הסוף הפתוח מזמין התמודדות עם בעיה לא פתורה. בתורת 'אדם קטן' נרמס כבודו של מדיין בידי המבוגרים. בהתבגרו הוא זוכה אומנם לכבוד, אבל הכבוד הזה הוא זמני.

ואם זאת המציאות לגבי דמות שנקודת המוצא שלה מוצלחת כמו זו של מדיין, אפשר לשער מה יהיה היחס כלפי דמות כמו עמליה, בספר **עמליה וגו'**, שהתייממה מאביה ומוצאת את עצמה בשולי חברת הילדים. או כלפי הנערה הפליטה אינגה, בספרי **במבחן ימים סוערים**.

למרות בעיותיה מבצעת עמליה במהלך העלילה שליחות עבור המחותרת הלוחמת בבריטים. ואינגה, לנוכח המצוקה בספינת המעפילים, מתגייסת לעזור לאנשים וממלאת תפקידים המציבים אותה במקום מרכזי בין הצעירים מארץ ישראל המארגנים את מסע הספינה. הכבוד שהיא זוכה לו מצד החברים מסייע לה להתגבר על תלאותיה האישיות וממלא אותה גאווה.

כמו עמליה, שפעלה בשנים שהוקמה המדינה, כך גם חייה של אינגה משיקים לחיי המדינה. שתיהן סבלו אבידות קשות ושתיהן חדורות ערכים.

אפשר לראות כאן מעגל קסמים. מי שמתגבר על בעיותיו האישיות ופועל לטובת החברה זוכה ליחס של כבוד, והכבוד הזה מגביר את המוטיבציה לפעילות למען הכלל.

כך היו פני הדברים בתקופה ההיא, כשהחיים במדינה התנהלו על פי ערכים לאומיים-חברתיים.

ככל שמתקדמים בשנים נחלשת השפעתם על הערכים שהינחו את החיים בשנות קום המדינה. החברה שאני מתארת בספר **מה שהיה תיק סגור** היא חברה חומרנית. הוריו של רונן אינם מתעניינים בחייו החברתיים של בנם. הם שקועים בקידומם הכלכלי ודורשים מרונן הישגים בלימודים. משפחתו של אביגדור, הדמות המרכזית האחרת בספר, גם היא לא מבינה לרוחו של הבן שנחשב לחרג. לא רונן ולא אביגדור זוכים ליחס של כבוד ממשפחותיהם והתוצאה - מעשה של עבריינות שמבצעים השניים.

התנהגותו של אביגדור מעוררת בקורא הערכה כלפיו, ולפיכך סיום הסיפור הוא טוב מבחינתו. התיק שנפתח לרונן במשטרה נשאר פתוח כיוון שהוא מוסיף להתנהג בצורה שאינה מוסיפה לו כבוד.

מקצוע ההוראה לא תמיד זוכה ליחס של כבוד, ובספר **סודות אפלים** ביקשתי

להראות פן הראוי להערכה שמייצגת מחנכת כיתה שבה לומדים, בין שאר התלמידים, שלושה נערים בעייתיים, שלישיית הבנים הזאת ממררת את חיי המורה, שהיא, כמוהם, בעלת סוד. כשסודה מתגלה היא זוכה ליתר הערכה וכבוד, ואילו הנערים הם בעלי סודות אפלים שמהווים קרקע למניפולציות חסרות הבושה. בהעדר כבוד לזולת מסתבכים הנערים ומביאים על עצמם קלון.

עד כאן על דמויות של יחידים אז וכיום בחברה הישראלית.

ומה על קבוצות של אנשים בעלי ערכים בעידן "הראש הקטן", בעידן שסוגדים לאילי הממון והמדייה?

מה, למשל, על עולי אתיופיה שעשו את הדרך הארוכה והקשה לישראל מתוך אמונה שיזכו כאן בכבוד הראוי לבנים השבים למולדתם?

הסוגייה הזאת העסיקה אותי כשנתיים במחקר וכתובה. לספר שחיברתי על הנושא קראתי - **שבועת האדרה** בשל הערך שמייחסים בני העדה למילת הכבוד שלהם, לשבועה הקדושה.

לסיפורם הכאוב, כפי שכתבתי אותו, אין סיום שמח. שכן הכבוד הראוי לאנשים האלה, שבאו לכאן חדורי ערכים רוחניים-לאומיים-חברתיים, לא תמיד מתממש במציאות.

לסיכום, בתקופה שקמה המדינה, כשהחברה היתה ערכית, יכלו הדמויות הדחיות בספרי להשיב לעצמן את הכבוד שאבד להן בשל הנסיבות. פעילותן למען הכלל החזירה אותן במהלך העלילה מן השוליים למרכז העניינים.

מי יתן והמודעות לנושא הזה של הזכות לכבוד והחובה לכבד, תביא באמצעות הספרות ובדרכים נוספות לשיפור במעמדו הפחות מכובד של המונח - כבוד.

הזכות לכבוד והחובה לכבוד בספרי

מאת: יונה טפר

אני מבקשת לפתוח את דברי בנושא הזכות לכבוד והחובה לכבד ולספר לכם על נוח, גיבור ספרי ועלי לא איכפת לך.

לכל אדם, באשר הוא, מגיע יחס של סובלנות וקבלה ובפרט לילד שתלוי עדיין במבוגר פיזית ונפשית. כל ילד זכאי לכבוד: בכיתה, על מגרש המשחקים, בין חבריו

או ברחוב. אבל המקום הראשוני והחשוב מכולם הוא הבית. המקום בו הוא חי עם הוריו, והמקום בו מטבע הדברים אנו מצפים שיהיה אי של אהבה, בתוך העולם בו נחשף ילד ליחסים מחוספסים יותר, בלי האמפטיה וההגנה שהבית מספק לו.

נוח, גיבור הספר, הוא ילד לא אהוב. אמא שלו מתנהגת אליו בניכור, בהתנשאות ובזלזול, ומשתמשת בו כדי לפרוק את רגשות הקיפוח והכעס הממלאים אותה.

היא מכנה אותו 'עכברון', לא בצליל חמים ונעים שפירושו קטנטון, זריז ומתוק, אלא בצליל צורם, חד ופוגע ההופך את הכינוי למעליב ומכעיס, מקטיין את הדימוי העצמי שלו, מערער את בטחונו ומגביר את הרגשתו שהוא איננו רצוי.

עם מטען כזה של חוסר ביטחון, פחד, הרגשת עליבות וחולשה, אותם הוא קולט בבית, צריך נוח לצאת כל יום לחיים. ללכת לבית-הספר, להתמודד על מקומו בחברת הילדים ולפנות כוחות ללימוד ולקליטה. מאיפה ישאב את הכוח להתמודד עם מה שמזמן לו הרחוב, כשאין מי שתומך בו מבית?

לנוח קשה לקבל את המחשבה שאמא לא אוהבת אותו. בחושי הילדיים הוא מרגיש שמצב זה כמעט ושולל את זכות הקיום שלו, ולכן הוא מתכחש לו ואומר לעצמו - 'הרי אין אמא שלא אוהבת את הילד שלה'. - בהרגשתו הוא נשען בעצם על אותה אקסיומה שהתרבות האנושית בנתה במשך דורות וכולנו במינון זה או אחר מאמינים בה: האמונה שאהבת אם היא דבר מוחלט הנתון לכל ילד באשר הוא.

לנוח אין הבסיס הזה. הוא חש בתוכו, שאמא שלו לא אוהבת אותו. זהו סוד כבד ונורא לילד קטן, ונוח לא מעיז לשתף בסוד הזה אף אחד. הוא אומר בליבו 'מי יאמין לי?' מי יאמין שאמא שלי היפה, החביבה אל המורה, השכנים והחברים שלי מתנהגת אלי כמו מכשפה? נוח מבחין שיש לו כביכול שתי אמהות. זאת המופיעה מחוץ לבית, היא אשה שופעת חיוכים וחוץ, מתבדחת עם השכנים, מכבדת את חבריו במאפה מעשה ידיה, נראית נהדר ועובדת בחנות בגדים אופנתית, ואילו כשהיא סוגרת את דלת ביתה היא הופכת לאשה אחרת. החביבות והנעימות נעלמים מקולה, היא תובענית, קרה, כפייתית וכעסנית.

בחוסר יכולתו להתמודד עם המציאות, נסוג נוח לחשיבה ילדית. הוא מדמה בליבו שאמא שלו כושפה והפכה למכשפה ולכן היא מתייחסת אליו כך.

בניסיון לזכות באהבתה, לה הוא זקוק כאוויר לנשימה, הוא מנסה בעזרת החשיבה המאגית המתאימה לגילו, לגלות את סוד השיקוי או את נוסחת הכישוף שהפכה את אמא למה שהיא. הוא רוצה להאמין שאם יצליח למצוא את סוד הקסם ולהפוך למכשף, ידמה לאמו וככה היא תקבל אותו ותאהב אותו.

לא הכל בספר שחור. נוח זוכה ליחס חם ואמפטי משולה אחות בית-הספר,

מאלברטו בעל-הקפה ומ'קמצונה' אמו של גלי חברו שהיא עובדת סוציאלית. בבית המשותף שם הוא גר יש לו חברים המקבלים אותו כפי שהוא ולא מתנכלים לו כמו אחדים מחבריו לכיתה, אבל בכל אלה אין כדי לגרום לחוויה מתקנת על מה שהוא עובר בביתו, או להחליף את הכמיהה שלו לאהבת אמו.

במציאות הספר, כמו בחיים, אין הנחות. נוח לא מגלה פתאום שאמא שלו אוהבת אותו, ועד עתה התנהגה אליו בחיספוס וניכור, בגלל סיבות שונות. להיפך - במהלך הסיפור הוא מבין, עד כמה שהדבר כואב - שכשפים ומילות קסם לא ישנו את יחסה של אמו אליו.

עם זאת הצורך הקיומי של נוח, כמו של כל ילד, לחום, ולאהבה הוא כל-כך גדול שמכאן ואילך הוא מפנה את כוחותיו וחלומותיו לחיפוש אחרי אביו שעזב את הבית. אמנם אבא חלש, אין לו כוח לעמוד בפני האם, ונוח כועס עליו, אבל הוא יודע שאבא אוהב אותו, וכשנודע לו היכן הוא נמצא הוא מנסה לברוח אליו ובכך מצליח לשנות, ולו במעט, את מה שצפוי לו בעתיד.

הספר **ועלי לא איכפת לך** איננו מספר על התעללות פיזית. נוח איננו ילד מוכה ואיש לא מתעלל בו מינית. הסיפור בא לומר עד כמה התעללות מילולית והתנכרות, אותם ניתן להצניע מאחורי חיוך נחמד או מאחורי דלת הבית, יכולה להיות הרסנית ולשלול את יכולתו של הילד לגדול ולהתפתח. אגב בספר יש גם ביטוי למודעות של הילדים בתקופתנו לזכויותיהם. כדי להדגיש שזכות הילד לכבוד מעוגנת בחוק הבינלאומי וכשאנו עוסקים בנושא הזה ראוי שלא נשכח שזוהי זכות לגיטימית המגיעה לכל ילד ולכל אדם באשר הוא.

את הצורך לספר את הסיפור הזה סחבתי איתי הרבה זמן. לא היה קל לי להתגבר על המעצורים שלי עצמי, כבת וכאם, ולתאר אמא מכשפה שכזאת. אבל מאז יצא הספר לאור זכיתי להיפגש ולשוחח עליו עם ילדים רבים ונוכחתי שהוא פותח אפשרות לשיחה ולמחשבה, ומי יודע אולי גם מאפשר למי מהילדים את ההרגשה שהוא לא לבדו, ולאחרים, בדרך של השוואה, את ההבנה שכעס ורוגז חולפים בבית אינם סוף העולם כשיש אהבה ויש, על מי להישען.

אני רוצה להזכיר עוד שלושה מספריי בהם יש ביטוי לצורך של כל ילד ביחס של כבוד. אקרא בפניכם אחד משיריי "רוצה לשחק עם כולם" הלקוח מתוך: **רגע שקשה לשכוח** (עמ' 16).

אני עומדת בצד, בפיונה. / הם קוראים לי: "שמנה". / לא משחקת עם אף אחד/ בקצה המגרש, לבד. / ואני כל-כך רוצה / עם כולם לשחק בקבוצה. / בכדור, בקפיצה, / להתחרות בריצה. / לא לשמוע את כל השכונה: / "הנה השמנה!" / ופעם אחת להיות ראשונה, / (לא שלישיית או שניה), / ראשונה ושונה.

גיבורת השיר, ילדה למודת אכזבות, עומדת בקצה המגרש לבדה, יודעת מראש איזו קבלת פנים מצפה לה, ואין לה איפה להסתתר מפני שהגוף שלה הוא הסיבה שבגללה מכנים אותה בכינויים ולא משתפים אותה במשחקים.

ככה מרגישה גם **לפתן צימוקים הקטנה** - פיה קטנה ושמנמנה ביום בו היא מגיעה לטירה המיוחדת הניצבת בעבי יער מכושף ומצטרפת לבית-ספר מיוחד לבני הקוסמים הגדולים ובנות הפיות הצריכות לשהות בו שלוש תקופות של חניכות, כדי לקבל תעודה המסמיכה אותן להיות פיות.

הסיפור מתרחש כולו במציאות דמיונית, אבל תיאור ההתייחסות של התלמידים אל לפתן צימוקים מעלה התמודדות חברתית עם מציאות המוכרת לנו מחיי היומיום. חברת התלמידים, ואין זה משנה אם הם תלמידי קסם או תלמידי רגילים, מוציאה מעין חוזה לא כתוב על מי ששונה במראה, בהתנהגות ובערכים. וכך מוצאת עצמה לפתן צימוקים הקטנה, בודדה ואומללה בבית-הספר. הבדידות הכפויה עליה כל-כך קשה, עד שלא איכפת לה לוותר על כל מה שהיה חשוב לה עד כה ובלבד שתהיה לה חברה. ואמנם היא זוכה להתקבל לחברה, אבל במחיר כבד - וויתור על הייחודיות שלה. כדי לזכות בחברים היא מאמצת לעצמה את דפוסי החברה שפגעה בה ומשנה את התנהגותה, ורק בדרך הקשה של ההתבגרות היא חוזרת לעצמה.

ספר נוסף על התמודדות בחברת ילדים הוא הספר **יונתן ומגן היונואינים** יונתן, בניגוד ללפתן השמנמנה, הוא ילד חלש ורזה הרוצה להיות שחקן כדורגל, חבריו אינם משתפים אותו, כי לדעתם הוא לא יכול לתרום למשחק (מה שנכון). הסיפור מביא את הדרך המיוחדת בה מתגלה לילדי קבוצת הכדורגל, וגם ליונתן עצמו, שביכולתו לעזור לקבוצתם לנצח. בסיפור יש פן דמיוני, אבל בפיתרון אין שום דבר פלאי. הצורך בגיבוש הקבוצה לפני התחרות הוא צורך אמיתי, וילדי הקבוצה נוכחים שדווקא יונתן הרזה והחלש, המצייר קומיקס וידוע כצייר הטוב בכיתה, מסוגל לתרום לניצחון. כעת הם מקבלים את יונתן לא כמי שרוצה להיות כמותם, אלא דווקא ככזה שיש לו כישורים מיוחדים.

התייחסתי עד עכשיו לילד במשפחה וליילד בחברת הילדים, אבל גם במפגש בין תרבויות קיימת הבעיה הקשה של קבלת האחר וזכותו לכבוד. עמדתי על כך בספרי: **דויד 'חצי-חצי'** - המתאר את התמודדותו של ילד על סף הבגרות עם סטיגמה של זרות ושוני בה מוכתמת אמו. אני רק מזכירה אותו כדוגמה לקושי העצום שיש בכל חברה ובכל תרבות - גם בתרבות שלנו - לתת לגיטמציה למנהגים ולהשקפות, לדת ולחגים של בני עם אחר. לעיתים זה קורה בגלל פחד מהזר, ולעיתים מפני הרגשת כוח. לפעמים יש רצון להגן על התרבות שלנו מפני

חדירה של אורחות חיים אחרים, או מפני הרגשת שליחות מסינריות ואמונה שדרכי היא היא הדרך הטובה. כך או כך, נימוקים אלה ואחרים יוצאים מטבעם נגד הסובלנות וההבנה שזכותו של כל אדם לכבוד, גם אם הוא שונה מאיתנו.

תזמורת ילדים - כדי שלא אסיים בנימה רצינית הרשו לי מספר מלים על ספרי **תזמורת ילדים** זהו ספר עליז ומלא צלילים המספר על שלושה ילדים (קצת היפרים) המשגעים את סביבתם. האחד מכה ומתופף כל היום, השני מחצצר והשלישי מדמה את עצמו לזמר. כל אחד מהם לבדו משגע את בני משפחתו ברעש שהוא מקים, וכששלושתם מגיעים לגן, הרעש בלתי נסבל והגננת אובדת עצות.

יום אחד מוציאה הגננת את השלושה משעת סיפור, בגלל הרעש וההפרעות. תחילה הם רבים ואחר כך הם ממציאים שיר בעל קצב, משקל ומנגינה המאחדת את שלושתם. הרעש המטריד הופך למנגינה הרמונית בה משתלבים כל הצלילים. הנגנים מקשיבים זה לזה, מתחשבים זה בזה והתזמורת מתעשרת מייחודו של כל כלי, כל צליל וכל נגן.

וכך מסתיים הסיפור:

"נישאו הצלילים מרחוב לרחוב, / הרגיעו כל כעס, השקיטו מכאוב. / שמחו לבכות, הצהילו פנים, / בשיר תזמורת ילדים. / ומי בראש המנגנים? / שלושה בנים רעשנים, / נוגנים בתוף וחצוצרה, שרים עם כל החבורה."

הזכות לכבוד והחובה לכבד בספרי

מאת: חוה חבושי

כשנודע לי שהנושא השנתי בספרות הילדים הוא 'זכויות הילד' שמחתי, וכתבתי סיפורים רבים, וגם ספרים שלמים, שעניינם - חלקם במישרין, אחרים בעקיפין - נושא 'זכויות הילד'. הנושא הזה העסיק אותי מאז ומתמיד.

בעבר הרחוק, באופן טבעי, זה העסיק אותי כילדה.

בראש וראשונה - ילדה מול הורים. הילדה של אז היתה חייבת להיות ילדה טובה, צייתנית, מוכשרת. הילדה של אז היתה שלוחה טבעית של הוריה, נטולת זכויות,

פרט לזכות שהיא גם חובה, למצוא חן ולהוסיף כבוד ויקר להורים.
היתה גם הילדה מול מורים ומערכת החינוך, שנגזרה במידה רבה מהחובות של ילדה מול הורים. תלמידה טובה. חלילה וחס לא מפריעה ולא מתחצפת, נעימת סבר, מה שמקובל להגדיר - חביבת המורים, או במלים אחרות - משעממת. והיתה כמובן גם ילדה מול, ובעיקר כנגד ילדים אחרים. זה באשר לילדות שלי. שנים עברו, התבגרותי, ובעצמי הפכתי להיות אם. היצור הזעיר, השברירי. שבזכותו נהייתי 'אמא' פתח לפני גם את האפשרות לישים את דעותי הנחרצות על מושגים כמו: 'ילד', 'ילדות', 'הורות', 'זכויות'.

אתחיל בדברים הבסיסיים ביותר.

זכות התינוק לאכול - כשהוא רעב ולא על פי שעות קבועות המוכתבות באופן שרירותי. הזכות לישון לפי הצורך האישי - כשעייפים, ולא על פי מוסכמות נתונות. הזכות לטוסיק נקי ויבש. הזכות להיות צמוד לאמא ואבא, להרגיש ביטחון, חמימות, חיבוק, ליטוף-אהבה.

וכך קרה שהתינוק שלי נהיה תינוק בריא, שמח, שיודע לתבוע ולקבל את שלו, מה שנקרא-תינוק עתיר זכויות; התחלתי לכתוב יחסית בגיל מבוגר. זו היתה כתיבה כועסת מעיקרה, והיא נזונה מתוך הצורך להגן על כבודם וזכויותיהם השבריריות של הילדים ולמנוע זלזול, היא ביקשה לתבוע את עלבונם הצודק. על כל פנים כך חשבתי אז, בראשית הדרך.

הסיפורים הראשונים עניינם היו האשמות. האשמת הורים שחוטאים באי רגישות למצוקותיו של הבכור; גננות המדביקה סטיגמה נצחית של ילד רע; אמהות המתערבות ובוחשות ומנפחות סכסוכים קלים בין ילדים; זודות צדקניות התובעות תשומת לב ונימוסים; לחצים כבדים על ילדים רכים להצטיין בכל מחיר; הורים המשדרים מסרים כפולים ומבלבלים. כמעט תמיד היה בסיפורים שלי איזה שהוא מבוגר לא חכם במיוחד, קצת נלעג - אהבל.

הסיפורים הללו נכתבו אומנם לאוזני ילדים אבל קהל היעד של המסרים שביקשתי להעביר היו המבוגרים. מורים, גננות, ובעיקר החוטאים והפושעים הכבדים ביותר - ההורים.

במשך הזמן נטשתי את הסגנון הישיר, הכועס והמאשים ועברתי לתכנים קצת יותר מורכבים ומתוחכמים.

שוב לא נחלק העולם לשחור ולבן. הופיעו גווני ביניים, והתחלתי לעסוק במרכיבים מעודנים יותר בעולם הילדות.

ילדים, כמו דגמים מוקטנים של האדם הבוגר, אינם עשויים בתבניות אחידות. יש ביניהם מקסימים, ומתוקים וטהורי לב, אבל יש גם קנאים וערמומיים. יש מתנשאים ונצלנים. יש ילדים מניפולטיביים, ויש אפילו ילדים אכזרים ואלימים. ולפעמים קיימים ילדים שיש בהם מזה וגם מזה.

הרגשתי צורך לתת להם ביטוי בסיפורים, כחלק מחובתי לכבד את מושג הילד. כך הילדה דלית המתנשאת והמניפולטיבית בסיפור "שוקולד מריר מאד".

כך גם איתי, בסיפור 'שעור קרטה' וליאור, ('הסוד' / שוקולד מריר מאד) המקנא בירון, הילד החדש, אשר באורח כאילו פלאי, הפך למנהיג הבלתי מוכתר והאהוד על כל ילדי השכונה.

ובאמת משהו קורה, אלא שהמשהו הזה משפיע באופן עמוק דווקא על ליאור ומשנה אותו, עד שנושא היריבות ביניהם מאבד את חשיבותו.

ילדים גם כואבים.

לא הכל וורוד ומתוק ב'גן העדן' של הילדות. כמו במציאות, ואין הבדל אם המצוקה היא מצוקה כבדה או מה שנקרא 'אמיתית' כמו התפרקות המשפחה, מחלות, התעללות נפשית ופיזית, מוות; ובין אם זוהי מצוקה סובייקטיבית, כמו שומן עודף, נקודת חן במקום לא נכון, חרדה מפני ציון לא טוב, חתול רחוב זנוח שלא מרשים להכניס הביתה; דיסלקציה שמנסים להסתיר, או סתם להיות לא מקובל או דחוי.

חלק מזכויות הילד זו הכרה וכיבוד המצוקות שלו והמכאובים שלו. ואולי קודם כל זיהוי המצוקות, ואין זה דבר טריוויאלי כמו שזה נשמע. כי ילדים לא רק שלא תמיד נוטים לחשוף את המצוקות שלהם, אלא להיפך, לעיתים קרובות הם עושים מאמצים להסתיר אותם.

כך למשל יערה בת התשע ב- **קשה להרוג קטוס** מספרת את סיפור הקקטוס שלה. היא לא מדברת באופן ישיר על האמא שנעלמה לה. אמא שבהתחלה נעדרת מנטלית, אחר כך נעלמת גם פיזית, ומשאירה את יערה בתוהו ובוהו רגשי. ואבא שלא מדבר ולא מסביר, כי מה אפשר להסביר דברים כאלה לילדה קטנה, ואולי הוא בעצמו לא מתמודד עם המצב. במקום לדבר על המצוקות שלה, יערה מתארת את הפורענויות השונות שעוברות על הקקטוס שלה. הקורא חד העין והרגיש יכול לזהות את המכאובים של הילדה עצמה.

אמא של יערה, בהתקפה של טירוף, משליכה את כל מה שעל המדף, ובין שאר הדברים נופל גם עציץ הקקטוס של יערה. עציץ החרס נשבר. הקקטוס עף החוצה. יערה מעבירה אותו לעציץ אחר, עציץ עשוי מפלסטיק.

מאמץ ההישרדות של הקקטוס לאורך הספר, מקביל למאמץ ההישרדות של יערה: במקרה של יערה, איכשהו. אמא שלה, לאחר חודשים ארוכים של אישפוז מחלימה וחוזרת הביתה. אומנם היא איננה בדיוק אמא שנעלמה, אבל גם יערה עצמה השתנתה במשך הזמן שעבר. מה שאולי חשוב לא פחות זה הגילוי וההכרה של האבא בזכויות הבסיסיות של הילדה שלו:

אני עוברת לספר אחר, הספר **תריסים מוגפים**.

זהו ספר הגדוש בפגיעה בוטה בזכויות. זכויות אדם בכלל וזכויות הילד בפרט. מיכל, בת השתיים-עשרה, טסה עם אמא שלה לפריס, האמא, עורכת דין במקצועה, אשה אסרטיבית ובעלת דעות מגובשות ונחרצות בחיי יום-יום, מסתירה סוד אפל ומעיק בעברה. סוד שהצליחה להדחיק במשך שנים רבות. דווקא במטוס, מקום צר, צפוף וסגור הרמטית מבלי יכולת לברוח ממנו, היא נתקלת במישהי המאלצת אותה להתעמת עם אותו זיכרון קשה. אין לאמא רצון או נכונות לשתף את בתה באותו אירוע מהעבר, אבל מספר התרחשויות במטוס משנים את המצב, מצד אחד - השכן הצרפתי, החייכן והנחמד היושב בצד השני של מיכל, מנסה במסווה של 'נרדמתי ואני לא אחראי על מעשי' - תירוץ מוכר ונדוש - למשש את הילדה הנבוכה, שכמו רוב הקורבנות במצב הזה, לא בטוחה היא איננה אשמה במה שקורה.

מצד שני - מהומה משפחתית המתפתחת בין הנוסעים בצד השני של המעבר, ומסתיימת בגידופים וסטירת לחי של אב לבתו הבוגרת. כל אלה מביאים את האמא להבשלה ולמסוגלות להעלות את אותו סוד טראומטי מעברה ולשתף את בתה. והסוד, שלא אכנס אליו כעת, גם הוא כולו זועק על פגיעה בזכויות אלמנטריות של הילד.

כפי שניתן לראות, עסקתי רבות במסגרת הכתיבה שלי בזכויות הילד. הן מתוך תחושת פגיעות של הילדה שהייתי פעם, והן מתוקף היותי אדם בוגר ואם.

אולם גם בדברים האלה התחוללה דינמיקה.

כמו בהרבה תהליכים נפשיים, אחרי שיש תזה, ויש אנטי-תזה, מגיע תור הסינתזה המבורכת, שהיא שילוב ומיזוג של השניים. גם המטוטלת הפראית ביותר מתייצבת בסופו של דבר.

במשך השנים שעברו - ותוך כדי התבוננות בתהליכים המתרחשים הן במסגרת המשפחה, והן בשינויים שצמחו בדגם של הילד העכשווי הצומח ומתפתח לנגד עינינו - גם ראית העולם שלי החלה להשתנות.

כך למשל הגעתי להכרה כי המשפחה לא צריכה להיות מוסד דמוקרטי. היום, אני

מוכנה להגיד בקול רם וצלול כי לגיל, כמו לנסיון החיים, יש ערך משלו. לא רק לילדים, גם למבוגרים מן הראוי שיהיו זכויות. ואם הזכויות והכבוד של הילד חייבים לבוא על חשבון המבוגר - אז יש כאן איזה שהוא עיוות. לפעמים מותר ורצוי להגיד לא לילד. קורה שצריך להגיד: עד כאן.

וכך, מתוך ראית זכויות הילד, לצד ולא במקום זכויות המבוגר, כתבתי את הסיפור 'מישהו היה כאן?' שבספרי העשירי שיצא לפני כשלושה חודשים זה קרה **בגן הציבורי.**

הסיפור עוסק בחבורת ילדים כבני עשר, הנטפלים ומתנכלים בצורה מכוערת להומלסית זקנה. יש בסיפור אכזריות ואלימות של חבורות ילדים. תיארתי גם תופעה מוכרת של לחץ חברתי, מצב שבו היחיד, אמיר שמו בסיפור, גם כאשר ליבו אינו שלם עם המעשה, אין בו מספיק אומץ לעמוד על שלו ולצאת כנגד האחרים. יש בסיפור את בעל המצפון, ומקרה זה (ואולי לא במקרה) זוהי ילדה קטנה. וחלום הביעותים שפוקד את אמיר בלילה שלאחר האירוע אין בו די. הוא נאלץ להתמודד עם תחושה קשה של החמצה כאשר למחרת בבוקר, מצויד, בנוסף לכוונות טובות, גם במזון ובכל חסכוניותו, הוא חוזר לזירת האירוע ומגלה כי המקום ריק. שום זכר לכך שמישהו בכלל היה שם.

לסיכום, הכרה בזכויות הילד היא הישג חשוב שיש להגן עליו בכל האמצעים, אבל לא על חשבון מישהו אחר, ובלי לפגוע באחרים.

אם מותר לי, הייתי מייעצת. לבל נהפוך את נושא זכויות הילד לחרב פיפיות שנזקו עלול להיות גדול מתועלתו.

עיון ומחקר

מכשפה לא תחיה

מאת: לאה שנער

ספרות ילדים, כמו כל ספרות משקפת השקפת עולם ואת האישיות של הכותב והמחבר.

סופר, שלעיניו פופולריות בלבד והצלחה מסחרית של ספרו, אינו סופר אידיאלי. אמנם, מי לא היה רוצה שספרו יצליח מכל הבחינות ויתחבב על קהל הקוראים? אבל סופר אמיתי לא יתכחש בשל כך לעצמו ולהשקפת עולמו. יש אומרים אין ספרות לילדים. ספרות טובה לילדים היא ספרות שטובה גם למבוגרים. כאשר שאלו את מרים ילן-שטקליס מדוע היא כותבת רק לילדים ענתה: "אני לא כותבת לילדים. אני כותבת לעצמי." במובן מסויים כל סופר כותב לקורא שבו, וסופר מבוגר (שהיה פעם ילד) כותב לילד שבו, ומספר לו סיפורים האהובים עליו. ומצד שני... סופר כאיש מבוגר המספר סיפור לילד, בין אם זה ילדו, נכדו, תלמידו או ילד אלמוני רואה את הקורא במציאות או בעיני רוחו ומבלי להתיילד מדבר אליו על עניינים קרובים ללבו של אותו קורא.

על סופר מוטלת אחריות לתרום לעיצוב השקפת עולמו של הילד, להצביע על החיוב שבחיים, לנטוע בלבו אופטימיות, אהבת אדם וכבוד לאדם, אהבת בעלי חיים וכבוד לחיים.

בקיצור - לתרום לעיצוב אישיותו, שיוכל בבוא הזמן להתמודד בהצלחה עם קשיי החיים. אז יכיר גם את הצדדים האפלים של עולמנו וטוב שיהיה מצויד ברוח איתנה ואופטימיות ויהיה מלא חדות חיים.

הסטריאוטיפים בספרות לילדים

הקלסיקה של ספרי ילדים הכניסה הרבה סטריאוטיפים שליליים ואין פלא בדבר, כי בין יוצריה היו האחים גרים הגרמניים, ואלה כלל לא ייעדו את סיפוריהם לילדים. הם הלא היו סופרים, ודאי לא סופרים לילדים. הם היו חוקרי פולקלור ואספו בכפרים גרמניים סיפורי עם הרווחים בין האיכרים. סיפורים אלו היו מלאי אכזריות. הם סיפרו על מכשפות, אמהות חורגות רעות, ולא חסרו בהם סיפורי

שטנה נגד יהודים. סיפורי האחים גרים שלפנינו הם גירסה מעובדת ומעודנת של הסיפורים המקוריים.

אנחנו נזהרים מסטריאוטיפים. סטריאוטיפ של אם חורגת רעה עושה עוול להרבה נשים נפלאות המטפלות באהבה ובמסירות בילדים, אם בתור "אם שנייה" אם בתור אם מאמצת. בספרי זה קרה באמת¹ ניסיתי להפריך את הדימוי השלילי של האם, שאיננה אם ביולוגית. בסיפור "כפה לבנה"² חתולה מאמצת ומניקה גורה זרה ומצילה אותה ממות.

הסיפור "הדוגרת והאפרוחים"³ מספר על תרנגולת שדגרה על ביצי ברווזים ומתוך אהבה, מסירות והבנה לצרכים המיוחדים של ילדיה. התרנגולת הולכת איתם יום-יום לנהר ומלאת חרדה צופה בהם מן החוף, דואגת לשלומם.

ומהעולם של בעלי החיים לעולמם של בני האדם. בסיפור "למה ברחו מרגלית וצופיה מן הבית"⁴ מסופר על ילדות, שבטנן הייתה מלאה סיפורי זוועה על אם חורגת רעה. הן בורחות מן הבית כאשר אביהן האלמן מתחתן שנית. הסיפור מסתיים בכי טוב, מאחר והילדות מגלות, שאשתו השנייה של אביהן אינה "אם חורגת רעה" אלא היא אשה חביבה, ידידותית ושוחרת טוב.

יפה, לדעתי, להשתמש בקלסיקה של ספרות ילדים ולתת פה ושם פירוש אחר, לעיתים מהופך למטבעות לשון שונות.

וכך בסיפור "נורית המעפילה הקטנה"⁵ הסיום הוא: "והייתי צריכה לסיים (את הסיפור) במילים: "ומאז הם חיו בארץ באשר ובעושר". אבל כיון שזה סיפור אמיתי (ולא אגדה) אומר לכם את האמת: "לפעמים כך ולפעמים כך". היפהפיה הנרדמת והנסיך שגאל אותה בנשיקה הפכו בספר זה קרה באמת לשפה העברית שנרדמה לאלפיים שנה ולנסיך אליעזר בן יהודה שגאל אותה מתרדמתה.

כך העיר בן יהודה את העברית לא בנשיקה. רק בדוגמה אישית, בעבודה קשה. לא במטה קסמים. דיבר, שיכנע, וכתב ספרים (עמ' 246).

הערות

(1) זה קרה באמת/לאה שנער הוצי' הצבי

(2) שם עמ' 36

(3) שם עמ' 63

(4) שם עמ' 125

(5) "זה קרה באמת" עמ' 217

(6) שם עמ' 240

דימוי שלילי נפוץ הוא דימוי של מכשפה, הרווח בסיפורי הפולקלור של העמים. חוקרי פולקלור היו יכולים ודאי להתחקות בצורה יותר מלומדת ויותר מוסמכת, ממני, על השורשים של דימוי זה, שגרם סבל לא יתואר לנשים חפות מפשע.

בתנ"ך כתוב "מכשפה לא תחיה" (שמות כ"ב 17). שאול בן קיש בקנאותו הדתית לתורת ישראל התייחס לפסוק כלשונו והסיר (פיזית) את אלו העוסקים-עוסקות במלאכות האסורות. לכישוף נחשבה הגדת עתידות עפ"י כוכבים ומזלות, או עפ"י עורות נחש או עפ"י צורות עננים וקריאת מתים מהעולם הבא. "ושאול הסיר האובות ואת הידעונים מהארץ" (שמ"א כ"ח 3), אבל בצר לו הלך בעצמו לבעלת אוב בעין דור והיא אמרה לו: "הנה אתה ידעת את אשר עשה שאול אשר הכרית את האובות ואת הידעוני מן הארץ ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני?" (שמ"א כ"ח 9).

במקצוע ידעונות עסקו נשים רבות. אלו היו לפי דעתי נשים חכמות, העוסקות במה שאנו מכנים היום "הרפואה העממית". מדוע נשים? כי הן היו מדורי דורות עוזרות לילודות בלידה, בטיפול בילדים, בתחלואי אשה. היה להן ניסיון רב וידע בצמחי מרפא וגם ידעו לרפא או לעזור במכאובי נפש ע"י טיפול "פסיכולוגי" בלי שהוא כמובן נשא שם מודרני זה. לו היה קם כיום קנאי כשאול המלך היה צריך להשמיד את כל האסטרוולוגים, עכו"ם (עובדי כוכבים ומזלות) ורוב רובם של ההילרים (המרפאים) ודומיהם.

ומשאול לתקופת הבית השני. ישנה אגדה על ר' שמעון בן שטח.*
והנה קטעים של אותה אגדה:

"כשנתמנה ר' שמעון בן שטח נשיא באו ואמרו לו: יש 80 נשים מכשפות במערה באשקלון. מיד עמד ר' שמעון בן שטח וכנס 80 בחורים בעלי קומה. הלך איתם ועמד על פתח המערה. אומר להן: (למכשפות), "אויס, אויס (סימן קריאה למכשפות) פתחו לי, משלכן אני".

פתחו ור' שמעון נכנס וצפצף לאותם 80 בחורים בעלי הקומה. הם נכנסו כולם כאחד. אמר להם: "כל אחד ואחד יברור לו בת-זוג". "טענו אותן וצאו ותלו אותן".

אמנם הדבר מסופר כאן כאגדה, אבל לאגדות יש אחיזה במציאות והמציאות הייתה שהאמינו בכוח כישוף של נשים ורדפו אותן עד להוצאתן למות בתלייה, כפי שמסופר באגדה שלפנינו.

אני משוכנעת, שהמלך שאול האמין באמת ובתמים בקיום מכשפות ובכוחן והאמין שמוטלת עליו חובה להכרית אותן וליישם את הפסוק התנ"כי כלשונו וכנראה כך האמינו גם בתקופת הבית השני.

*סי' אגדה - ביאליק ורבניצקי עמי קני"ה-קני"ו ר' שמעון בן שטח.

השיגעון של מכשפות היתה לו תקומה באירופה במאות 15 עד 18 בעת ביסוסה של הכנסייה הקתולית שם. אנו יודעים על פשעי האינקויזיציה כלפי יהודים ולא יודעים, או יודעים מעט, על פשיעה כלפי נשים, "מכשפות" כביכול.

מיעוטן היו נשים חולות רוח ורובן נשים רגילות, פשוטות ותמימות שלא ידעו מה רוצים מהן. מספיק היה שמישהו העיד שאשה עוסקת בכשפים כדי שהיא תיאסר ובמהלך העינויים של "האינקויזיציה" ה"קדושה" "תודה" במעשי כישוף וזה כדי לקרב את המות שיגאל אותה מיסוריה. וכך היו הנשים מודות שרכבו על מטאטא, נפגשו עם השטן, הזדווגו איתו ואף אישרו את כל המידע, המוכתב להן ע"י שאלון מוכן מראש, הכולל פרטי פרטים של אותה הזדווגות.

בין הקרבנות היו "נשים חכמות" רבות, העוסקות ברפואה עממית (כמו הידעוניות) מנהיגות העדה. אין הערכה מדויקת של מספר הקרבנות. מספרם נע בין מאות אלפים לבין מאות מליונים. בין המומתים היו גם גברים, אבל כ-85% של הקורבנות היו נשים. מדוע נבחרו נשים דווקא לשמש קרבן? (ומדוע נבחרו היהודים?) מפני היותן אובייקט קל ונוח. מעמדן היה נמוך, נחות.

נראה גם שנשים חכמות ומרפאות עוררו את החששות של הכנסייה הקתולית, שפתחה במסע טיהור נגדן. קורטוב של תמימות לא היה במסע מחושב ואכזרי זה. ההמון האמין בעלילות למיניהן. נראה, שהכנסייה חיפשה קרבן לערוך נגדו מסע צלב, לרכז סביבו את המאמינים, לנטוע בלבבות פחד מפני כישוף, מפני כוחו האפל של השטן, והצליחה לשכר את ההמונים בדם הקרבנות. בזאת החזירה היא את מעמדה כמעוז של אמונה נוצרית טהורה, הנלחמת נגד כוחות החושך. אולי היו גם סיבות בעלות אופי סוציאלי, הרבה גברים נהרגו במלחמות ומספר עודף של נשים רווקות עורר אי שקט באנשי הכמורה, שפתחה כאמור "בציד המכשפות".

מדוע אני מזכירה את עניין המכשפות בהקשר לספרות ילדים?

הרי לקראת סוף המאה ה-17 נעלמה כמעט לגמרי התופעה של צייד המכשפות. והיכן הן נשארו? הן נשארו בספרות ילדים. * לפני שנים לא רבות התקיימה בבית אריאלה תערוכה של ספרי ילדים וציורים על נושא מכשפות, כשאת הקירות מקשטות דמויות של מכשפות רכובות על מטאטא, הממהרות לשבת מכשפות לפגישה עם השטן.

ישנן גננות המספרות לילדי הגן סיפורים על מכשפות רעות האורבות לילדים כדי... המעשים והפעולות כיד הדמיון הטובה עליהן.

* מצא את הנושא" גרשון ברגסון עמ' 101-102.

הכותבות-כותבים על נושא זה בנימוק שילדים אוהבים סיפורים מפחידים, ועניין המכשפות הוא פיקנטי ומבדה, וגם בחיים פוגשים נשים רעות (!) מכשפות ממש...

באשר לנימוק הראשון - אכן ישנם ילדים האוהבים סיפורים מפחידים, אך ישנם גם כאלה שפחד מכשפות רודף אותם שנים רבות וצריך לעמול לא מעט כדי לשחרר אותם מכך.

בקשר לאסוציאציה - "נשים רעות - מכשפות ממש" - כל אחד והאסוציאציה שלו. אמנם לרוב נאמרים הדברים בצחוק ובבדיחות הדעת.

לפי הרגשתי, "מכשפות" קרבנות רשע אדם אינן נושא לצחוק ולבדיחות דעת. אז אולי - כדאי ליישם את הפסוק: "מכשפה לא תחיה" במובן לא להחיות את נושא המכשפות, כי בשביל מה?

אם רוצים להשתמש בדמויות של ספרות ילדים קלסית ניתן להסתפק בפיות, גמדים, בנות-ים ובנות יער ולהניח לנושא טעון מכל הבחינות כנושא מכשפות. והילדים שאוהבים סיפורים מפחידים לא ימצאו אותם אצלנו, שאיננו כותבים למען פופולריות זולה.

ביבליוגרפיה

1. תני"ך - שמות כ"ב 17, שמ"א כ"ח, 3.
2. ספר אגדה - ביאליק - רבינצקי עמ' קנ"ה-קנ"ו.
3. ספורי הילדים של האחים גרים.
3. זה קרה באמת/לאה שנער/הוצ. הצבי עמ' 36, 63, 125, 217, 240, 246.
4. מצא את הנושא/גרשון ברגסון, דפוס חורב עמ' 101-102.
5. תכניות של הטלוויזיה בכבלים ערוץ 8, תרבות ומדע "נשים רוחניות".
6. שגנון המכשפות באירומה/ד"ר נחמן הן יהודה סמינר "שרשים".

אתה החבר הכי טוב של סשה

הילד שלא הכרתי, כתבה: יעל מדיני, אייר יעקב גוטרמן, דני ספרים, 1997, 167 ע'. (זכה בפרס "יד ושם")

מאת: מנחם רגב.

קשר מיוחד ומשמעותי שנרקם בין זקן לנער או ילד, הוא נושא ידוע בספרות ובקולנוע. כך למשל הזקן והים מאת המינגווי או היידי בת ההרים מאת ספירי. אגב, מן הראוי לציין שבעיני הילד שביצירות השונות, נתפס לא פעם כ"זקן" גם אדם מבוגר שעדיין לא הגיע לגיל זיקנה. קביעת גיל היא אומנם קנה מידה אובייקטיבי, אך הערכתו תלויה במתבונן. המפגש בין מייצגי שני הקצוות במעגל החיים הוא מרתק ומעורר מחשבה. הילד מעריץ את נסיון החיים ואת כושר ההקשבה של ידידו הזקן, והלה רואה בידידו הצעיר בבואה של עצמו כשהיה עדיין בראשית דרכו בחיים. שניהם חשים, בצורה זו או אחרת, שהם מצויים בשולי החברה: הילד עדיין עומד על סיפה, והזקן הולך ונדחה אל שוליה. כל אחד מהם סובל מבידוד המיוחדת לו. יאנוש קורצ'אק מיטיב לתאר את הדברים במסה שלו "על הבידודות". על הילד הוא כותב:

"ויש - הו-הו - בדידות של ילד. יש. רוצה הוא לעצמו ורק לעצמו בלבד - באם, באב, בעולם, בכוכב-שמים. ומשתומם לתומו, נפחד בכאבו הוא רואה, כי לא - כי זה כאן זה כך, והוא חייב לבדו לבקש ולמצוא - לא יעשו במקומו, לא יסייעו בידו. והוא מתחיל בבדידות מכונסת, מי יתן אהודה, לא זרה, לא אויבת."

לעומת זאת הוא כותב על בדידות הזקן:

"בדידות קודרת של שאיפות שלא נתקיימו, של תשוקות נמוכות, של אהבת עצמו - מחנק-שממה, שעמום ושובע. אין דבר נעשה ואין דבר מרגש - אין אתה מבקש פתרונות, אין אתה שואל שאלות - אתה מחכה, כי יזרקו לך מבחוץ נדבת - התרגשות, מחשבה, רצון. בדידות קרה, צמוקה - תפלה, קנאתנית, נקמנית - נפוחה, עיקשת - טרדנית, שתלטנית. נושכת, מכרסמת, מפוררת..." (מתוך "דת הילד" ע' 314, 325).

בידודות של הילד היא בדידות שנובעת מתופעות שאינן מבין, אך היא גם זו שיוצרת את התנאים להתמודדות, את התקווה לעתיד. בדידותו של הזקן היא

בדידות של סיכום חיים, של יעדים שלא הושגו, של שקיעה מייאשת. ואפשר לומר כבר במקום זה, שמפגש בין השניים יעניק תשובות מחזקות לראשון, והתנערות מחודשת לשני.

"מכתב לסבא" הוא סיפור מאת נתן שחם (בקובץ סיפוריו **כבר מותר לגלות**, ספרית פועלים, 1959): מתואר בו פליט יהודי זקן מגרמניה הנאצית, שאיבד את נכסיו ועולמו ובא לחיות בקיבוץ של בנו, בעולם והווי שזורים לו. עתה הוא משמש כדוור בקיבוץ. ולעומתו מתואר הילד איתמר, בן הקיבוץ, המצטיין ברגישותו המיוחדת לבעלי חיים ולבני אדם. בלי שהדברים נאמרים, ברור שגם איתמר הוא בודד בשונותו משאר הילדים. ואכן, במפגש עם סבא רוטמילר חש איתמר בכאבו של הזקן, שמחלק מכתבים, אך איש אינו כותב לו. ואז עושה איתמר מעשה ושולח לו מכתב בדואר. סיום זה של הסיפור הוא בוודאי פתח להתפתחות היחסים בין השניים, שכל קורא יכול להעלות אותם בדמיונו כרצונו. וזהו המקום המתאים לדבר על היחסים המיוחדים המתפתחים בין ששה, שאיבד את משפחתו בשואה והקים בישראל משפחה חדשה, ובין הילד גיל שיש לו בעיות משלו. כל זה בספרה החדש של יעל מדיני, **הילד שלא הכרתי**.

הסיפור מתחיל בבריחתו של גיל מבית הספר, זהו נסיון-שווא לברוח מבעיותיו האישיות והחברתיות: הקנאה באח הבכור הנחשב ל"מוצלח", ההתמודדות מול בני גילו בשכונה ומול הוריו השונים כל כך זה מזה, החשש מבני כיתתו, שילעגו לו על שעשה במכנסיים בכיתה. פיסקת המפתח שמייצגת את הספר כולו היא הרהוריו של גיל על הזיכרון: "אני צריך למצוא פטנט הפוך לזיכרון, פטנט שמשכיח. (...) אני אסתכל בדפי זהב. (...) אני אחפש לפי 'שכחה' או לפי 'זיכרון'" (6). בדרך הביתה פוגש גילי בסשה הזקן, היושב על כסא מול ביתו. הזקן מספר לו שזה יומו הראשון כפנסיונר. ואחר כך "איכפת לך לעשות איתי הכרה? אני אלכסנדר כהנוב וקוראים לי סשה" (8). גילי חושב: "הבנתי שהזקן רוצה ללחוץ לי את היד, כאילו אנחנו שני מבוגרים". ואחרי שסשה שואל אותו בעדינות אם יש לו משהו בעיניים (דמעותיו של גיל), והוא עונה שזה שום דבר, באה השורה שפותחת את מערכת היחסים בין השניים ונמשכת עד מותו של סשה בסוף הסיפור: "עכשיו ידעתי למה קולו הרך של הזקן דומה: 'לגלים קטנים ורכים על שפת הים'". סשה הוא פליט שואה שאיבד את משפחתו ובארץ הקים משפחה חדשה, ושני תאומיו הם חברים של רוני, אחיו של גיל. כל אחד מהשניים, בטויליהם בשכונה, שבהם עושה גיל ככל יכולתו כדי להקל על ידידו שמתקשה בהליכה, כי רגליו נפגעו ללא תקנה בשואה. כל אחד מהם מוצא בשני תמיכה: הם מחזקים זה את ומקשיבים זה לזה. סשה מספר לגיל טיפין-טיפין את פרשת

הישרדותו, אבל רק לקראת סוף הסיפור, מתגלה שהילד שנספה הוא בנו של סשה. מסתבר גם שגיל דומה לבנו המנוח. סשה חי אומנם בהווה שגם גיל שותף לו, אך אינו - בניגוד לגיל - רוצה למחוק את הזיכרון. אדרבה! סיפורי הזיכרון של סשה הם שמקרבים ביניהם וגם עוזרים לגיל להתמודד עם עברו הקצר. סשה מגלה לגיל ש"הילד הזה, ז'ניה, אם הוא מת כמו שאני חושב, אין לו קבר ומצבה" (96). כל זה מזכיר לגיל את מותה של סבתו, כשלא לקחו אותו ללוויה - וגיל נותר עם הפחד מן המוות וכל הקשור בו. שניהם מחליטים לבנות מעין מצבה מאבנים לזכרו של ז'ניה. סשה מבין שהמושג "בית קברות" מפחיד את ידידו הצעיר ומסביר: "אם חושבים על זה, וחושבים עוד, זה נעשה פחות מפחיד." וגיל חושב: "השתדלתי לחשוב על זה, ולחשוב על זה, ולחשוב עוד. זה לא עזר. עוד פחדתי. אבל אז חשבתי על המצבה הזאת שהיא לא מכסה קבר אמיתי, שאולי מתחבאים תחתיה זרעים ופקעות שמחכים לזמנם לצמוח ולפרוח. וזה עזר לי להתגבר על הפחד" (97). הסצינה הזאת היא כאילו הכנה לקראת סוף הסיפור כאשר סשה נפטר. גיל רוצה ולא רוצה להשתתף בלוויה של חברו. האם, שהיא דמות של אדם רגיש ומבין, בשונה מאביו של גיל שהוא אוהב אך יותר פעלתני ומרוחק, מסבירה לו "אתה וסשה הייתם הרבה ביחד. רוני חבר טוב של בלהה ואורי (ילדיהם של סשה ושמעונה). ואני התיידדתי עם שמעונה. ואנחנו שכנים. ללוויות של משפחה וחברים הולכים בלי שאלה. וגם ללוויות של שכנים נהוג ללכת. אבל לוויות זה לא בשביל ילדים בגילך. אם רוני (האח) רוצה ללכת, זה דבר אחר. הוא קצת יותר גדול. אבל כגיל שלך אפילו אם זה במשפחה, לא לוקחים את הילדים" (162). אחרי ההסבר לא הסבר זה, שמבטא בצורה כל כך נכונה את לבטיהם של המבוגרים, מהרהר גיל: "גם אחרי כל מה שאמא סיפרה לי. אבל לא רק בגלל הפחד לא הייתי הולך. בזמן הלוויה הייתי צריך לעשות משהו מיוחד" (163). המיוחד הם הדברים שחורט גיל על ה"מצבה": "ז'ניה כהנוב, נולד, נפטר, הילד האהוב של סשה" (167).

הילד שלא היכרתי אינו עוד "סיפור על השואה". כוחו של הסיפור הרגיש והאנושי הזה הוא במלאות התיאור שבו משתלבים זכרונותיו של סשה: הידידות וההבנה שבין הזקן והילד, יחסי המשפחה והחברה של גיל, המאבק השכונתי נגד הריסת המכולת לשם פינוי השטח לבניינים חדשים, מאבק המסתיים בניצחון כשראש העיר מבשר: "גן שעשועים ראוי לשמו מגיע לשכונה הזאת (...). ועוד מעט יוחל בהכשרת שטח למטרה זו במקום מתאים מאין כמוהו: בין המרכז המסחרי החדש ובין הפארק" (81). סיפור טוב נבחן בהצלחת הסופר לתאר את התפתחותן של הדמויות. ואכן, ברור לקורא שהמיפגש עם סשה העלה את גיל מדרגה בהבנת עצמו והסביבה. אין ספק ש"גיל החדש" הוא מבוגר יותר, שרכש כלים נוספים

להתמודד עם בעיותיו בהווה ולעתידי לבוא. הקטע המסיים של הספר היפה והמשכנע הזה סוגר את המעגל של תחילתו:

"פתחתי את השער של משפחת כהנוב. עמדתי במקום שסשה ישב כשראה אותי בפעם הראשונה. הושטתי את ידי דרך הגדר כמוהו. הרגשתי את חוסי הברזל שהרגיש. הסתכלתי ממול באלכסון. ראיתי אותי מופיע כריצה מרחוב החייל עם ג'ינס קרוע וברך מדממת. חיכיתי עד שהתקרבותי. שאלתי בלי קול: "ילד, מה קרה לך?" (167).

לקריאה נוספת

אורי אורלב, "ראש העיר תן לשיר", בתוך: **תור הכנפיים**, ת"א, 1981.
מנחם רגב, "התמודדות עם המוות בספרות ילדים", בתוך: **בדרכי הספרות לילדים**, חיפה, 1985.
מנחם רגב, "אף אחד לא רוצה, אבל יש ברירה?", בתוך: **חברה ורווחה**, רבעון לעבודה סוציאלית, מרץ, 1987.
הרצליה רז, "האם ספרים יכולים לנחם בזמן אבלות?", בתוך: **ספרות ילדים ונוער**, מאי, 1984.
מירי ברוך, "דרכי העיצוב של נושא המוות בספרות ילדים", בתוך: **ילד אז, ילד עכשיו**, ת"א, 1991.
אדיר כהן, "אבא כל הזמן" (סיוע בהתמודדות עם נושא המוות), בתוך: **סיפור הנפש**, חלק א', ת"א, 1990.

על צפור העץ וכמה מאפיינים מרכזי כתיבה של רוני גבעתי

מאת: הרצליה רז

כמה שנים אני עוקבת אחרי פירות יצירתה של רוני גבעתי ומנסה לנסח לעצמי את הסימנים המייחדים אותה. בכל הספרים שקראתי היתה גושפנקא אישית בולטת. זו התגבשה מאד בספרה **צפור העץ**¹.

במאמרי זה אנסה לסמן כמה מאפיינים טיפוסיים לדרכי הכתיבה של יוצרת זו. את ספרה **מישאלות חורף**² היא פותחת במילים: "בלילה שמעתי רחש גשם ראשון. כמו מישהו שמחכים לו ובא ומתדפק בהמון צעדים קטנים, ולו ריח זך ורענן".

את **ברבורים מאגם אחר**³ היא פותחת כך: "רק אתמול הגיעה לכאן והגשם מצדה השני של זגוגית החלון מכה, מתפתל בשבילים כמו דמעות, כאילו גם הרחוב מתיפח בלי קול".

בילדת האפרסמון⁴ בעמוד הראשון "אחי חוני נעלם. אתמול עוד רדפתי איתו אחרי שועל צהבהב בנחל והקשבתי כשסיפר לי על טובי ואשמדאי. כבר אור שקיעה בחלון, דרורים עפו אל התאנה לשנת לילה".

ובצפור העץ¹... "להיפרד מפינות מוכרות, מצמחים, מציפורים, לעזוב את קן ההורים שנשארתי בו לבדי, שהעדפתי להתרחק ממנו".

נדמה לי שהמשפטים הללו מייצגים כל אחד מן הספרים ואת ייחוד כתיבתה של רוני גבעתי. בכל אחד מארבעת הספרים הגיבורה, נערה מתבגרת, רגישה, המתייחסת לטבע התייחסות מואנשת.

הטבע - הריחות, הצבעים, "הקולות" של גשם ושרב, של בעלי-חיים, צמחים, של שינויי אור-צל כל אלה ממלאים תפקיד מרכזי ביצירותיה.

עולם החושים של הגיבורים רגיש לכל שינוי במציאות הצבעונית הרב-גונית של החוץ והוא משקף את עולמן הפנימי. באמצעות תיאור של בעל-חיים, צמחים, צבעי-אדמה ושמיים בונה רוני גבעתי את המירקם של הנפשות הפועלות ביצירותיה.

התפישה הרומנטית של היוצרת, משתמשת במראות, בריחות ובצבעים גם כמטאפורות לחיוניות הפנימית של דמויותיה וגם כעולם מואנש ומונפש לעצמו.

"הגשם" בפתיח של **משאלות חורף** הוא יצור חי בעל נוכחות כשלעצמו "בא ומתדפק בהמון צעדים קטנים" אך הוא גם מציין הלך-נפש של גיבורת-הסיפור.

בברבורים מאגם אחר ישנה הנפשה של הגשם שמעבר לחלון "הגשם... מכה בשבילים..." אבל הוא גם "כמו דמעות... כאילו גם הרחוב מתיפח בלי קול".

תחושת הבכי של גיבורת-הסיפור שהוא גם הלייט-מוטיב של היצירה כולה... מוצב במשפט אחד של חוץ ופנים. הגשם בחוץ הוא גם הבכי העצור בפנים.

השימוש בריאליה ובמטאפורה בו-זמנית, הוא אחד מסימני ייחוד כתיבתה של רוני גבעתי והוא מתממש **בצפור העץ** לא רק בתיאורי נוף-נפש מפורטים, אלא בהוויה החושית-אישית ופנימית של הגיבורים.

בצפור העץ (דף 46) "היא מגששת באפלה, צעד ואדמה, צעד ואדמה. שלוחות של חושך מזדחלות אליה מכל צד, עכבישיות ודביקות. החושך מלא עינים שרואות אל תוך הגוף והמוח להפסיק לחשוב. להספיק להגיע לדלת לפני שיזנק, בקפיצה אחת".

צפור העץ הוא ספר מלא צללים, בתיה (הגיבורה הראשית) מצויה בעולם של שתיקות וצללים. טוב לה להיחבא במקומות מוצלים. לכן היא מחפשת מחבוא ליד האגם.

גם יתר הדמויות חיות בתוך עולם צללים. חיים, הדוד, חי כמו שושנות-המים שהוא מגדל בתוך הבוץ. חיים, שהידיים שלו מחוספסות כמו גזעי-עץ והוא מכבד את שתיקותיה של בתיה, כי הוא בעצם שתקן כמוה - גם הוא איש צללים. הקורא אינו יודע עד סופו של הסיפור מדוע ואיך הוא כמו שהוא. מדוע הוא חי לבדו?

מה הם חייו בתוך הקיבוץ שהוא חבר בו? מדוע דווקא הוא מוכן לעזור כל כך? איך הוא מבין את כולם?

הסיפור הקטן על הצלת הפינה של שושנות-המים בתוך יבוש האגם אמור לבאר את עולמו הפנימי של נותן החיים, ששמו חיים. אך הצל לגבי אישיותו גדול מן האור הקורן מתוך אישיותו.

תום חולה האסטמה וחנה אמו חיים בצל מחלת-הנפש של האב ניצול השואה. רוני גבעתי עוסקת ביצירותיה בדמויות דחויים, כאלה החיות בצל. ברומן **ילדת האפרסמון** היא מקדישה הרבה דפים לדמותו של חוני, האח הנידח, המוזר החי בתוך צללים של כת אחרת, של מציאות שונה מההווי המשפחתי של הגיבורה המספרת, אביטל.

במישאלות חורף ישנה גלריה שלמה של אנשים דחויים בקיבוץ והם חיים בצל המוות והסבל. **בברבורים מאגם אחר** הגיבורה חיה בעולם פיזי זר והיא בודדה בתוך מציאות חדשה לה, מופנמת, ילדת צללים.

חזרות ה"אור-צל" **בצפור העץ**, על כל גוניהם, הם הלייט-מוטיב המוסיקלי של הספר הזה. המיצולל החזותי והרגשי של אור וצל מצטרפים ליסוד מרכזי נוסף ביצירותיה של רוני גבעתי. ליסוד השתיקות. **בצפור העץ** יש ריכוז עצום של "אמירות שותקות".

בארבעת הספרים שהזכרתי, וגם באחרים, היוצרת עוסקת בדמויות מופנמות, שתקניות. במקום דיבור חיצוני היא מארגנת דיאלוגים פנימיים, מין שיחות נפש של הגיבורות. שיחות בינן לבין עצמן. אך גם השיחות האלה נרשמות בשורות קצרות, קטועות. דיאלוגים ממש, קטועים, קצרצרים.

בצפור העץ (דף 18) מדברים תום ובתיה. "מפריע לי" "תני אותה" "היא שלך?" כשבתיה מדברת ואומרת משפט ארוך יותר, הוא קטוע וגדוש בשלוש נקודות "לא. אבל אם אתה תום... אולי נפל לך..."

הגיבורות של רוני גבעתי בעלות כושר הסתכלות מדוקדק. הן סקרניות להבין את הזולת, מקשיבות לצלילים ובני צלילים בנפשות האנשים שבסביבן מסיקות מסקנות מטבע האדם לטבע הדומם ומן הטבע רב-הפנים הן מסיקות לגבי טבע האדם.

תוך הסתכלות, הסקת מסקנות, הקשבה דקה מן הדקה ודיון פנימי קפדני ובלתי מתפשר, הן גדלות ומתבגרות.

שלושת הספרים: **ברבורים מאגם אחר**, **משאלות חורף וצפור העץ** הן נובלות שהתרחבו. רק **בילדת האפרסמון** יש קווים יותר ברורים של רומן.

בכל אחד משלושת הספרים יש גיבורה ראשית אחת בלבד ודמותה הולכת ומתפתחת תוך כדי סיפור. גיבורי המישנה מתוארים רק בקווי מיתאר כלליים והם מתפקדים (כמו בנובלה) כמסייעים להבנת הדמות הראשית. דמויותיהם ועולמם החיצוני והפנימי - מרומזים בלבד.

רק **בילדת האפרסמון** יש דמויות-מישנה שמתפתחות לגיבורים בעלי ייחוד משמעותי עצמאי.

ענין "החברות" (חברות חד-מינית וחברות דו-מינית) קיים בסיפורים והוא מהותי לגבי גיל-הנעורים, שהוא גילן של הגיבורות וגילם הפוטנציאלי של הקוראים.

באמצעות חברות לומד המתבגר להבין את עצמו ומתמודד ביחסו ל"חברת-השווים". החיפוש אחר חברות, הרתיעה ממנה, הוויכוח הפנימי עם הצורך הזה, המאבקים להשגת קשר עם הזולת, כולם מופיעים בסיפוריה של רוני גבעתי.

תוך קריאת הספר **צפור העץ** נסיתי למצוא משמעויות סמליות לשמות שבספר. "חיים" הדוד הנפלא והמקשיב של בתיה הוא בעל כוח חיים פנימי. הוא עוזר, נותן חיים חדשים לבתיה, לחנה ולתום ומצליח להציל את שמורת הטבע האהובה שלו. אגב, גם בסיפורה של חיה שנהב **ילדה מן הגשם** מצוי גיבור צנוע ואוהב, המציל את הילדה שאינה מדברת, ושמו חיים.

חנה, אמו של תום נאבקת למען חיים למשפחתה (לבעלה חולה הנפש ולבנה חולה האסטמה) והיא מזכירה לי את סיפור **חנה ושבעת בניה** (האם הנאבקת על טוהר היהדות ועל אצילות נפשם של בניה).

בתיה מדומה לצפור שבורת כנף, כזו שמצאה ליד האגם. בפסיכואנליזה מסומנת הצפור כ"סופר-אגו". הצפור היא סמל למצפון. בתיה היא מרכז המצפון בסיפור; היא חולת מצפון.

לאנשי "האגו" - ילדי הפנימייה, הרופאים, המחנכים וכל שאר האנשים הרגילים, קשה להתמודד ולהבין את היסוד "הציפורי" שבבתיה ובאנשים הדומים לה.

בתיה מתקשרת לתום ולחנה משום שהם ידועי סבל כמוה, הם יוצאי-דופן כמוה. עולם מצפונם מצווה עליהם להתמודד עם הסבל, כמוה.

בתיה, הנערה המתבגרת, מנסה לבנות גשר אל ילדי-הפנימייה באמצעות נרדה חברתה לחדר.

בשם נרדה, טמונים יסודות אמביולנטיים. יש בה נרד (שהוא סמל לניחוח מופלא) ויש בה יסוד של רודה (שלטת, שתלטנית) ואולי גם מה שהוא דבשי מיסוד רדיה (רדית דבש).

נרדה עסוקה בסודות משל עצמה, מופנמת כמעט כמו בתיה. שתיהן מגששות אחרי קשר.

בסיפור ישנן הרבה "שתיקות מגששות" בין שתי הנערות. נוצר ביניהן גשר של "שתיקות השווים".

הצבעים והצלילים של תיאורי הטבע של רוני גבעתי עשויים כמו תחרה רקומה והם הזכירו לי את הסיפור של עמליה כהנא-כרמון "במעלה הבופור". ריקמת הצבעים והצלילים, התחרה שמבעדה נרקם הסיפור, דומה. גם המונולוגים הפנימיים המארגנים את העלילה מזכירים את דרכי הסיפור של עמליה כהנא-כרמון.

הזכרתי כבר את סיפורה הנפלא של חיה שנהב **ילדה מהגשם**⁵ בסיפור הזה מרפא חיים המזדקן את הילדה מן השואה באמצעות סבלנות אינסופית ואוהבת, ובאמצעות מבנה סודי שהוא מקים לה ברפת. מין מבצר מקש, חדר לפנים מחדר, בונקר כמו חממה.

הילדה מהגשם מבריאה בתוך החממה של אהבה וביטחון. אביו של תום, ניצול השואה, אינו מבריא בתוך מבנה דומה שחנה מקימה לה ברפת. אפילו בחממה שנבנתה למענו כבונקר, כמו מיסתור, הוא לא מצליח להתקיים, ומת.

המוות הוא אורח משמעותי בסיפורה של רוני גבעתי, הוא חלק מהמידקם העלילתי והוא מציאות נפשית דומיננטית בחיי גיבורותיה.

רוני גבעתי שייכת לזרם המודרני של ספרות-הילדים בארץ. היא עוסקת באישי ובייחודי שבחיי גיבורותיה ואינה מסתירה מהן ומקוראיה את הצללים שבחיים. נסיתי להציב כמה סימנים לעוצמה הפיוטית הקיימת ביצירות של רוני גבעתי; אני מקווה שבכך פתחתי עוד חלון לקריאה מהנה בהן.

ביבליוגרפיה - ספרי רוני גבעתי

1. **צמר העץ** (איור: חלה חבקין) הוצאת הקבוץ המאוחד (אין שנת הוצאה)
2. **משאלות חורף** (איור: חלה חבקין) הוצאת ספרית פועלים 1993
3. **ברבורים מאגם אחד** (איור: אבי כ"ץ) הוצאת ספרית פועלים 1989
4. **ילדת האפרסמון**. הוצאת עם עובד. 1995
5. **גנבים בכפר מאת: חיה שנהב**. הוצאת עם עובד 1984

על המבוך של ארץ תות - אגדה פמיניסטית ודמוקרטית

כתבה: יעל חבר

מאת: שלומית יונאי

הסיפור: לפני שנים רבות בארץ תות הרחוקה שלטה קיסרית אכזרית בשם זארה תות, שמנה ומכוערת. הקיסרית ערירית ואין לה יורש. לקראת יום הולדתה ה-80 ציוותה לחפור מבוך ליד הארמון. המבוך נחפר ויצאה הודעה הקוראת לבני ארץ תות לנסות ולפצח תוך 30 יום את חידת המבוך בתנאים ומגבלות מסוימים. מי שיפתור את החידה יזכה בכתר הקיסרית.

הספר **המבוך של ארץ תות*** מספר אגדה לילדים ולמבוגרים.

אחד הדברים המיוחדים בספר זה, שהוא מכריח את הקורא לחשוב. את החידה שבסיפור אפשר להבין רק אחרי מחשבה. אפשר לומר שמוסכמות הז'אנר "מחייבות" מלך (גבר, כמובן) החד חידה לנתיניו, כשפתרון החידה הוא הדרך ללב, או ליתר דיוק ליד הנסיכה ולשלטון בממלכה. הפותר אף הוא גבר, בד"כ נסיך. בארץ תות יש שינוי. הקיסרית השמנה והמרושעת חדה את חידת המבוך כדרך למצוא לה יורש. כמעט כל הספר מוקדש לתהליך פתרון חידת המבוך. מי שמנסה לפצח ברצינות - מתמודדת, נערה צעירה המנסה לפתור את החידה בדרכים לא מקובלות. בדרך כלל באגדות המתמודד לא היה משתף איש בתהליך. אך לפנינו ספר "פוליטיקלי קורקט" שמאמין בדמוקרטיה. תותי הגיבורה דוגלת בעבודת צוות ושיתוף. היא נכנסת למבוך מדי יום, ובצאתה משתפת את חבריה בכל צעד ובכל שלב, מקבלת עצות וחומר למחשבה.

אחד החברים - האם אינו מאוהב בה בסתר? - בונה לה מתקן המגן עליה מגפילה לבור. עיקרון אחר פרט ל"ביחד" - להוציא את החידה מן מחושך והמסתורין אל האור והבהירות, מה שיכול להקל על מציאת פתרון. הספר מרתק ונקרא בשטף. הסופרת משלבת בסיפור העלילה סיפורים ידועים כמו האגדה אודות אלכסנסנדר מוקדון והקשר הגורדי בהקשר לפיצוח חידה מכיוון שונה מהמקובל. כמו כן מובא סיפור חזאוס והמינוטאורוס, כסיפור שיכול לעזור לגיבורה לפתור את חידת המבוך.

* ספר זה זיכה את המחברת יעל חבר, שזה ספרה הראשון, בפרס מפעלות ירושלים לספרות יפה מטעם עיריית ירושלים ומשרד החינוך, התרבות והספורט.

יופי של ספר

מאת: שולה איתן

על "חרוזים נלוזים" לרואלד דאל,

זה שם הספר בתרגום העברי, תרגום ועיבוד: נימה קרסו, הוצ' מוזן.

כולנו מכירים את זהבה והדובים, שלגיה וסינדרלה. כולנו גם יודעים שהמעשיות זכו לנוסחים שונים.

אבל רואלד דאל הוסיף למעשיות אלה - נופך מודרניסטי וזוית פמינסטית ונתן להן ע"י כך לא רק פנים חדשות, אלא - חיים חדשים !

ואם נוסיף לחן ולהומור של הטקסט גם את החן והכישרון של התרגום העברי - ודאי שנרצה ליטול את הספר ולדפדף בו, ואולי גם להביא ממנו לפני ילדינו ותלמידינו !

"נלוז" הוא - "עקום", סר מן הדרך הרגילה. ואמנם ספר זה - שבאנגלית נקרא משהו בין "חרוזים - מורדים-מתקוממים" ובין "חרוזים מהופכים" - זכה כאן לשם עברי שלא רק מוסר את מהותו אלא שהוא עצמו חרוז עליז והמצלול שבו מסייע לקלילותו.

עמדת המספר

לפנינו ספר מהסוג של אגדות-עם (ואולי אגדות ילדים) ידועות, ואולם כאן הן נמסרות מזוית מבט הומוריסטית, ולפעמים אירונית, הפוזלת לא פעם לעולם המבוגרים.

לא "הצייד" הוא היורה בזאב הרע אלא כיפה אדומה עצמה, ללמדך שגם לנערה ישנה האפשרות להגן על עצמה ולא תמיד היא נזקקת לגבר חזק מושיע. וכן סינדרלה שיכלה לזכות בנסיך, מעדיפה על גא מתהלל זה, שמומחיתו היא לערוף ראשים, איש צנוע שייטיב, ללא ספק, להיות לה לבעל ולבן זוג.

אכן, הסיפורים והאגדות סרו "כברת דרך" לא קטנה מן הידוע והמוכר משכבר... אנו דבקים במוכר. קשה לנו ואף חבל להחליף (ואולי מרגיז) את המוכר והידוע בחדש וזר. וברור כי רבים מאיתנו שגדלו על האגדות הידועות בדפוסיהן הכמעט קבועים יתקשו קמעא לקבל את החידושים הפמיניסטים והמודרניסטיים הללו. למרות, שמי שיקרא את האגדות "המקוריות" אצל האחים גרים ואחרים יראה שגם אנו, בילדותנו, קיבלנו את האגדות די "בנויות" מחדש. אך אין בזה כל דבר

יוצא דופן - כיוון שמאז ומתמיד היה למספר חלק נכבד בעיצוב סיפוריו, וידוע כי כל מספר "טבע בסיפור את חותמו".

הסופר - דונלד דאל, שיצירותיו לילדים תורגמו לשפות רבות וזכו לפופולריות מרובה, ממזג בסיפוריו דמויות יוצאות דופן, עלילה בלתי שגרתית והומור שופע ותוסס. בין ספריו "דני אלוף העולם" המספר על ידידות יוצאת דופן בין אב ובנו המשתפים פעולה נגד רשע רב נכלים; וכן הסיפור המוכר על "ג'ימס והאפרסק הענקי".

דונאלד דאל, שכמונו חי בדור בו הפרוע והקרוע (בשיער ובג'ינס) הוא האופנתי, ומלת ההתפעלות החיובית של הדור היא "לא נורמלי", לקח בספר זה את החירות לעסוק באגדות הידועות כבפאזל: כלומר להפרידן ולחזור ולהרכיבן מחדש מזוית ראייה שהעולם שבחוץ על גווניו ותפיסותיו משתבצים בה.

דרקון - ומשורר?

מאת: שולמית רוזינגר

אף כי הדרקון אינו אלא יצור דמיוני, שאיש אינו יודע בדיוק מי הוא ומה הוא, הוא כל-כך מעוגן באמנות המזרח-הרחוק ובספרות, שכשנתקלים במושג, יודעים מייד במה המדובר: זוחל מפחיד ודוחה בצורתו, שסימן ההיכר המובהק ביותר שלו הוא, שלהבות-אש יוצאות מפיו. בערך "דרקון" במילון האנציקלופדי מצאתי, בין השאר, ש- לעיתים קרובות מתייחסים אל הדרקון כאל התגלמות של משגיח, שומר-ראש-פוקח-עין). וזה, מן הסתם, מה שהביא את מרסלה לונדון לבחור בדרקון דווקא, כשהכניסה ללב המלך, בסיפור האגדה שלה הדרקון המשורר (הוצ. שופרא, 1998), כוונה, לגדל גור-דרקונים כ"דרקון-שמירה המופקד על ארמונו ועל ממלכתו ובעיקר על בתו האהובה". אולם ברור, שעיקר הכוונה של המחברת בבחירת הדרקון, היתה בפרדוקס שהיא מציגה בסיפורה. פרדוקס הבא לביטוי כבר בשמו של הספר: דרקון - ומשורר? כאמור, הדבר המשותף לכל הדרקונים, בכל תרבות ובכל דמיון-יצירתי, הוא להבות האש הפורצות מפיו. לא לחינם מושאל המושג "דרקון", ככינוי לאשה מרשעת, חדת-לשון. אולם בסיפור זה, לא אש שורפת ומכלה יוצאת מפי הדרקון, אלא משהו עדין, רך וקסום - שירה.

זהו סיפור-אגדה קלאסי, עם ארמון-רב-תפארת, מלך, מלכה ונסיכה ואף דרקון

יוצא-דופן. הארמון הוא ארמון טיפוסי לאגדות, רב צריחים וחדרים, שלכל אחד מהם שימוש משלו. המלך - הוא אדם "מרובע" וקשוח. המלכה, שמוזכרת בסיפור רק כבדרך אגב, עדינה, כנראה, מהמלך, כי לה מקדיש הדרקון את שירו על פרפרי-הגינה. הנסיכה - ילדה סקרנית, חביבה ונבונה, ערה למצוקתו של הדרקון ומעודדת אותו בידידותה. והדרקון?

אינני יודעת מדוע בחרה המחברת להסתיר את הדרקון הקטן עד שיגדל ויכנס לתפקידו כדרקון-שמירה. אולי משום שדרקון הוא חיה-מסוכנת, שלא צריכה לבוא במגע עם איש, ובוודאי לא עם הנסיכה, או - כדי להשיג את מומנט ההפתעה של הנסיכה, המגלה אותו במקרה, כשדמעותיו נוטפות על ראשה כגשם ביום בהיר. כך או כך, כשהדרקון מתגלה, אין בו דבר מהצפוי שיימצא בדרקון ואין הוא אלא יצור רכרוכי ואומלל, מוצף דמעות. דמעות תסכול ורחמים-עצמיים: "תפקידי להגן על בני משפחת המלוכה ובעקר עליך, נסיכתי, אלא שלצערי אינני מסוגל לבצע את תפקידי כהלכה. אינני מצליח להוציא את להכות-האש שלי מפי, מכיוון שדמעותי מכבות אותן..." "כדאי שתפסיק לבכות, כדי שהאש תוכל לבעור", - הציעה הנסיכה, ובהיגיון דיברה. אלא שהדרקון, מה הוא בעצם בוכה במסכנות שכזאת? הלא אין זה שאין הוא יכול להוציא אש מפיו, כמו שאין הוא חפץ בכך. מעדיף הוא שפיו יפיק מילים; מילים ההופכות לשירים. על כן דמעותיו הן גם דמעות של ריגוש והתפעלות - ממראות מרהיבים, מוסיקה ערבה, זכרונות נעימים, אהבה, עצב וגעגועים - כל אותם דברים המעוררים משורר ליצירה. מצד אחד הדרקון, ככזה, מבין שעליו "להיות דרקון"; אך מאידך גיסא, אין הוא בנוי לתפקיד זה. כלומר, הקליפה - אמנם של דרקון היא, אך התוך - אחר; שונה לחלוטין; ההיפך הגמור ממי שהוא דרקון. ומלחמה פנימית זו - בין החוץ, שצריך להיות מפחיד, דוחה ומאיים, לבין הפנים של נפש משורר רכה ורגישה - גם היא שמולידה את דמעותיו. מה שמזכיר לי ילד מגודל, שבהתאם למימדי גופו מצפה ממנו הסביבה "שיהיה גבר"; אבל למעשה הוא ילד קטן עדיין, שזקוק לחיבוק-אהבה ורוצה שיתר לו לבכות.

"והימים עברו ועמם חודשים ושנים. הנסיכה גדלה, הדרקון גדל ועמם גדל סודם המשותף - סוד שירו של הדרקון". וכל הזמן הזה לא ידע המלך, איזה מין "דרקון-שמירה" הוא מגדל בארמונו ורק כשהוא מתכוון לערוך מסיבה גדולה והוא זקוק לשומר שיעמוד במגדל התצפית וירתיע פולשים אפשריים, הוא מגלה את מהותו האמיתית. הדרקון מתחנן בפני המלך שישחרר אותו מהתפקיד שנכפה עליו בניגוד לרצונו ולאופיו, אך המלך איננו מבין שיתרונו של הדרקון הוא דווקא ביחודו. דומה, שמה שמדאיג אותו באמת זה - "מה יגידו?" ... "מה אעשה עכשיו?"

לא ארשה לך לגרום לי למבוכה שכזו בפני כל מלכי העולם. מה יגידו? מה יגידו?! שאינני מסוגל להגן כראוי על ממלכתו? איזה אסון, איזה אסון...". וכך הוצב הדרקון בעל-כורחו במגדל התצפית, מבודד מכל אדם, אך לא מהנוף שנשקף לעיניו ועורר אותו "לחבר שירים עצובים ושמחים על חיות ואנשים". והנסיכה ישבה ב"חדר ההקשבה", הקשיבה לשיריו ורשמה אותם בספר. ילדי החצר ראו אותה כותבת והפיצו את השמועה על הדרקון ויכולתו המופלאה. לכל הממלכות הגיע שמעו של הדרקון המיוחד ובזכותו גם המלך התפרסם כ"מלך חכם שכשרו באילוף דרקונים יוצא מגדר הרגיל". האם השתכנע המלך שיש בידו שכיית-חמדה נדירה, הראוייה להכרה וטיפול? לא ולא. אף כי לפעמים זקוקים אנו למישהו מהצד שיפקח עינינו לנעשה מתחת לחוטמנו, המשיך המלך להתעקש ולעמוד על דעתו ש"הדרקון חייב לשמש שומר במגדל ולגרש את הפולשים בעת סכנה".

ושעת המבחן הגיעה, כשצבא זר קרב אל הארמון במטרה לקחת בכוח את "הדרקון המיוחד ביותר בעולם". כדי להגן על הנסיכה, כדי להפתיע אותה ביום הולדתה ובעצם גם כדי להבטיח שיישאר בחברתה, "פתח הדרקון את פיו והוציא בפעם הראשונה בחייו, לשון-אש ענקית, שהגיעה עד המקום שעמדו החיילים". סוף טוב - הכל טוב: החיילים ברחו, הנסיכה חיבקה את צווארו של הדרקון ונשקה לו בקצה אפו, ואף המלך פקח סוף-סוף את עיניו להכיר בערך החיה הנדירה שברשותו, התרצה ומינה את הדרקון למשורר הלאומי של ממלכתו. וזאת אומרת, שהשירה ניצחה בסופו של דבר, ולא האש.

ומוסר ההשכל? "שרק בכוחה של הידידות בין הדרקון לנסיכה, רק בכוחה של האהבה הזו, הצליח הדרקון לנשוף אש, אש שנוצרה עמוק בלבו." או - שדרושה מוטיבציה מיוחדת כדי להוציא כוחות חבויים מן הכוח אל הפועל. זאת ועוד - שמותר להיות שונה ומיוחד, נאמן לעצמך, מבלי להיכנע לציפיות שהסביבה תולה בך וסוף הניצחון לבוא.

אין ספק שהצייירת, הלה חבקין, הצליחה לתפוש את האווירה של האגדה ואת ההומור הרב השזור בה ולהשתלב בהם היטב בציוריה. הארמון הוא "ארמון מהאגדות" וכן גם המלך, הנסיכה - דמות עדינה ומלאה רוח, ומעל לכל הדרקון - רב הבעות, בהתאם לקורה במהלך הסיפור.

יש כוחות קסם באהבה, בשירה ובאגדה, כתבה מרסלה לונדון בהקדשה שבפתח ספרה והוכיחה, באגדה נחמדה זו, שאמנם כך הוא הדבר.

על שלושה ספרים

מאת: גרשון ברגסון

זה קרה בגן הציבורי

כתבה: חוה חבושי, ציורים: ברכה אלחסיד-גרומר, כתר, 1998, 72 עמ'.

בספר שני סיפורים: האחד - "מישהו היה כאן". השני: "מאחורי המחסן". בסיפור הראשון פוגשים הילדים בגן ציבורי "ערימה של סמרטוטים", בהתחלה חשבו שזה "דבר" מת, אך נתגלה לילדים המבועתים שזו "אישה חיה ונושמת". שלושת הפרקים הראשונים, שהם רקע לפרקים הבאים, מביאים את הילדים להבנה של מחוסרי הבית, ומכאן הגירוי של עזרה חומרית ממשית ל"הומלסים". בשלושת הפרקים הראשונים המסופר גורם להתרגשות עצומה, ולפעמים אף רתיעה, בגלל ההנגדה בין הצווחות של האישה האומללה לבין הצחוק של הילדים.

בפרקים הבאים, ד'-ו', אמיר מנסה לעזור לאישה, ע"י איסוף מצרכים בשקית ניילון: "הוא שלף את מגירת הלחם, והוציא כל מה שמצא שם. שתי לחמניות, ושלוש פיתות... גבינת קוטג', סלט חצילים, וגם קרטון סגור של חלב..." ברגע האחרון הוסיף גם חפיסת שוקולד". (39).

באיסוף המצרכים שהיו בבית בהסתר, הוא עשה מעשה רע, כדי לעשות מעשה טוב - להיטיב עם האישה.

אך בבואו לגן, למסור את שקית הניילון, לא מצא את מבוקשו. "עמד והביט במקום הריק, שום סימן שום זכר לכך שמשוה קרה, שמישוה בכלל היה כאן, כלום, כלום".

במקום האישה מצא שם "אישה צעירה, שיצאה לטייל עם כלב גדול". האישה הצעירה עולה חדשה, ניסתה לנחש מה עבר על אמיר, מה הסיבה לבכיו? "אולי אני לעזור לך?", היא הרגישה שאמיר "אולי מפחד בגלל כלב?" ומרגיעה אותו. היא הרגישה את מבוכתו, לא יכלה לשער בגלל היעלמותה של האישה שהוא רצה לעזור לה בהענקת מצרכים וללא מודעות הפליטה: העיקר "כוונות טובות". אמיר ליטף ברוך את הפרווה החלקה, משהו צריך היה לפצות אותו על מקרה המסתורין. ומלבד הליטוף המהנה אמר לעצמו, "אולי אתקל בה שוב", אולי מחר, או בעוד שבוע אתקל בה שוב. כי הרי לא ייתכן, לדעתו של אמיר שמעשה טוב, שהוא אמור היה לעשות, לא יתגשם ולא יתממש.

הסיפור השני, "מאחורי המחסן" הובא לקוראים הצעירים כדי להזכירם שלא

יתפתו לאנשים זרים, ולא יילכדו בפיתוי שכמהים לו, פעם זה כדור, אך יכול להיות כל דבר אחר שהילד או הילדה רוצים בו מאוד. אך בסיפורנו ברגע של אינטואיציה חזקה הילדה ברחת וניצלה.

הציורים של אלחסיד-גרומר בשחור-לבן, מעורפלים בחלקם, מוסיפים משמעות לטקסט, וגם מוסיפים לפחד שממילא נדע מהקריאה.

לכיתות בינוניות.

ילד צפור ואפק,

כתב: אורי רום, שוקן, 47 עמ', מנוקד, צבעוני, 1998

העלילה פשוטה, סיפור על ילד ועיסוקיו מינקותו עד שגדל.

בהיותו תינוק כל עולמו קונקרטי ומצויר בהתאם: מיטתו, חדרו, חצרו. גם כשגדל קצת, פגש בעצמים ויצורים קונקרטיים: נמלה, צב, עמוד, ויכול היה למשש את כולם, ואפילו לטפס מעלה מעלה העמוד ולהסתכל על כל העולם סביבו.

בשבתו על העמוד נפגש עם ציפור, והיא קטנה, אך במעופה, ראתה הרבה יותר מהילד הגדול, היא ניסתה להגיע עד האופק - והוא ברח ממנה.

הילד - לפי הסיפור אנו משערים מה גילו - נתגרה מסיפורה של הציפור, הוא ידע שמעבר למראה עיניו נמצא אופק, לא האמין לסיפורה של הציפור, ירד מהעמוד והתחיל ללכת עד מה שקרוי האופק, ולראות מה יש שם מעבר לאופק "אלך עד האופק, אראה מה מעבר לו ואחזור".

הילד רץ לעבר האופק, עבר שדות, טיפס בהרים, עבר ברחובות העיר, טייל לאורך שפת הים, אך "ככל שניסה להתקרב אליו, ברח האופק והרחיק למקום אחר".

חזר למקומו, חידש את הדיאלוג עם הציפור והודה: "צדקת, הוא תמיד בורח".

ואז הציפור יעצה לילד להשיג את האופק בדמיונו, לאחר שיעצום את עיניו. וכך היה. אבל לא רק כשהיה ילד השיג את האופק. גם כשהפך לאיש, אהב להגיע לאופק שונה בדמיונו, ויותר מכל הרחיק בדמיונו לטפס על העמוד שלראשונה ראה ממנו את האופק, "ועיניו העצומות מלאו אז דמעות של אושר עצוב".

בספר, המודפס באות גדולה ומנוקד, המחבר הביא לנו כאן סיפור המסביר לילד מהו המושג אופק וכיצד אפשר לראותו ולהבינו בלא לעוף וללא ראייתו הקונקרטית.

ספר זה, לילד המבוגר יותר, מסביר גם מהי נוסטלגיה לתקופת הילדות ומהו אושר עצוב.

אך יש בספר גם מסר למבוגרים שידעו להבחין בין עולמו הממשי של הילד והילדות לבין עולם שונה שאפשר להכירו בדרך הדמיון, ולחלום עליו מתוך תקווה שאי-פעם יתגשם החלום.

הציורים של המאיירת מירב כהן, בשרטוטים קלים, מוסיפים עומק לנאמר בטקסט.

השאלה הגדולה של שוף הינשוף,

כתבה: בת-שבע שפירא, איורים: גיל-לי אלון קוריאלי, ידיעות-אחרונות-ספרי חמד, 23 עמ', מנוקד, צורה אלבומית, צבעוני. (ח"ש).

הינשוף, שנקרא בסיפור שוף. מתעורר משנתו ובלבו שאלה מה זה "העולם"?

הוא החליט לשאול כמה מידידיו כדי שיסבירו לו מה זה העולם.

הינשוף מוכר לכולנו כיצור חכם: "האמונה בחוכמתם של דורסי הלילה מקורה כנראה במיקום העיניים בקדמת הראש ובצורת הארגון של נוצות הפנים המקנים להם מראה אנושי" (החי והצומח של ארץ-ישראל כרך 6, 281).

הינשוף פנה בשאלתו לשישה בעלי חיים, וכל אחד תיאר את העולם בהתאם לראייתו שלו:

העכביש ענה שהעולם די גדול "העשוי רשתות של קורים" החלזון סבר שהעולם "עשוי מהמון גרגרי חול", חיפושית הזבל שדחפה כדור חום אמרה: "העולם הוא כדור גדול ומזבל".

העכבר בדעה שהעולם מלא נחשים והם מסוכנים, הקרפד תיאר את העולם כמלא שלוליות, הזבובה חשבה שבעולם יש שיירים של מזון וגם חפצים שונים מחברות, שרוכים נעליים קרועות וכו'. הצפורה הסבירה שבעולם ישנם כל הדברים שקודמיה ציינו, ועדיין לא הגיעו להבנת העולם.

למדנו שאף-על-פי שהינשוף נחשב כחכם מותר לו לשאול את הזולת מהו הדבר שאינו נהיר לו, ועל-סמך התשובות מגיע למסקנה שהעולם נפלא, ולגבי פלאים אין תשובה מספקת.

זכור לי סיפור ששמעתי מפיו של אבי: שני תיירים ביקרו בעיר מסויימת וכשחזרו הביתה סיפרו על התרשמותם. "אחד אמר: העיר שהיינו בה, מלאה אלימות ופשעים, רמאים ובתי זונות על כל צעד. - לא אחזור לשם". השני אמר: "ראיתי בעיר אנשים אדיבים, משכילים, מבליים באהלי תורה - אחזור לשם פעם נוספת". אלה ואלה היו באותה עיר אך ביקרו באתרים שונים.

סיפור זה שנושאו עולם, מוצא לו ביטוי נאה גם בספרה של שרליי קומוב. ישנם

הרבה פתגמים בנושאים שונים. אביא כמה מהם (בתרגום חופשי):
עולם יפה, עולם מלא אור. תלוי למי?
העולם רחב ואדיר, אך אין איפה להסתתר.
הכל הבלים, כל העולם חלום, כל העולם עדיין לא משוגע.

גלי לא מגלה סודות

סמדר שיר "ידיעות אחרונות", ספרי חמד, 1998, איורים: ליאת / בנימיני-אריאל. 136 עמודים.
מאת: ירדנה הדס

ספר זה הוא חלק מסידרה, שבה הופיע זה מכבר הספר **גלי מכתה גימל**.
לפנינו קובץ סיפורים, 23 במספר, וכולם עוסקים בחיי יום-יום של הילדה גלי,
שהיא הדוברת בכל אחד מהם. היא מספרת על אירועים בחייה. השותפים
הקבועים הם אחיה בן, אחותה דפנה, וחברותיה ליאת וענת. נוספים עליהם
חברים מן הכיתה, ההורים, המורים ודמויות "מזדמנות".
ה"משפחתיות" הנוצרת בין הסיפורים לבין עצמם מקרינה תחושת אינטימיות
וקרבה אל הנפשות הפועלות ואל קורותיהן. הכל קורה בתחום היום-יום של
הילד הישראלי.

הנושאים שבהם פוגש הילד, עמם הוא מתעמת (ולומד "לתמרן") במסגרת חייו,
הם מגוונים:

- חלוקת-תפקידים במשפחה, שעשועים ותחרויות, חברות, אהבה ראשונה, שבת
וחג בבית, צער בעלי-חיים, וכו' וכו'.

המורה תוכל להשתמש בסיפורים אף על מנת להבהיר את מהות היחסים שבין
הילדים למוריהם.

אזכיר, לדוגמה, את הסיפורים "סוד האפיקומן", "מחברת-התירוצים" ו"דף חדש".
סיפורים אלה עומדים על כבודו של הילד - ותובעים - בחיך טוב - ישרות
וישירות מן המחנך כלפי כיתתו.

לפנינו קולו של היום-יום. הסיפורים קוראים אל המורה וההורה לכבד את הרגע
החולף בחייו של הילד, תוך כדי שמירה על כבודם הם.

מתוך 'ספרים הם יודים'

מאת: רות גפן דותן

כאן אני גר

כתבה: עדולה, איורים: נודית צרפתי, הוצאת: 'ידיעות אחרונות' / 'ספרי חמד' (יסידרת דובונים) תשנ"ח - 1997.
על שיריה וסיגנונה הייחודי, הפיוטי והרגיש כאחד של עדולה (הלא היא סבינה סבג) אני פטורה מלהעיד. כבר שנים רבות שאנחנו קוראים ואוהבים את יצירתה. הפעם לפנינו 26 שירים, קצרים, המביעים (כל אחד לחוד, כמובן) הן הרהורים ומחשבות והן תיאורי מצבים, מיפגש עם נופים וכל שאנחנו מכנים גם "חרוזי אמירה".

מתאים מאוד לפעוטות +, ילדי גן, "ראשית-קריאה" ואפילו בוגרים יותר המחפשים "שיר קולע ומבטא...".
האיור הצבעוני, הפאסטלי והעדין - משתלב יפה בשירים.

בעקבות הזר עם המצלמה

כתבה: יונה ספר, איורים: ליאת עז-גרבר, הוצאת: 'כתר' (יסידרת "ראשית קריאה") תשנ"ח - 1998
מותחן אמין, עדכני, מציאותי, ישראלי. 20 פרקים בסיגנון סיפורי, קולח ותיקני לסוגה. פרי-עט נוסף של יונה ספר, הידועה לנו בכשרון עטה היודע ספר.
בפרשייה זו, גיבוריה "ובלשיה" חוקרי התעלומה ופותריה הם אותם דורי ואחיו הצעיר נועם. חברתם האקרובטית, סווסה העולה מרוסיה, סבתה "בבושקה" ליובה, שבספריה הקודמים. שכנתם אלישבע, הסטודנט-האופנוען גיל וחברתו סמדר והכלב "רוח". כל אלה ודמויות נוספות, אותן אנו מכירים תוך כדי צילום סרט על "שוטרים וגנבים"... וכמובן, סוף טוב ומפתיע ו... "תם ולא נישלם". רמז (אולי?) לתעלומה ומותחן נוסף שבדרך.

אוהבי המותחנים הקוראים ברהיטות ללא ניקוד, וודאי וודאי שמחו לו.
כדאי גם לקריאה בהמשכים מכיתה א' ומעלה.

החידות הראשונות שלי

כתבה: מאשה קלו, איורים: גיל-לי אלון קוריאל, הוצאת: 'מודן' - תשנ"ח - 1997
בספר 57 חידות מחורזות ומשעשעות. 10 מהן חידות מזהות מעשיות ואגדות לילדים. הלשון קצובה ומיצולולית - החידות - מהקל אל "הכבד". פתרון חלקן -

בהשלמת מילה מסכמת. הפתרונות ברורים. יש כמובן לנחש איזה ציור שייך לאיזו חידה (וההיפך!).

מתאים מאוד הן לילדי גן + והן לילדי "ראשית-קריאה".
מתאים גם למישחקי תחרות בין קבוצות. גם כגירוי ליצירת חידות נוספות בסיגנון המוצע גם ביצירת החידות בתנועה, פנטומימה ועוד ועוד.
כדאי כשי לילדים האוהבים לחוד חידות. למשפחות האוהבות להנות בצוותא.

שירים שאהבנו ונאהב (אנתולוגיה של שירי ילדים מאז ועד היום)

ערכה: מירי ברוך, עיצוב: עמרם פרת, איור: אבנר כ"ץ, יערה עשת. ליאורה גרוסמן, רות צרפתי, איה גורפין, יונת יזרעאלי, איציק רנרט, הוצאת: "ידיעות אחרונות" - ספרי-חמד" תשנ"ח 1998, 112 עמ', מנוקד.

באנתולוגיה זו, למעלה מ-100 יצירות שיריות, מעוטרות ומאויירות. העיצוב מיוחד במינו, ספר - שללא ספק הושקעה בו עבודה באהבה רבה.

דרך נאה ו"חגיגה" אמיתית לציון היובל לישראל. מהמיטב שבמיטב, משל משוררי הילדים, מוותיקי הוותיקים והצעירים שבחבורה, כולם כאחד. לפחות 4 דורות גדלו על שירי הראשונים, אהבו אותם והנחילו לבניהם, הלא הם הסבתות והסבים של ימינו - שהנחילום בשעתם לדור ההורים, שוודאי יביאום בפני ילדיהם.

ספר שכולו, כענק פנינים המחמם את הלב והעין, כאחד. גם מי שלא גדל איתם - וודאי יאהב אותם. מגרה גם ל"רוץ" בעקבותי למקורות, כדי להכיר יצירות נוספות משל המחברים שבאסופה. שי נאה למשפחה על דורותיה.

כדאי מאוד לכל ספרייה באשר היא.

ל"פרחי הוראה" עשוי להיות מפתח למיטב שירת הילדים בעברית. "חגיגה" לילדים יוצרים באומנות רבת-תחומית.

גן זכירות א'

ספר משעשע שעניינו למידת המספרים. הדובר אינו מצליח להירדם ומלאך מספר לו סיפור הבנוי על הרבה מספרים שבו אני משתתף ומזמין חברים. בכל עמוד מצוייר המספר המתאים מ-1 עד 10 ונושא הסיפור: דרקונים, חברים, שלוליות וכו'. לספר מודבקת חוברת עבודה (ההופכת את השימוש בספר לחד פעמית). החוברת נראית מייגעת וטרחנית. נ.פ.

איך סופרים סיפור
כתבה: רונית קמאי,
ציורים: שרה בת-אור,
לילך, 1995, 24 עמ',
מנוקד.

"איפה אבא שלי?" - שאלה נירית את אמא. כך נפתח סיפורה של נירית בת השלש, השואלת את אמה איפה אביה. ספר נוסף המתווסף לספרים המדברים על 'הכל' גם לגיל הצעיר: גידושין במשפחה, יתמות, אבא בבית כלא, סמים וכדומה. ספור זה הוא על נירית במשפחה חד-הורית. המחברת, עובדת סוציאלית במקצועה, מספרת את הסיפור ברגישות ובהבנה של אשת מקצוע: האם מספרת את האמת לבתה הקטנה בהתאם לתפישתה ולהבנתה, נירית אוהבת את בני משפחתה האחרים אך רוצה אבא כמו ליתר ילדי הגן, לנירית יש "הרבה שאלות אבל היא לא ידעה איך..." לשאול. נירית מתמודדת עם שאלותיהם של ילדי הגן, האכזריות - לפעמים. האם מעודדת, ומסבירה ותומכת - ובסוף הסיפור יש תקווה והמשך. סיפור מתאים לילדים הזקוקים לסיוע בבעיות דומות. ע.ק.

איפה אבא,
כתבה: שרה ניב,
ציורים: נורית צרפתי,
ספרית-פועלים, 1998,
לא ממוספר, מנוקד.

* כותבי ההערות למדור הם: ל.ח. - לאה חובב, י.ה. - ירדנה הדס, ע.ק. - עדה קרן, י.ג. - יעל ישועה, ר.ג. - רות ניסים. נ.פ. - נירה פרדקין, מ.ר. - מנחם רגב, מ. - מערכת.

בחצר של סבא

(סיפורים למתן

תורה),

כתבה: חנה בר,

ציורים: ליאורה גרוסמן,

הוצאת דני ספרים,

1998, עמ' 24, מנוקד.

בספר שני סיפורים לחג השבועות. "בערב חג השבועות" מסופר על יוני הקטן המבקר את סבא בחצרו המטופחת, בה גדלים צמחים לכל חג. הסב מבטיח שאת ביכורי הענבים יעלו לירושלים לבית המקדש. יוני, בתמימותו קוטף אשכול ענבים ורוצה מיד לעלות לירושלים. אכזבתו גדולה, כי בית המקדש טרם נבנה. עוגת הגבינה של סבתא משמשת פיצוי, וקישוט הבית ובית הכנסת בירק, משלימים את הווי החג. סיפור ריאליסטי, הסיפור "קבלת התורה" מבוסס על אגדה בתלמוד (שבת פ"ט). משה עולה למרום לקבל את התורה, אך המלאכים מסרבים לתת לו, ומבטיחים שהם יקיימו מצוותיה. בדו-שיח שבין משה למלאכים מוכיח להם משה שאינם יכולים לקיים את המצוות (אין להם הורים, אין הם יכולים לשמור שבת, וכו') משה מקבל את התורה ובני-ישראל אומרים: "כל אשר דבר ה' נעשה". הסיפור קולח ומהנה. ל.ח.

מישמיש הוא כלבלב קטן המזמין את חבריו ליום הולדתו. מכין הזמנות, בלונים ועוגה - אך שוכח לשלוח את ההזמנות "אני אחלק אותן מחר" - אומר לעצמו. ולמחרת הוא מתאכזב מאד כשאף חבר לא מגיע ליום ההולדת כי ההזמנות ניתנו והיה כתוב בהן לבוא מחר... נוצר בלבול גדול בין: היום, מחר, אתמול, שלשום... אך עוגת יום הולדת ממתיקה את האכזבות. ספר חביב ואנושי על טעויות ומבוכות עם ציורים עליזים וצבעוניים. ע.ק.

אהבה לבעלי חיים, וכאן לכלבה. מותק הוא השם שנותן ליאור לכלבה נטושה שאמצה את משפחתו ונקלטה בה, על אף התנגדותה העזה של האם, שבילדותה נושכה ע"י כלב. מה שיפה בספר זה הוא רגשות המובעים בו מצד כל הגיבורים. האהבה לכלבה הולכת ומתפתחת בהדרגה, ועימה גוברת הדאגה לדרכיה, ובמיוחד נקשר אליה ליאור הקטן. אך גם אמא לומדת לאהוב אותה ולבסוף מסכימה לקלוט אותה בבית. כאשר מותק עומדת להמליט ונמצאת בסכנה, מגיעה הדאגה לשיא, והקורא חש באהבה הרבה של כל בני המשפחה לכלבה. הספר נקרא בעניין רב וגורם להזדהות מלאה. ל.ח.

יום הולדת למישמיש,

כתב וצייר: מיק אינקפן,

תרגם: אברהם יבין,

הוצאת עם-עובד, 1998,

לא ממוספר, מנוקד.

מותק של ליאור,

כתבה: שולה מודן,

ציורים: טניה רויטמן,

הוצאת מודן, 1998,

43 עמ', מנוקד.

סוס בפורים,

כתבה: חנה גוטמן,
ציורים: יונת קציר-גולן,
ספרית פועלים 1998,
21 עמ', מנוקד.

סיפור אהבתו של הילד אור לאופנים שלו. הילד אינו מסכים להיפרד מן האופנים אפילו לשעה קלה. על כן הוא מוכן לוותר על תהלכות-פורים, שבה (לדעת הגנת) לא יוכל "להיסחב" עם האופניים, אבא ואמא מוצאים "קאבוי" על סוסו, גאה ומאושר. הספרון מרמז למבוגרים, איך ניתן להיענות למשאלות-לבו של ילד, כשיש קצת רצון טוב. השפה תקינה ונכונה. הסיפור חביב ואנושי. האיורים יפים. י.ה.

על סבתא וסבא של

**חיה וחיים ומה שקרה
במנוחת צהריים,**
כתבה: מיריק שניר,
ציורים: גיל-לי אלון
קוריאל, הוצאת: הקיבוץ
המאוחד, 1997,
35 עמ', מנוקד.

מעשה בשני ילדים, אח ואחות, חיה וחיים שיש להם הורים מאד עסוקים, אך סבא וסבתא מאד מסורים. בכל יום בשעת הצהריים, מבליים חיה וחיים עם סבא וסבתא: "יש זמן לשחק ויש זמן לחבק ויש זמן לספר" - והכל כל כך נפלא שהילדים מבקשים שהזמן הזה לא ייגמר... אך, בכל יום בדיוק בשתיים מגיעה לה שעת מנוחת הצהריים... של סבא וסבתא. ואז צריך להיות שקט. וכך זה נמשך עד שיום אחד הם רבים... כמו שני ילדים. והסיפור נמשך ומסתיים עם סוף טוב ומחויך ובהרבה אהבה בין הנכדים לסבא וסבתא. כמו כל סיפוריה של מיריק שניר יש בסיפור זה הרבה תום ואהבה. יש קצב בכתיבה שלה: הרבה פעלים ותארים, מלים נרדפות וחזרות - וכל אלה מושכים לשמוע או לקרוא את הסיפור ולהגיע על סופו. איוריה של גיל-לי מציגים אמנם סבא וסבתא מדור אחר, וחפצי הבית והתמונות גם הם משנים אחרות - אך נראה כי המושג 'סבתאות' מתאים לכל זמן. ע.ק. ספר טוב ונעים לכל הדורות.

ציקלופ ו-פדיה

כתב: שמואל בנשלום,
איורים: יונת קציר-גולן,
הוצ: ספרית הפועלים,
1998 32 עמ', מנוקד.

סיפור נחמד שעוסק בתפיסתם של ילדים מילים קשות וארוכות. שי שומע בבית את אבא ואמא מדברים על אנציקלופדיה, ומחליט למצוא אותם, כלומר את הציקופ והפדיה. בגן מצטרפים לחפושים ילדים נוספים, כשכל אחד מהם יודע להסביר בדיוק את מי הם מחפשים. בתחילה אילו דינוזאורים, אחר כך דרקונים ולבסוף שתי מכשפות.

המחפשים נתקלים בצינור המים בו משקה אחת הילדות את הגינה. הם מחליקים, נרטבים וצוחקים. כשהגגנת מגיעה מתבררת התעלומה. בגן, לאחר שכולם נקיים ויבשים מראה הגגנת לילדים, ומסבירה להם מהי אנציקלופדיה. האיורים צבעוניים ומשרים תחושת שובבות נחמדה. י.י.

הסופרת מעלה בעיה די נדושה - חוסר שביעות רצון של דמות מסויימת. בנגוד לסיפורים האחרים כל הדמויות המופיעות כאן בסיפור מביעים חוסר שביעות רצון מעצמם. ולדעתי זהו מסר שלילי שלא היינו רוצים להעבירו לילדים. גם כינוי בעלי החיים השונים בשמות בני אדם - מפריע ועלול לבלבל את הילדים, די היה לכנותם בשמם הם. ר.ג.

שיר הפתיחה נחמד. הרעיון של הסיפור יפה - יחודה של שבת. אולם, הביצוע לקוי, יש בפיגור בהיגיון הפנימי של הסיפור. הסיפור מסורבל מאוד. ר.ג.

כיתות נמוכות

אגדה מחורזת על מלך השפה ומלכת הלשון שלהם נולדות 22 אותיות עבריות. הספר בנוי לפי הא"ב, כל אות - בעמוד הימני של הטקסט ובשמאלי איורים של מילים הכוללות את האות. כגון: באות א' כולל הטקסט מילים הפותחות בא': אקורדיון, אלכסון, אבא, אמא וכו'. ובציורים - אפרוח, אוטו, אופניים, לכל אות סיפור מחורז והמחשה בציורים. יש שעשועי מילים נוספות. ניתן לערוך מדרש תמונה ולמצא את המילים החבויות בציורים. לא מצאו חן בעיני הביטויים: (קקי, פיפי), "לך לעזאזל" וכדו'. הצורך להמציא מילים הולמות יוצר לעיתים הגזמות ומלאכותיות, אך החרוזים עשירים ומהנים. ל.ח.

רמי הצב שלא רצה להיות צב,

כתבה: רונית חכם, איורים: אורה אייל, דני ספרים, (קוראים), לא מצויין שנת הוצאה, מנוקד.

שבת,

כתבה: חנה בר, איורים: ליאת בנימיני-אריאל, דני ספרים, 1998, מנוקד.

משפחת האותיות העבריות,

כתבה: ריקה ברקוביץ, ציורים: תלמידי סדנת הציור של וולף גובה, הוצאת בארי, 1998, 51 עמ', מנוקד.

ילדה של ספרים
כתבה: עמי גדליה,
איורים: מושיק לין,
הוצ: הקבוץ המאוחד
1998, 93 עמ', מנוקד
סדרה: קריאת כף.

גל היא ילדה של ספרים, היא בכיתה ב', עדין לא קוראת כל כך טוב. אך אוהבת מאד לשמוע סיפורים. גל היא בעלת דמיון מפותח, וכל ספר מעורר בה רצון להיות כאחד מגבורי הספר. היא נהנית להכין לביבות כמו בילבי, מוכנה אפילו לקום בלילה כדי לצבוע את האיורים של אבא, באמונה שהיא עוזרת לקיום המשפחה כמו "הבלר הקטן" בספר "הלב".

היא עושה מאמצים לחפש את רחוב ארנון, ולמצא שם את לאה גולדברג. אך אז מתברר לה שהספור נכתב לפני 50 שנה. הסבא האהוב נפטר ולגל עצוב מאד, עצוב לה גם מפני שסבא הבטיח לה שיחד יכתבו על השנים של המלחמה הגדולה, שסבא לא היה מסוגל לדבר עליה. לאבא יש רעיון. גל תכתוב לסבא. כל יום קצת. גל גם התחילה לקרוא לבד. אבא וגל בטוחים, שסבא היה מאד גאה בגל.

סיפור על שתי משפחות מלוכה: אלאוף ולומניקים. בשתיהן המלכה מאוד מפוזרת אך מלך אלאוף אוהב את אשתו ומכבד אותה, ואולם מלך הלומניקים כועס על אשתו ומזלזל בה. בסיפור מודגש כמה הממלכות דומות זו לזו אבל הן עוינות זו את זו ויש סכנת מלחמה. המלך אלאוף מתחפש, בעצת אשתו, לאזרח הלומניקים והולך לשם לברר מה אפשר לעשות למען השלום. מתברר לו שהלומניקים שונאים אותו ואת ממלכתו. הוא מתרשם שאין מה לעשות. אשתו שנהגה כמותו מתרשמת שהלומניקים נעלבים כי נדמה להם שבזים להם. בעצתה מזמין המלך את הלומניקים לנשף ושם מתבהרות כל אי ההבנות והדגש שהכול בזכות המלכה. הספר נוגע ללב, הוא נראה כסיפור מגויס למען השלום. הבעיה היא שבדרך כלל הסיבות למלחמות הן הרבה יותר מסובכות ממה שנאמר כאן.

המלך אלאוף ונצחוננו המזהיר על הלומניקים או: המלכה שלא אהב מלחמות
כתבה: עינת ניר, ציורים:
דורית צינמן, אלאוף
מו"ל, 1997, 30 עמ',
מנוקד.

חיות בשדרות החיד"א
כתב: ד"ר פרימור נפתלי,
פארק הזוחלים במדבר
הודו בע"מ, 1998,
צילום: ד"ר נפתלי
פרימור, 71 עמ', מנוקד.

ספר מידע על בעלי-חיים שונים כמו נחשים, איגטורים, צפרדעים, קרפדות ועוד ועוד. בספר יש מידע עליהם, צילומים שלהם וכן ציורים ורישומים. כמו כן יש בספר מידע על נושאים אחרים כמו אקולוגיה, מים וכו'.
בכל דף יש מידע, ציורים, רישומים מדעיים, לעיתים גם צילומים וכן הגדרות מדעיות. התוצאה היא שכל דף עמוס מדי.

כל זה מסופר כאילו בצורת סיפור על פרופסור מפוזר שלא הבחין שהחיות יוצאות מהכלובים וכך בעלי-חיים שונים יוצאים החוצה כולל טורפים: אליגטור, נחש בואה ותנין בעלי החיים מואנשים והם מספרים זה לזה על חייהם. בספר יש הערה נגד "שסתם מבלבלים את הילדים", אבל השילוב של האנשה וידע זואולוגי טהור גם הוא כתוב בצורה שמבלבלת.

בספר פרקי מידע שונים מלווים באיורים מתאימים. כל קטע ופריט כשלעצמו מעניין, אבל הסך הכל עמוס מדי: יותר מדי נושאים יותר מדי פרטים בכל עמוד ואין מספיק קישור ביניהם.

הספר יתאים במיוחד לחדר עיון לחיפוש אינפורמציה על נושא ספציפי.
נ.פ.

עינב נשארה לבד בבית, ומישהו צלצל בדלת. היא ידעה שאסור לפתוח לזרים, אבל האיש הציג את עצמו כחבר של הוריה, ודיבר יפה. עינב התפתתה ופתחה... זהו סיפור העוסק בהטרדה מינית של ילדים קטנים ומנסה לעסוק בהיבטים שונים של בעיה קשה זו: (1) האיסור על פתיחת דלת לאדם זר ידוע לעינב אך היא מאמינה לדופק בדלת וכמו כן היא זקוקה לחברה. (2) מעשיו של האיש הרע מתוארים בקצרה אך במהימנות ולא באופן מפחיד מדי. כל הרגשותיה של עינב מובעים היטב "לטופיו הפכו למפחידים ומאיימים, היא הרגישה מחנק בגרונה ולבה הלם במהירות" ... (4) תגובות הורים והמשטרה יכולים לעודד כל קורא קטן וגדול. הספר, שנכתב בעזרת אנשי מקצוע, מלווה בציורים רבי הבעה: כבר תמונת הפתיחה

מי מצלצל בדלת?
כתבה: חנה טרומר,
איורים: אלישבע געש,
הוצאת ספרית פועלים
1998, 34 עמ'.

מביעה בהלה ואי סדר: ספה סתורה ובובה מתגלגלת...
הציורים צבעוניים, לבד מן הציור בעמ' 17 המביע את
הזוועה והפחד. ספר חשוב לקריאה ולהתבוננות בין ילדים
והוריהם. ע.ק.

טלי גרה בקומה ה-12, ומשתוקקת לכלב. והנה במעלית
גלתה שבלול. לא שבלול סתם, זהו שבלול מיוחד, צבעוני,
והעיקר... שבלול מדבר. בשיחה איתו מתברר לטלי
שקוראים לו אפי, והוא הגיע לכאן מכוכב אחר בשם
בלוליש. הסיבה העיקרית למסעו היא תאוותו העזה
לחסה טריה, מוצר שחסר בכוכבו.

טלי מאד מאושרת עם אפי. אך אפי מתגעגע הביתה.
לספור נחמד זה יש כמובן תסבוכת, השכן, מר נחום
צילינדר, שראה את השבלול ראשון חומד אותו ועושה
הכל לתפשו. בעזרתה של אמא שמצליחה ליצור "דלק"
לחללית של אפי, חוזר השבלול לכוכבו, וטלי תצטרך
להסתפק בכלבלב. י.י.

סיפור אמיתי. נילי בת ה-3 ואחיה בן השנה נוסעים עם
אמא ואבא לפולין לבקר את סבא וסבתא. השנה היא
1939. המשפחה נקלעת למלחמה ואינה יכולה לחזור.
תקופה מסויימת הם מסתתרים, ואח"כ נתפשים, וכשהם
עומדים על הרחבה, מחליטה אמא החלטה וניגשת לקצין
הגרמני, ומזדהה באזרחות שלה מפלסטיין. למזלם היתה
לאותו גרמני משפחה עצורה בארץ, והוא קיווה שיוכל
להחליף בין המשפחות. משפחתה של נילי מועברת לכפר
ואח"כ ברכב ובאנייה הם חוזרים לארץ ישראל. ארבע
שנים ארך המסע מיום צאתם עד חזרתם. הסיפור כתוב
בפשטות ומתאים לילדים צעירים. האיורים של זהר ענבר
נפלאים והם מוסיפים לסיפור נופך מיוחד. י.י.

שבלול מכוכב אחר

כתבה: רוני גנור,
ציורים ועטיפה: איתן
קדמי. עם עובד, סדרת
טוב לקרא, 1998, מנוקד,
אותיות גדולות.

הסיפור של נילי,

כתבה: אראלה שרפיאן,
איירה: זהר ענבר,
ספרית-פועלים, 1998,
מנוקד.

כיתות בינוניות

בספר הקצר הזה, שהוא נסיון לכתוב לצעירי הקוראים על חוויות של ילד בתקופת השואה, שלושה פרקים: פטור, הכלב האסופי; מתנת יום הולדת; מחק הפלאים. דוד ואנה אחותו גרים, בקור וברעב, בגיטו הנתון לאכזריותם של הגרמנים. נזכרים כמה חפצים יקרים שנשמרים כדי שאפשר יהיה להחליפם במזון; בובה שהגרמנים מתנכלים לה; על כלב שדוד קיבל תמורת שעון, ושהוא נאלץ לוותר עליו, כי, כפי שמסביר לו אביו: תראה, בן, הקצבת המזון הקטנה שלנו לא נוכל עוד להמשיך ולתת גם לפטר [...] אנחנו חייבים לאכול. ופטור כבר גדול, כמעט בן שנה, וזקוק להרבה אוכל, פטור יוכל להסתדר בעצמו. כלבים מסתדרים בעצמם, ככה זה בטבע." דוד חולם על מחק-פלאים שימחק את המציאות האכזרית, אך זו חוזרת על כל אימיה. הסיפור מסתיים בתקווה: "דוד, אמרה אנה, 'ספר לי שוב איך אחרי המלחמה אני ואתה נמצא ביער את פטור, ונשוט על הנהר כשהקרח יפשיר.'" איני יודע כיצד יקלטו הקוראים הצעירים את הסיפור. חשוב לקרוא אותו עם הילדים, לשוחח איתם עליו. הרי בניגוד למקובל בסיפורים ריאליסטיים לקוראים צעירים, הסיום אינו מבשר טובות. מ.ר.

הילד שעמד בחלון,
כתבה: נאוה מקמל -
עיתר, איורים: גורית
צרפתי, דני ספרים,
1998, 28 עמודים,
מנוקד.

זהו קובץ המכיל שלושה סיפורים שגיבוריהם הם בעלי חיים. "העורבני הרעבתני" (בעקבות סיפור עם): העורב מקנא תחיים הטובים והמוגנים דל הכנרית בכלובה: "איך יתכן, כי ציפור קטנה וצהובה כאותה כנרית, תזכה לבית כל כך מפואר מעוטר כולו בחוטי פז זוהרים, ואני, בעל כנף גדול ומפלא שכמותי, [...] אשאר לעולם בן בלי בית?" ברור שהוא מגלה, בסופו של דבר שחרות טובה מכל ארמון. הסיפור השני, "החם-עור", הוא מין סיפור אגדה לבבי על איכר שמציל חמור קדמון, ואיך גומל לו החמור הטוב כשהאיכר זקוק לו. והסיפור החביב מסתיים כך: "אכן גמלת לי טובה, חם-עור שכמותך." ומאז ועד היום נקראים כל צאצאיו של החם-עור חמורים." השלישי בקובץ הוא "שיר הערש של העורב" והוא וריאציה

עורבני, חמור ועורב,
כתב: אברם קנטור,
איורים: יעקב גואמן,
ספרית פועלים, 1998,
52 עמודים מנוקד.

על המוטיב הידוע של העורב המבקש להשתוות לבעל הכנף המזמרים, השחרור והזמיר. כל מאמציו עולים בתוהו, אבל הוא מגלה שלא כל מי שיודע לשיר, מסוגל להגן על גוזליו מן האויבים המתנכלים לו. הוא מסכם: "טוב קן טוב מקול טוב." אמר ולא הוסיף. העורבת הביטה בתמיהה בבן זוגה ולא הבינה דבר מדבריו, אך דבר אחד לא נעלם מעיניה. מאותו ערב לא ניסה עוד העורב לשאת קולו בשיר, ורק בצאתו להניס את הבז הטרדן, פרץ קולו בצריחה רמה ועזה מאין כמוה. "הספר כתוב בשפה עשירה ובמינון נכון, וטוב גם להקראה באוזני ילדים. מ.ר.

רון ואחותו הולכים למרכז הקניות לחנות הממתקים לקנות להם ממתק. בעל החנות ידוע כאדם שאיננו מתייחס יפה לקונים הקטנים ונוהג לרמות אותם בעודף - אך בסיפור שלנו הכל קורה אחרת. שרשרת של ארועים בלתי צפויים הם עיקר הסיפור. וגם הלקח שלו: "יש בעולם כל מיני אנשים" - אומרת בסוף הסיפור אמא של רון ובאמת הסיפור מראה לנו כל מיני אנשים וכל מיני צורות התנהגות. המיוחד בסיפור זה שהוא עכשווי ומקומי. מה שיכול לקרות בכל שכונה, בכל משפחה והוא מעורר מחשבה על יושר והגינות. איוריה של ברכה אלחסיד-גרומר מיוחדים: מלווים כצל את הדמויות בסיפור. ע.ק.

זהו הספר השלישי בסדרת אמבר בראון, המתורגם לעברית, וכמו קודמיו הוא נחמד ומשעשע. אמבר העולה לכיתה ד' מתחילה את שנת הלימודים אחרת מכל השנים. ראשית אביה שנפרד השנה מאמה חי בפריז, וכמו כן, חברה הטוב ג'סטין עבר לדרום ארה"ב. ובנוסף יש לאמא חבר חדש, וגם מר כהן, כבר לא יהיה המורה שלה.

כל הדברים האלה מלחיצים את אמבר, והיא חוששת מהמעבר לכיתה ד'. אך אמבר היא ילדה חכמה, בעלת חוש הומור ומלאת חיים. היא מגלה שהמורה החדשה נחמדה, שהידידות עם ברנדה, היא אמנם, לא כמו עם

מגיע לו,

כתבה: נעמי בן גור,
ציורים: ברכה
אלחסיד-גרומר,
הוצאת ספרית-פועלים,
1998, 60 עמ', מנוקד.

אמבר בראון עולה

לכיתה ד',
כתבה: פולה דנציגר,
איורים: טוני רוס.
מאנגלית: נעה סמלסון,
הוצ: הד ארצי, 1998,
79 עמ', לא מנוקד.

ג'סטיין, אבל כִּיף להן להיות ביחד. לאט לאט היא לומדת כי הרבה עובדות לא תוכל לשנות, אך אפשר את חלקן לקבל בחיוך ולמצוא את הטוב שבהן. י.י.

...שתי נערות פוגשות צפרדע המתחנן בפניהן לנשקו. אחת מהן מכניסה אותו לכיסה. "את לא מתכוונת לנשקו?" שואלת האחרת. מה אני צריכה נסיך, את ידעת כמה שווה צפרדע מדברי?"...

זהו ספור הפתיחה ל-9 אגדות נוספות חלקן חדשות וחלקן מעובדות שקוראות תגר על האגדות המסורתיות עליהן גדלנו, בהן הנסיכות יפות חלשות וזקוקות לתמיכת האביר הגואל.

אולי אפשר להאמין שילדים שיגדלו על אגדות אלו, תמונת עולמם תהיה שונה.

בנוסף, בסוף הספר, שתי כתבות מעניינות על ספרות פמיניסטית. י.י.

דנה בקרה בכוכב אור. היא בקרה שם בבית הספר וראתה את הילדים יושבים בשקט בשקט ומאזינים למחשבות של חבריהם. היא ערכה סיור במעבדה והתבוננה בהשתאות באנשי המדע, שהניחו זרעים במבחנות שאחרי מספר שעות כבר אפשר לאכול מהם סלט ירקות טעים. אך למרות זאת, התגעגעה דנה הביתה. כי בכוכב אור אין שמש, אין צמחיה טבעית ואין בעלי חיים. איך הגיעה דנה לכוכב אור? פשוט לגמרי. קאמי מכוכב אור הגיעה אל דנה. לאט לאט נקשרו ביניהן יחסים, וקאמי ספרה לדנה על עולמה. הקשר עם קאמי עזר לדנה להתגבר על קשיי פרדה מחברתה שחר שעוברת לגור בערד. כשחוזרת דנה ממסעה לכוכב, היא חזקה יותר. היא נפרדת מקאמי ההולכת לעזור לילד אחר. י.י.

ספר הרפתקאות מוזר ומעניין. אורן בן העשר ואחותו ליקה בת השמונה עוברים עם הוריהם לדירה חדשה. אין להם עדיין חברים והם יוצאים לשלולית הגדולה שבשחונה.

אל תנשקי את הצפרדע,

עורכת: מירי ברוך, הוצאת ידיעות אחרונות וספרי חמד, 1998, איורים שחור לבן, מנוקד, 108 עמ'.

המסע המופלא לכוכב אור

כתבה: נומה שילה, איורים: דניאל אבנטוב. הוצ: שילה, 1998, 37 עמ', מנוקד.

הארץ שמתחת לשלולית

ספר ראשון: המסע

אורן קופץ לתוכה ואחריו ליקה. ואז קורה דבר מדהים. הם נופלים לאיזור חם ומדברי. מתברר שהגיעו לארץ מוזרה ששוכנים בה יצורים מוזרים. המארחים מקבלים את השניים בסבר פנים יפות. בהמשך נודע לילדים שאיזה כישוף אכזר פגע באזור. היצורים החדשים יחד עם הילדים יוצאים למסע לצפון כדי למגר את כוחות הרשע. אורן וליקה מרגישים צורך לסייע לתושבים. בעיקר, משום שיש להם הרגשה שהקללה קשורה איך שהוא גם בהם. י.י.

הגדול. מיכל
קרטס-פרץ.
הוצאת לילך.. 1998
עטיפה: שרה בת-אור.
160 עמ'. לא מנוקד.

הספר עוסק בנושא חשוב שמדובר בו רבות. בעיותיו של ילד מוכה. אורי מקבל תעודה גרועה. אביו כבר איים עליו שאוי ואבוי לו אם יביא הביתה תעודה כזאת. אורי בורח אל חוף הים. בערב, כשהוא מגיע הביתה, הוא משקר שהשאיר את התעודה אצל דודתו. הדבר לא מונע מאביו להכות בו ללא רחמים. אורי וחברו הטוב, לו גילה את האמת, בורחים מן הבית. כשהם נתפשים, אורי ואחר כך גם חברו נשלחים למוסד. משם אורי עובר לקיבוץ ודרכיהם נפרדות. כמבוגר שולח אורי לחברו מכתב, בו הוא מספר כי הפך לפסיכולוג, אך המכות של ילדותו מעיבות על חייו עד היום.

בורחים מהבית
כתב: רון כחלילי,
הוצ: כתר, 1998,
עיצוב העטיפה:
רותי קנטור. לא מנוקד,
176 עמ'.

הפרקים קצרים והספר קריא. אך עודף האירועים שקורים סביב הופכים לא פעם לעיקר, ו"מפספסים" את הרגישות לנושא. מתברר שלאביו של החבר ישנה מאהבת, וכי ראה את אימו מנסה להתאבד. בדרכם הם פוגשים בזונה טובת לב, המספרת להם על בריחתה מהבית. במקום להתעמק בבעיה הקשה, נוספו כל מיני "אירועים דרמטיים" שלדעתי, פוגעים בעיקר. י.י.

"מכשפה זה הדבר הכי גרוע שיכול לקרות לילד." כך מתחיל הסיפור מפיו של נוח בן השמונה. הסיפור משתרע על פני עשרים פרקים, ובסופו המלים הבאות: "אמא אולי איננה מכשפה ולא תהפוך אותי לעכבר, אבל היא לא אוהבת אותי... אחרת למה היא תמיד כועסת עלי, נזפת בי ונותנת לי

ועלי לא אכפת לך
מאת: יונה טפר, איורים:
כריסטינה קדמון,
הקבה"מ 1998, 104
עמודים.

להרגיש שאני קטן ועלוב כמו עכברון מסכן? אביו של נח עזב את הבית, ואמו אינה מרשה לו להתקשר עם הבן. בניגוד למקובל בסיפורי ילדים, האם אינה רכה ואוהבת, מפנקת ומבינה. הילד חש מושפל וזנוח: היא מתייחסת אליו בקשיחות, אינה משוחחת איתו. ורק בסוף הסיפור, בהשפעת ידידתה תמרה, היא מודיעה לנוח שאביו יבוא לבקר אותו. נוח מרגיש נחות גם בחברת הילדים. הוא בורח אל חלומות שבהם הוא מכשף שיכול לשנות את המציאות. אבל יש גם נחמות: אחות בית הספר שמבינה לנפשו, אלברטו, בעל המכולת שמעניק לו לחמניה מתוקה, דורית המחנכת, רחל, הילדה שכנראה מבינה לנפשו. לבד מרמז אחד בסיפור אין שום נסיון להצדיק את התנהגותה הקשה של האם. הקורא המבוגר, ואולי גם חלק מן הקוראים הצעירים, מבין שאת כל מדירותה ותסכוליה היא משליכה על הבן שלה. הסיפור קריא מאוד ונכתב מתוך הזדהות מלאה עם דרך ראייתו של הילד, בלי להיכנס לדיונים על סיבות וכדומה. זהו סיפור שראוי לשוחח עליו עם הקוראים. מ.ר.

המספרת (ששמה אינו מוזכר לכל אורך הספר), היא ילדה בראשית התבגרותה. היא מספרת על חברות אותה חוותה עם אלינוער, בת גילה שהגיעה למושבה בה התגוררה. אלינוער היא ילדה מיוחדת, ממצה את החיים, יודעת לראות מעבר לדברים, והיא סוחפת את הילדה המספרת, לצאת מידי פעם מה"דיבועיות" המקובלת. אלינוער "נכנסת" לחייו של דן מילואים, אדם שאשתו עזבה אותו יחד עם בתם התינוקת, והוא חי בבדידות עלובה, ומתפרנס מעזרה למשקים בהם האב יוצא למלואים (מכאן-כינויו). אלינוער המסוקרנת, נכנסת עם המספרת לביתו, מביאה אותו לספר להן את ספורו. דן גם לוקח אותה בשבת לים מתוך אמונה שהדבר נעשה בידיעת ההורים. למרות האיסור לבקרו, אלינוער והמספרת סועדות אותו בהיותו חולה, וכשהן מחליטות לבקר מישהו בקיבוץ, הוא מסיע אותן, שוב מתוך הבטחתן שהדבר נעשה בידיעת הוריהן. במושבה רוצים לסלקו, ורק לאחר שאלינוער חושפת את

סבתא של טרזן
כתבה: חנה לבנה, הוצ.
מסדה (ילדים) 1997

האמת, מקרבים אותו אנשי המושבה ומוציאים אותו קצת מבדידותו.

החברות מסתיימת עם עקירת משפחתה של אלינוער העירה. והמספרת יודעת ומרגישה שלעולם לא תהיה לה עוד חברה כמוה.

הסיפור נעוץ בקורות חייה של הסופרת, ועוסק בבעיה קשה וידועה: האם לספר לילדותיה על מה שעבר על האם בשואה? האם יוכלו להבין מה קרה "שם"? והרי האם ניסתה להסתיר מן הסביבה את עברה הטראומאטי: בהופעתה, בדרך הדיבור שלה, בסיפוריה על הקיבוץ שהתחנכה בו, בעבודתה כמורה, בדרך שבה היא מתבוננת בפליטי שואה אחרים - בכל אלה היא מנסה להופיע כ"צברית: לכל דבר. היא מצליחה לשכנע את הסביבה הקרובה, עד שבתה, בת העשר, מתחילה לגלות את האמת ולוחצת על האם לספר לה על עברה. רונית, הבת, לומדת עם ילד, שלאמו רקע דומה, אך היא מרבה לספר על עברה לבנה, אינה מסתירה את פחדיה, ואף אוסרת עליו להשתתף בטיולי בית הספר. הסיפור קריא והמסר שלו חשוב. החסרונות שלו: קשה להשתכנע שבת עשר מדברת ארוכות ברהיטות כזו, גם דחיסת שנים רבות לתוך הסיפור (הסיפור מסתיים כשרונית בת שמונה עשרה) לא היתה נחוצה. הסיפור מסתיים בכך שגם רונית וגם יצי (הוא בנה של האם שהרבתה לדבר על עברה הקשה), הקימו משפחות. יצי אומר לאמו "אמא, הילדים (שלו) עדיין קטנים. חכי שיגדלו, ואז תספרי להם מהו המספר המקועקע על אמת - היד שלך". מ.ר.

אמא, תגידי: זה נכון?
כתבה: אירית ר. קופר,
דני ספרים, 1998,
96 עמודים.

צרוך סיפורים על אנשים שעלו לארץ טרם הקמת המדינה והקימו את כפר גנים לצד המושבה הגדולה פתח תקוה. בשכונה שדר הווי חיים מיוחד, התושבים התפרנסו מעמל כפיים ולא תמיד היתה העבודה מצויה. הסיפורים שבספר מנציחים את זכרם של אנשים פשוטים ללא יומרות ותהילה שבנו את הארץ בעמל רב. האפיזודות הקצרות אופייניות לחייהם, ומסופרות כאן בהומור קל ומשעשע.

אנשי כפר גנים,
כתב ואייר: אהרן שדר,
הוצאת: א.י.ש.
פתח-תקוה, 1997,
191 עמ'.

משוט בארץ

הפרס לעידוד הקריאה לשנת תשנ"ח ניתן השנה, כמידי שנה בשנה, ע"י קרן הספריות לילדי ישראל בשיתוף המדור לספרות ילדים ונוער. הפרס ניתן על פעילות לקידום הקריאה החפשית של התלמידים, על הפצת ספרים במסגרת "הספר הטוב במחיר המוזל", על שיתוף הורים ותלמידים בנושאים של עידוד הקריאה ובנושאים אחרים של הכרת הספר והסופר. כמו: פגישות עם סופרים, שיעורים בספרייה, קריאה מונחית, ספרים ואיורים והרבה רעיונות טובים ומקוריים. בתי הספר הומלצו על ידי המפקחים והמנחות במחוזות השונים.

ואלה מקבלי הפרס לשנה זו:

במחוז ירושלים: ממ"ד 'עשה חיל', אפרת.

מנח"י (ירושלים): 'פסגת זאב ב', פסגת זאב. ממ"ד 'רמות ב', רמות.

במחוז הצפון: ממ"ד 'אבן-שוהם', נהריה. 'מקיף רודמן', קרית-ים.

במחוז חיפה: ביה"ס 'גורדון', קרית אתא.

במחוז המרכז: ביה"ס 'שיפר', פתח תקוה. ממ"ד 'אוהל שלום', ראש העין.

במחוז תל-אביב: ביה"ס 'החי"ל', תל-אביב, ממ"ד 'רמב"ם', הרצליה.

במחוז הדרום: ביה"ס 'רעים', אשדוד.

תבורכו על פעילותכם!

מפעל הספר הטוב במחיר המוזל ממשיך לצבור תאוצה.

המפעל, הקיים משנת תש"ל, בשיתוף קרן הספריות לילדי ישראל, נועד לעידוד רכישת ספרים לספרייתו הפרטית של הילד. שלוש פעמים בשנה יכול התלמיד לרכוש ספרים טובים ומתאימים לגילו במחיר נמוך 50%/60% ממחירו הקטלוגי. המחיר המוזל עודד גם בתי-ספר לרכוש מערכות ספרים לספריית ביה"ס, לקריאה מונחית או ללימוד בכיתה בנוסף למקראה.

ואלה הספרים שהופצו בשנת תשנ"ז

מתנה, לאמא	אורית רז	קוראים לאור
ניקה שתיקה	דורית אורגד	הקיבוץ המאוחד
בסרט זה אחרת	נירה הראל	עם עובד
שרה גיבורת ניל"י	דבורה עומר	שרברק
שבעת המנעולים	אסתר שטרייט-וורצל	כתר
חיוך באוהל	ברוך מאירי	אלאור בע"מ
הכיסים של ענתי	פיונה מק-קיי	עם עובד

בובה סיטר	רלה מדלי וגם נועה	ידיעות אחרונות
מכשפה מקולקלת	עפרה גלברט-אבני	הקיבוץ המאוחד
לב קטן, לב גדול	נירה הראל	רכס
גיא אוני	שולמית לפיד	כתר
הברוגז של ליאור	שולה מידן	מודן
הטרקטור בארגז החול	מאיר שלו	עם עובד
האם אגלה למור	רבקה מגן	כתר
ילדת היער	עשי וינשטין	מעריב
גיין אייר	שרלוט ברונטה	דני ספרים
פנתר במרתף	עמוס עוז	כתר

סה"כ נרכשו בשנת תשנ"ז למעלה מ- 55.000 ספרים.

ואלה הספרים שהופצו בשנת תשנ"ח

את זה!	נירה הראל	הקיבוץ המאוחד
לבד בבית	מרים אלון	ס' הפועלים
המצוינים של קיפניס	לוי קיפניס	יבנה
שמונה בעקבות אחד	ימימה אבידר	כתר
מלך התחבולות	יעל רוזמן	יד בן-צבי
תפוחים מן המדבר	סביון ליברכט	כתר
אין זו אגדה	יואל רפל	ידיעות אחרונות-חמד
ליאת מציירת סיפור	עדנה קרמר	ידיעות אחרונות
תולתול שתום העין	אלה שגיא	ס' פועלים
רחוקי משפחה	אורי אורלב	כתר
מונה מספר לכוכבים	לויס לוורי	הקיבוץ המאוחד
פותחים את הים	חווה ליאון	עם עובד/יד בן-צבי
אפשר למות מזה	פרו אריק	עלמה
אני והמשחקים שלי	מיריק שניר ויונה טפר	הקיבוץ המאוחד
מותק של ליאור	שולה מידן	מודן
החלום הוא צייר גדול	לאה גולדברג	ספרית פועלים
מגיע לו	נעמי בן-גור	ספרית פועלים
ארץ אגדה	עמוס בר	ידיעות אחרונות
אם תלכי עמי	רות קולודני-בקי	יד בן-צבי

סה"כ נרכשו בשנת תשנ"ח למעלה מ- 45.000 ספרים.

נתקבלו למערכת

- (1) גם סבתא של ליאור הולכת לגן. מאת: רחל יונה, אל-אור 1998.
- (2) מחתול ועד פיג'מה, סיגל-פלד-דריאל הקה"מ, 1998.
- (3) הנסיך הסקרן, יוסי לב, איר: נתן הלפרין, דני ספרים, 1998.
- (4) על סף האבדון, מאת מניה הרמן, הוצאת עקד 1998.
- (5) פילונים בחנות חרסינה, רחל שילוני, הוצאה עצמית, 58 עמ', ספר שירים, אין שנת הוצאה.
- (6) המלך איחסה והמלכה פיחסה, כתב: דני רוה, אירה: תמי הראל-חמו, ע"ע, 1997.
- (7) הסוס הנבון, ברוך תור-רז, ציורים: נורית יובל, הוצאת דני ספרים, 1998.
- (8) האח הקטן של פספס, כתבה: לוסי קזינס, נוסח עברי: נורית יובל, הוצאת הקיבוץ המאוחד 1998.
- (9) גול בסלון, כתב: פיליפ וכטר, עברית: איציק צורף, כתר, 1998.
- (10) מה זה יכול להיות? כתבה: חגית אהרונוף, הוצאת ספרית בית אל, 1998. (לא ממוספר).
- (11) סיפורים מופלאים, כתבה: ברטה נעים, הוצאת אפרת 1998, 125 עמ'.
- (12) החברים של ציח וצח, כתבה: איריס צדיק, הוצאת קרן הפקות, מנוקד, (לא ממוספר).
- (13) אצא לי בקשת, אשר אמדו, (שירים לגיל הרך), הוצאה עצמית, 1998.
- (14) מיקי אני ועלי, יעקב איילי, כתר 1997.
- (15) הסוד של אמא שושה, כתבה: אסתי לי-דר, איורים: גיל-לי, אלון קוריאל, כתר, לא ממוספר.
- (16) הלוחם הצעיר, מאת דיוויד מיטשל, כתר, 1998.
- (17) שלום כתה א', מאת פאולה רודרי, כתר, 1998.
- (18) המשפחה, מאת פאולה רודרי, כתר, 1998.
- (19) תעשי מה שאני אומרת, נירה הראל, עם עובד 1998.

SIFRUT YELADIM VANOAR

JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

September 1998, Vol. XXV, No. 1 (97)
ISSN 03334 - 276X
Editor: G. BERGSON

Devorah Haneviah St.
Lev Ram Bldg.
Jerusalem, Israel

CONTENTS

The Half Yearly Conference:

1. **Children's Journalism** 2
Summaries of the Speakers:- Yardena Hadass, Amos Bar, Hayuta Deutsch
2. **The Right to be Respected and the Obligation to give Respect** 12
Summaries of the Speakers:- G. Bergson, Roni Givati., Dorit Orgad
Yona Tepper, Hava Haboushi

Study and Research

Witches Shall not Live Leah Shinar 32

Reviews

- About the book "**You are Shasha's Best Friend**" Menahem Regev 37
About the book "**The Tree Bird**" by Roni Givati and
some features of her writing Herzliya Raz 40
About the book "**A Maze in the Land of Berries**"
A Feminist and Democratic Legend Shlomit Yannai 45
"What a Book!" Shula Eitan 46
"A Dragon and a Poet" Shlomit Rosiner 47
About Three Books Gershon Bergson 50

Method

"Gali Doesn't Tell Secrets" Yardena Hadas 53

- From **Books are Friends** Ruth Gefen Dotan 54
From the Bookshelf 56
From Around and About 69
On the Editor's Desk 71
Contents in English 72
Contents in Hebrew 73

התוכן

1	הכנס החצי שנתי, תמוז תשנ"ח - יולי 1998
1	עיתונות ילדים 2. הזכות לכבוד והחובה לכבד
2	1. איפיונים לעיתונות ילדים בראשיתה - ירדנה הדס
6	הטבע בעיתוני הילדים - עמוס בר
10	אותיות על גשר צר - חיותה דויטש
12	2. הזכות לכבוד לפי קורצ'אק - ג. ברגסון
17	לאחוז בידו ולפסוע לאט - רוני גבעתי
21	מעמדו הפחות מכובד של 'כבוד' - דורית אורגד
23	הזכות לכבוד והחובה לכבד בספריי - יונה טפר
27	הזכות לכבוד והחובה לכבד בספריי - חוה חבושי

עיון ומחקר

32	מכשפה לא תחיה - לאה שנער
----	--------------------------

ביקורת

37	על אתה החבר הכי טוב של סשה - מנחם רגב
40	על ציפור העץ וכמה מאפיינים בדרכי כתיבתה של רוני גבעתי - הרצליה רז
45	על המבוך של ארץ תות, אגדה פמיניסטית ודמוקרטיה - שלומית יונאי
46	יופי של ספר - שולה איתן
47	דרקון ומשורר - שלומית רוזינר
50	על 3 ספרים - גרשון ברגסון

מיתודה

53	גלי לא מגלה סודות - ירדנה הדס
54	מתוך: 'ספרים הם ידידים' - רות גפן־דוֹתן
56	ממדף הספרים
69	משוט בארץ
71	נתקבלו במערכת
72	תוכן באנגלית
73	תוכן בעברית

המשתתפים בחוברת

איתן שולה - סופרת מרצה, ברגסון גרשון - חוקר ספרות ילדים ונוער, משרד החינוך והתרבות, גפן־דוֹתן רות - חוקרת, מרצה ומבקרת, מכללת בית־ברל, יונאי שלומית - מבקרת, גנזך המדינה, רגב מנחם - סופר וחוקר ספרות ילדים, רוזינר שלומית - סופרת, רז הרצליה - חוקרת ספרות ילדים, שנער לאה - סופרת.